

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Lukáš Hofman

STÁTOPRÁVNÍ ZMĚNY V ČESKOSLOVENSKU V LETECH 1938-1939

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.

Katedra: Katedra právních dějin

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 5.6.2012

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Podpis

Děkuji prof. JUDr. Janu Kuklíkovi DrSc. za ochotu a cenné připomínky při vedení této diplomové práce.

Obsah

1.	Úvod.....	6
2.	Historické souvislosti.....	6
2.1.	<i>Vnitřní souvislosti</i>	6
2.2.	<i>Mezinárodní souvislosti</i>	10
3.	Mnichovská krize	13
3.1.	<i>Německá otázka do března 1938, zákony na ochranu národa</i>	13
3.2.	<i>Vnitropolitická situace po anšlusu</i>	16
3.3.	<i>Mezinárodněpolitická situace po anšlusu</i>	17
3.3.1.	Postoje mocností	17
3.3.2.	Květnová mobilizace.....	18
3.4.	<i>Další jednání s SdP</i>	20
3.4.1.	Memorandum SdP.....	20
3.4.2.	Jednání od června do konce července, národnostní statut.....	21
3.5.	<i>Mise Lorda Runcimana</i>	23
3.5.1.	Třetí plán	24
3.5.2.	Čtvrtý plán.....	25
3.5.3.	Krach jednání	26
3.6.	<i>Eskalace krize v září</i>	27
3.6.1.	Návrhy na kompromis.....	28
3.6.2.	Anglo-francouzské návrhy	28
3.6.3.	Godesberg	30
3.6.4.	Mnichovská dohoda	30
3.6.5.	Přijetí mnichovské dohody.....	33
3.7.	<i>Platnost mnichovské dohody</i>	34
3.7.1.	Argumenty neplatnosti	34
3.7.2.	Proces odůznání	36
4.	Vnitřní vývoj v druhé republice	38
4.1.	<i>Ústavní vývoj</i>	40
4.1.1.	Vznik autonomie	40
4.2.2.	Volba prezidenta republiky	44
4.2.2.	Zmocňovací zákon	45
4.2.2.	Volby do slovenského a karpatoruského sněmu	48
4.2.	<i>Vybrané další otázky vnitřního vývoje druhé republiky</i>	49
4.2.1.	Vznik českých politických stran druhé republiky	49
4.2.2.	Židovská otázka a emigranti	53
4.2.3.	Uprchlíci.....	57
5.	Mezinárodní vývoj druhé republiky	58
5.1.	<i>Otázka vytýčení hranic</i>	58

5.1.1.	Německo	58
5.1.2.	Maďarsko	61
5.1.3.	Polsko.....	63
5.2.	<i>Garance hranic</i>	63
5.3.	<i>Spolupráce s Německem</i>	65
6.	Rozpad druhé republiky	67
6.1.	<i>Vyhlášení Slovenského státu</i>	67
6.2.	<i>Okupace historických zemí</i>	70
6.3.	<i>Okupace Karpatské Ukrajiny</i>	73
6.4.	<i>Reakce zahraničí</i>	75
7.	Závěr	76
	Abstract	77
	Краткое изложение	78
	Zusammenfassung.....	78
	Seznam zkratk	80
	Použitá literatura	81
	Monografie.....	81
	Příspěvky ve sbornících	82
	Právní předpisy	83
	Periodika	86
	Internetové stránky.....	86
	Akademické práce.....	86
	Články	86
	Seznam příloh	88

1. Úvod

Ve své práci bych se chtěl zaměřit na události kritických let 1938 až 1939, které působí dodnes jako trauma, přičemž některé důsledky těchto událostí ještě dodnes ovlivňují politické dění (např. nároky sudetských Němců, Benešovy dekrety). Tyto otázky bych chtěl prostudovat primárně z hlediska právního, zejména ústavněprávního. Chtěl bych vytvořit ucelený přehled připravovaných plánů na změnu státního uspořádání, jakož i skutečně provedené změny, k nimž došlo v období druhé republiky.

V první řadě bych chtěl stručně nastínit situaci, v níž se ČSR ocitla jak na domácím, tak na mezinárodním poli, tj. postoj nejvýznamnějších menšin ke státu a na druhé straně postavení republiky na mezinárodněpolitickém poli.

Následně bych se chtěl zabývat vývojem sudetské otázky, která nakonec vedla k odstoupení Sudet a od níž se odvíjely všechny další státoprávní změny (autonomie, vídeňská arbitráž, odstoupení Těšínska). V této části bych chtěl popsat vývoj od konce roku 1937 až do Mnichova a zaměřit se na hlavní plány změn uspořádání státu, v bodech říci, co by jejich realizace znamenala pro charakter a další trvání státu, a popsat význam a nejdůležitější aspekty mnichovské dohody.

Další část práce se bude zabývat pomnichovskou republikou, kdy došlo k rychlému státoprávnímu vývoji, zakotvení autonomie, posunu k tzv. „autoritativní demokracii“ a ke změně mezinárodněpolitického kursu, který však nevedl k zachování státu, nýbrž k z vnějšku řízenému rozpadu státu a okupaci českých zemí nacistickým Německem.

2. Historické souvislosti

2.1. Vnitřní souvislosti

ČSR byla od svého vzniku v roce 1918 mnohonárodnostním státem, v němž se navzdory převaze českého národa nevyskytoval jednoznačně většinový národ.

Původní Benešova idea tzv. švýcarského modelu, byla však v průběhu budování státu odsunuta do pozadí ve prospěch idey čechoslovakismu, založené na existenci československého národu s cílem vytvořit většinový státní národ¹ a marginalizovat tak vliv menšin.

¹ Podle sčítání lidu z roku 1921 žilo v ČSR 8 760 937 Čechoslováků, (1 952 368 se hlásilo k slovenštině), 3 123 568 Němců, 745 431 Maďarů, 461 849 Rusů, resp. Rusínů, resp. Ukrajinci a 75 817 Poláků. In:

Začal se tak budovat unitární, relativně dosti centralizovaný stát s relativně omezenou samosprávnou; zaprvé z důvodu zaostalosti východních zemí, zadruhé z obav z německé a maďarské iredenty.²

Během prvního desetiletí však **slovenský národ** značně vyspěl, dorůstaly elity vzdělané v ČSR a narůstala nespokojenost s centralismem a nerefektováním požadavku na autonomii, jakož i se skutečností, že na Slovensku působila řada českých zaměstnanců a malým zastoupením Slováků v parlamentu, veřejné správě, armádě i jiných oblastech veřejného života. Velké výtky byly proti užívání češtiny ve správě Slovenska – čeští úředníci se pro jazykovou blízkost nesnažili o osvojení slovenštiny, ba dokonce vyřizovali podání v češtině.³

Během 20 let se objevily 3 návrhy zákona o autonomii Slovenska,⁴ přičemž realizován byl až ten poslední. Na Slovensku získávala časem čím dál větší vliv autonomistická Hlinkova slovenská lidová strana (HSL'S)⁵ a postupně rostl odpor vůči centralismu a čechoslovakismu, které byly překážkou slovenské emancipaci. HSL'S, jejímž předsedou byl až do roku 1938 autonomista A. Hlinka, prosazovala naplnění politických dohod z dob první světové války, zejména Pittsburské dohody, uzavřené mezi českými a slovenskými krajany v USA, která měla Slovensku zaručit vlastní administrativu, sněm i soudy a rovnocenné postavení slovenštiny. V HSL'S se však záhy vytvořilo i radikální separatistické křídlo, jehož nejvýznamnějším představitelem byl V. Tuka. To však zůstalo až do doby druhé republiky v menšině.

Podkarpatská Rus, přiřčeněná k ČSR na základě rozhodnutí Ústřední ruské národní rady ze dne 8.5.1919 a malé Saint-Germainské smlouvy⁶, byla nejchudší částí republiky, která ale poskytovala hranici se spřáteleným Rumunskem. Podle Saint-Germainské smlouvy a ústavní listiny (§ 3) byla Podkarpatská Rus nadána „nejširší autonomií, slučitelnou s jednotností republiky Československé,“ měla mít vlastní sněm

PAVLÍČEK, Václav. Ústavní právo a státověda. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, s. 56-57. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-90-5 (Váz.).

² Nejvýznamnějším příkladem je správní reforma provedená zák. č. 126/1920 Sb. z. a n., o zřízení župních a okresních úřadů, která v českých zemích nikdy nebyla provedena z obav z německé iredenty, a nakonec zcela odstraněna tzv. organizačním zákonem (č. 125/1927 Sb. z. a n.), který se vracel k centralistickému zemskému zřízení.

³ RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 1997, s. 79-88. ISBN 80-88880-09-2.

⁴ V letech 1922 (tisk 3403), 1930 (tisk 425), 1938. Stojí za to připomenout i Tukův návrh ústavy z roku 1921, jenž navrhoval vytvoření Česko-Slovenské svazové republiky, která měla být spíš konfederací. Oba státy měly mít vlastní mezinárodněprávní subjektivitu a společnou obranu.

⁵ Slovenská ľudová strana. Později název změněn na „Hlinkova slovenská ľudová strana“, aby se tím odlišila od Šrámkových lidovců.

⁶ vyhlášená pod č. 508/1921 Sb. z. a n.

a guvernéra sněmu odpovědného. Pro různé problémy⁷ ovšem autonomie nebyla dlouho realizována, navzdory snahám o ni.⁸ V roce 1919 byl vydán generální statut⁹, jenž upravoval postavení orgánů Podkarpatské Rusi. Zřízení autonomie však bylo dlouhodobě odsouváno, nicméně na přelomu let 1936 a 1937 došlo k jednání vlády s tamními představiteli. Hlavním problémem se ukázal rozdíl mezi hranicí národní a správní,¹⁰ a tedy vymezení zemské hranice, nevyjasněná národní orientace¹¹ (a s ní spojená otázka jazyková),¹² jakož i zaostalost a negramotnost tamního obyvatelstva.¹³ Výsledkem jednání se stal zák. č. 172/1937 Sb. z. a n., jenž svěřoval správu guvernérovi, který měl mít klíčovou roli ve správě území, a guberniální radě skládající se z 10 nepřímě volených a 4 vládou jmenovaných členů, která měla být poradním sborem guvernéra do svolání sněmu Podkarpatské Rusi. Rada však nikdy nebyla svolána, což vyvolávalo nevole místního obyvatelstva. Otázka autonomie tak byla vyřešena až za druhé republiky.¹⁴

Největší menšinou v ČSR byli **Němci** (přes 23 %); žili zejména v českém pohraničí, ale i v jazykových ostrovech ve vnitrozemí, viz příloha č. 2. Po pádu Rakouska se jen těžko smiřovali s pozicí menšiny. Zhruba souběžně s vyhlášením a formováním čs. státu vyhlásili i oni 4 provincie na okraji hranic historických zemí¹⁵, které se měly stát součástí Rakouska. V zásadě již do konce roku 1918 však čs. armáda přemohla tamní Volkswehr a upevnila státní moc.¹⁶ Ač v prvním desetiletí čs. státu

⁷ Jednak pro mimořádnou zaostalost, za druhé pro obavy z maďarské iredenty.

⁸ viz návrh zákona o autonomii Podkarpatské Rusi, tisk 991, ze dne 26.11.1930, http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0991_01.htm

⁹ generální statut pro organizaci a administraci Podkarpatské Rusi (vl. nař. č. 26.536/19)

¹⁰ Rada Rusinů žila (a dodnes žije) až v okolí Prešova, hluboko uvnitř slovenského území.

¹¹ Proces formování národa byl v plenkách; u jedné straně populace existoval příklon k ukrajinskému národu, u jiných k ruskému, někteří prosazovali svébytnost rusínského národa.

¹² Generální statut stanovil, že úředním jazykem na území Podkarpatské Rusi je jazyk místní (byl psán ruskou cyrilicí ve formě před reformou ruského pravopisu z roku 1917). Existovaly teorie, 1) že existuje ukrajinská větev ruského jazyka a rusínština je jeho součástí či spíše podvětví, nebo 2) že rusínština je větví ruského jazyka, nebo 3) rusínština je svébytným jazykem, více viz MAGOCSI, Paul R. *The shaping of a national identity: Subcarpathian Rus', 1848-1948*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1978, s. 105-129. ISBN 0-674-80579-8.

¹³ 50,17 % v roce 1921 podle PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, s. 57. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-90-5.

¹⁴ PETRÁŠ, René. *Menšiny v meziválečném Československu: právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, s. 253. ISBN 978-80-246-1639-1.

¹⁵ Sudedenland (centrum Opava), Deutschböhmen (centrum Liberec), Böhmerwaldgau (centrum Prachatic) a Deutschsüdmähren (centrum Znojmo)

¹⁶ blíže viz např. JAŠŠ, Richard. *Pokus o geografické vymezení německé iredenty v českých zemích na podzim roku 1918: (s důrazem na oblast Moravy, Slezska a východních Čech)*. Brno, 2007. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/63542/prif_d_b1/. Disertační práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta. Vedoucí práce Doc. RNDr. Václav Toušek, CSc.

vládl mezi v Sudetech spíše klid¹⁷, v třicátých letech se situace zásadně změnila. Hospodářská krize se zpožděním dorazila do ČSR a zasáhla zejména průmyslové podniky v pohraničí.

Maďarská menšina tvořila 5,6 % obyvatelstva. Obývala zejména jih Slovenska¹⁸ a jih Podkarpatské Rusi včetně největších měst: Užhorodu, Mukačeva a Berehova. Dá se říci, že Maďaři měli ze všech menšin nejhorší vztah k republice, což bylo dáno jejich postojem k mírovým smlouvám, zejména k Trianonské smlouvě, která je oddělila od Maďarska a přisoudila roli národnostní menšiny v čs. státě.

Polská menšina se soustřeďovala hlavně v Těšínsku, které bylo od 14. století součástí českého státu¹⁹ a bylo pro ČSR hospodářsky významným regionem pro bohumínsko-košickou železnici spojující české země se Slovenskem a pro karvinský uhelný revír. Polsko si nárokovalo i slovenská území v oblasti Čadce, Oravy a Spiše obývaná goralskou menšinou, která hovoří svým vlastním dialektem, bližším polštině než slovenštině.

Poté, co po válce ČSR intervenovala proti vytváření polských orgánů a přípravě voleb a obsadila většinu území Těšínska, byl spor následně vyřešen dne 28. července 1920 arbitráží ve Spa²⁰ jakožto nejrychlejším možným řešením. V ní bylo Těšínsko rozděleno: ČSR získala celý karvinský uhelný revír, celou bohumínsko-košickou dráhu, okresy Frýdek, Bohumín i Slezskou Ostravu a části okresů Fryštát, Těšín a Jablunkov²¹. Polsku připadlo zbylé území,²² viz příloha č. 1. Arbitráž stanovila i hranice na sporném území Oravy a Spiši. Konflikt však přinesl antagonismus do vzájemných vztahů, které přetrvaly až do začátku války. Spa ponechala neřešenou pouze otázku Javoriny, která byla ponechána pařížské radě velvyslanců a později mezinárodnímu soudu, na základě jehož rozhodnutí byla 6.5.1924 podepsána dohoda v Krakově.

Menšiny se v ČSR těšily celkem slušné ochraně práv, zakotvené v malé St.-Germainské smlouvě, která garantovala rovná občanská a politická práva a přístup do veřejné služby bez ohledu na rasu, jazyk nebo náboženství, přiměřenou možnost používání jiného jazyka a vyučování v menšinových jazycích. Příslušná ustanovení byla

¹⁷ Velmoci krotily jakékoli snahy o iredentu a nadto hospodářská situace ČSR byla podstatně lepší než v Německu. Výmarské Německo navíc o zahraniční Němce neprojevovalo valný zájem.

¹⁸ Velký ostrov Žitný, Dunajskou Strelu, Komárno, Rimavskou Sobotu, Rožňavu, okolí Košic.

¹⁹ KUBÍK, Lubomír. Těšínský konflikt. Olomouc: Votobia, 2001, s. 11-12. ISBN 80-7198-458-2.

²⁰ publikováno pod č. 20/1925 Sb. z. a n.

²¹ Celkem 1 273 km², 122 měst, 297 000 obyvatel, z toho 70 000 Poláků a 23 000 Němců. Viz KUBÍK, Lubomír. Těšínský konflikt. Olomouc : Votobia, 2001. s. 128

²² Celkem 1 013 km², 89 měst, 137 000 obyvatel, 40 000 Němců, 3 000 Čechů, viz tamtéž

převzata do hlavy VI. ústavní listiny a provedena jazykovým zákonem,²³ přijatým současně s listinou. Existovaly i další právní normy ochrany menšin a občanství,²⁴ např. trestněprávní ochrana před odnárodněním²⁵, ochrana dělníka před propuštěním pro národnost nebo vyznání²⁶, nebo ochrana národů proti zkrácení při rozdělování mandátů při volbách do Národního shromáždění.²⁷

Tyto právní normy ale nebyly s to, uspokojit menšiny. Např. německá menšina si stěžovala na údajné systematické potlačování německého jazyka, kultury a vzdělávání v němčině, propouštění Němců z veřejné služby a veřejných podniků, znevýhodňování německého průmyslu, počesťování značek a ukazatelů a omezování místní samosprávy.²⁸ Nástup Hitlera pak přinesl rychlý růst zaměstnanosti a životní úrovně v Říši, což přispělo k atraktivitě nacistického režimu, stejně jako Hitlerův zájem o Němce v zahraničí, kteří byli výmarskou republikou přehlíženi.²⁹

2.2. Mezinárodní souvislosti

Československo budovalo od svého vzniku systém spojeneckých smluv, v níž hrála dominantní úlohu **Francie**. Oba státy uzavřely již 25.1.1924 spojeneckou smlouvu a 16.10.1925 v Locarnu garanční smlouvu. Tyto smlouvy byly doplněny dne 4.5.1933 leteckou dohodou, která předpokládala podporu 40 francouzských letadel dislokovaných v Jenči a Milovicích. Článek 1 garanční smlouvy zavazoval k okamžité pomoci, poruší-li Německo své závazky z versailleského systému nevyprovokovaným ozbrojeným útokem. Smlouva měla význam i potud, že na základě této smlouvy by poskytla podporu **Velké Británie**, s níž měla Francie uzavřenu spojeneckou smlouvu. Obě země však až do konce 30. let zanedbávaly zbrojení a vojenskou připravenost, důsledkem čehož byla jejich ústupnost na mezinárodním poli (obsazení Porýní, vpád Itálie do Habeše) a neochotou angažovat se v ozbrojeném konfliktu.³⁰ Velká Británie,

²³ zák. č. 122/1920 Sb. z. a n.

²⁴ Podrobně např. PETRÁŠ, René. Menšiny v meziválečném Československu: právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, s. 294-295. ISBN 978-80-246-1639-1.

²⁵ § 14 zák. č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky

²⁶ § 3 odst. 1 zák. č. 330/1921 Sb. z. a n.

²⁷ § 53 zák. č. 205/1925 Sb. z. a n.

²⁸ Některé argumenty shrnuty např. zde: Missachtung ihres Selbstbestimmungsrechtes - Die Tragik der Sudetendeutschen. DIE SUDETENDEUTSCHE LANDSMANNSCHAFT. [online]. [cit. 2012-03-02]. Dostupné z: <http://sudeten.de/cms/?Historie:1919 - 1945#Entnationalisierungspolitik>

²⁹ JAKSCH, Wenzel. Cesta Evropy do Postupimi: vina a osud v podunajském prostoru. Vyd. 1. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 2000, s. 128. ISBN 80-85846-14-4.

³⁰ BENEŠ, Edvard. Paměti, Část II., svazek I.: Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství. 1. vyd. Praha XII: Orbis, 1947, s. 44-45.

na rozdíl od Francie, která se mezi válkami postupně dostávala do jejího vleku, neměla životně důležité zájmy ve střední Evropě a kromě Německa čelila zároveň Itálii ve Středomoří (na cestě do Indie) a Japonsku na Dálném východě. Při současném stavu britské armády se proto Británie snažila o usmíření³¹ s alespoň s některými z protivníků, a uvolnit tak kapacity pro jiné vojenské konflikty.

Dalším pilířem systému smluv byl obranný pakt se **SSSR** z roku 1935³², obsahující závazek vzájemné pomoci, stane-li se jedna smluvní strana obětí nevyprovokovaného útoku; ten však byl vázán na podmínku účasti Francie.³³

Systém byl dotvořen třetím pilířem, tj. **Malou dohodou**, paktem ČSR, Jugoslávie a Rumunska³⁴, jejímž cílem byla obrana před maďarskou iredentou.

ČSR tak měla po třicátá léta celkem solidní systém kolektivní bezpečnosti, podpořený aktivní účastí ve **Společnosti národů**.³⁵ Jako problém se však ukázala nedostatečná vojenská připravenost Francie a značný vliv, který na ni vyvíjela Velká Británie. Neúčinnou se ukázala i Malá dohoda, kdy zaměření proti Maďarsku se nestalo dostatečným impulsem pro trvalou a hlubší spolupráci.

Hlavním protivníkem ČSR bylo bezpochyby **Německo**, rozkládající se podél celé západní a severní hranice. ČSR se zapojila do protiněmeckého bezpečnostního systému, přesto se s ohledem na velikost svého souseda snažila o „loajální a korektní“ politiku rovného s rovným. Německo samo nemělo důvod k revizionistické politice vůči ČSR, neboť ta od něho získala pouze oblast Hlučínska. Mezi oběma státy se rozvíjely čilé obchodní vztahy, založené na hospodářské dohodě z roku 1920.³⁶ Zpočátku se zdálo, že ani Hitlerův nástup v roce 1933 nebude mít zvláštní dopady. Vzestup Německa a jeho velmocenská politika (obsazení Porýní 7.3.1936, vypovězení ustanovení o mezinárodním statutu německých řek, zájem o německé menšiny) postupně začala vyvolávat obavy.³⁷ Beneš reagoval snahou o vytvoření protiváhy Německa zajištěním mezinárodní spolupráce se střeoevropskými státy a aktivitami na

³¹ anglicky „appease“

³² č. 195/1935 Sb. z. a n.

³³ Druhý díl odst. 2 podpisového protokolu: „Zároveň uznávají obě vlády, že budou závazky vzájemného poskytnutí pomoci mezi nimi platit pouze potud, pokud napadené straně za podmínek předpokládaných v této smlouvě poskytne pomoc Francie.“ ČELOVSKÝ, Bořivoj. Mnichovská dohoda, 1938. Vyd. 1. V Šenově u Ostravy: Tilia, 1999, s. 64. ISBN 80-861-0119-3.

³⁴ S prvním uzavřelo spojeneckou smlouvu 14.8.1920, s druhým 23.4.1921. Následně podepsalo Československo Rumunskem 2.7.1921 a poté s Jugoslávií 31.7.1921 dvoustranné vojenské konvence. P. Šrámek: Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932-1939. Praha 2008, s. 30-38.

³⁵ Úmluva o Společnosti národů zveřejněna pod č. 217/1921 Sb. z. a n.

³⁶ 359/1922 Sb. z. a n. ze dne 29.9.1920 a platná od 12.9.1922.

³⁷ ČELOVSKÝ, Bořivoj. Mnichovská dohoda, 1938. Vyd. 1. V Šenově u Ostravy: Tilia, 1999, s. 64. ISBN 80-861-0119-3.

poli Společnosti národů (např. Východní Locarno nebo Dunajský pakt).³⁸ Německo se naopak pokoušelo koncem roku 1936 o uzavření paktu o neútočení, motivované vyvázáním ČSR ze spojeneckých závazků s Francií a SSSR. Beneš naopak usiloval o zajištění bezpečnosti státu před Němci. Je proto jasné, že cíle obou stran byly natolik odlišné, aby mohlo dojít k dohodě.³⁹

Dalším protivníkem bylo od těšínského sporu **Polsko**, které se nikdy zcela nevzdalo územních nároků, ač v roce 1925 oba státy uzavřely smírčí dohodu. Negativně působil i pakt ČSR s SSSR a německo-polská smlouva o neútočení z roku 1934. Polsko se postupně odpoutávalo od vlivu Francie, mělo velmocenské ambice a čile spolupracovalo s Maďarskem, s nímž ovšem postrádalo společnou hranici. Později využívalo kontaktů na slovenské politiky a podporovalo separatistické tendence zdůrazňujíc katolické vyznání obou národů.

Čs.-**maďarské** vztahy byly ovlivněny hlavním cílem maďarské politiky – dosažením revize Trianonu, a to buď na historickém principu, tj. znovuovládnutím celé horní země, anebo na principu etnickém, avšak s konečným cílem ovládnout celé Horní Uhry: Maďarsko by posunulo hranice co nejvíce na sever, odřízlo Slováky od nížiny a okleštěné Slovensko by pak bylo samo nuceno vrátit se do maďarského státu. Maďarsko při každodenní politice projevovalo zájem o slovenský autonomismus a snažilo se ovlivňovat dění maďarskými menšinovými stranami.⁴⁰

Postoj **Itálie** byl do značné míry odvislý od pozice Německa, které italský fašistický režim podporoval. Vzájemné vztahy zhoršilo Benešovo rázné odsouzení italského útoku na Habeš v říjnu 1935 a byly dále ovlivňovány vřelým vztahem Mussoliniho k revizionistickým nárokům Maďarska a jeho podkopáváním Malé dohody, především pak sblížením Stojadinovičovy Jugoslávie s Itálií.

³⁸ KUKLÍK, Jan, Jan NĚMEČEK a Jaroslav ŠEBEK. Dlouhé stíny Mnichova. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 16. ISBN 978-80-87284-18-6.

³⁹ Tamtéž, s. 21.

⁴⁰ DEÁK, Ladislav. Slovensko v politike Maďarska v rokoch 1938-1939. 1. vyd. Bratislava: Veda, 1990, s. -13. ISBN 80-224-0169-2.

3. Mnichovská krize

3.1. Německá otázka do března 1938, zákony na ochranu národa

Německá menšina byla již od roku 1918 a likvidace separatistických snah v Sudetech v ostré opozici proti ČSR, která byla koncipována jako unitární stát národa československého, což jen umocnila skutečnost, že ústavní listina⁴¹ byla přijata bez účasti národnostních menšin v parlamentu. Důkladný nezájem výmarského Německa o Němce v zahraničí a relativně dobrá hospodářská situace ČSR⁴² ovšem situaci načas stabilizovaly. Německé strany vstoupily do Národního shromáždění poprvé v roce 1925.⁴³ Vytvořil se mezi nimi tábor aktivistických stran: německá sociální demokracie, křesťanští sociálové a svaz zemědělců,⁴⁴ kteří spoluprací usilovali o zlepšení situace menšin, a na „negativistickou“ frontu, sestávající z Německé nacionálněsocialistické strany dělnické a Německé nacionální strany.⁴⁵ Již o rok později se některé německé strany staly stranami vládními.

Přestože se německá otázka stala akutní již ve 20. letech, problém eskaloval začátkem 30. let s nástupem hospodářské krize, kterou bylo průmyslové německé pohraničí, orientované na vývoz, zasaženo nejvíce, což znamenalo disproporční nezaměstnanost německé menšiny.⁴⁶ Spolu s hospodářským vzestupem Německa to vedlo k radikalizaci sudetských Němců a ztrátě pozic aktivistických stran. Radikální strany naopak zcela zmizely ze scény v důsledku procesu s tzv. „Volkssportem.“⁴⁷ Členská základna obou stran se pak koncentrovala v nové organizaci, Sudetoněmecké vlastenecké frontě,⁴⁸ založené K. Henleinem, která se před volbami v roce 1935 přejmenovala na Sudetoněmeckou stranu (dále též SdP),⁴⁹ a získala v nich 44

⁴¹č. 121/1920 Sb. z. a n.

⁴² Např. v protikladu proti hospodářským problémům Výmarské republiky.

⁴³ <http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/4219-06>

⁴⁴ Německá sociálnědemokratická strana dělnická, (Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei, DSAP), resp. Křesťanskosociální strana lidová (Christlich-soziale Volkspartei, CSV), Svaz zemědělců (Bund der Landwirte, BdL)

⁴⁵ Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei, DNSAP, resp. Deutsche Nationalpartei, DNP

⁴⁶ ZIMMERMANN, Volker a Petr DVORÁČEK. Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945). V českém jazyce vyd. 1. Praha: Argo, 2001. str. 37. ISBN 80-7260-055-9.

⁴⁷ Iredentistické, nacionálně socialisticky laděné paramilitární oddíly, podobné německé SA. DNSAP byla rozpuštěna a DNP sama pozastavila svoji činnost.

⁴⁸ Sudetendeutsche Heimatsfront (SHF)

⁴⁹ Sudetendeutsche Partei (SdP)

mandátů,⁵⁰ čímž se stala druhou nejsilnější stranou v Poslanecké sněmovně. SdP byla financována z říšských míst,⁵¹ usilovala o Hitlerovu podporu, které se jí časem dostalo,⁵² a pokoušela se agitací v zahraničí získat zejména britské politiky. Právě financováním nejprve svazem „Volksbund für das Deutschtum im Ausland“ a později německým ministerstvem zahraničí došlo k postupnému připoutání SdP k Říši.

Zatímco SdP usilovala o podporu v Sudetech i v zahraničí, došlo 17.2.1937 k dohodě mezi čs. vládou a aktivistickými stranami, které zřejmě uznaly, že za současné situace není požadavek autonomie reálný ani moudrý, tzv. „únorovou dohodou“ však dosáhly uznání nároku sudetských Němců na poměrné zastoupení ve veřejných službách a při zadávání veřejných zakázek a získaly příslibu plné jazykové a kulturní rovnoprávnosti.⁵³ Situace však zašla příliš daleko na to, aby tato dohoda mohla zásadně ovlivnit běh věcí. Dominantní SdP ji navíc odmítla s poukazem na to, že aktivistické strany zastupují jen 30 % sudetských Němců a že jde jen o „dílčí úlevy,“ a předložila v dubnu 1937 šest návrhů zákonů na ochranu národa⁵⁴, vedoucích k faktickému prosazení autonomie.

Ústředním návrhem byl tisk 897, návrh zákona na ochranu národností, který podle § 92 ústavní listiny vytvářel veřejnoprávní svazy, a to všech občanů téže národnosti podle národnostních katastrů, uskutečňující samosprávu na personálním principu. Svazům měla být přiznána právní osobnost a široké pravomoci vyplývající ze souběžně předkládaných osnov. Měly mít pravomoci v oblasti kulturní, sociální a hospodářské, hájit zájmy národa podle zásady rovnoprávnosti,⁵⁵ chránit své příslušníky před státními orgány, uplatňovat nároky na náhradu škody podle navrhovaného zákona (tisk 892⁵⁶)

⁵⁰ z 66 mandátů, které náležely německým okresům, viz <http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/4219-06>

⁵¹ Čelovský uvádí, že SdP byla subvencována od vítězství v roce 1935, uvádí však Frankovu výpověď, že SdP byla podporována již od roku 1933

⁵² ČELOVSKÝ, Bořivoj. Mnichovská dohoda, 1938. Vyd. 1. V Šenově u Ostravy: Tilia, 1999, s. 99. ISBN 80-861-0119-3.

⁵³ JAKSCH, Wenzel. Cesta Evropy do Postupimi: vina a osud v podunajském prostoru. Vyd. 1. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 2000, s. 147. ISBN 80-85846-14-4

⁵⁴ POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČR. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna: Národní shromáždění republiky Československé 1935 - 1938, Poslanecká sněmovna [online]. [cit. 2012-04-07]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/index09.htm>

⁵⁵ A za tímto účelem i podávat návrhy Ústavnímu soudu, což měl umožnit tisk č. 895 (novela zák. o ústavním soudu). Realizace těchto předloh by bývala mohla znamenat alespoň částečné oživení ústavního soudu, neboť hlavními důvody jeho nefunkčnosti byla omezená pravomoc (§ 7 zák. č. 162/1920 Sb. z. a n., o ústavním soudě) a omezený počet subjektů aktivně legitimovaných k podání návrhu (§ 9).

⁵⁶ Návrh zákona o ručení státu a jiných veřejnoprávních svazů za při výkonu veřejné moci, jehož vydání předpokládal § 92 ústavní listiny. Jeho účelem bylo umožnit německému svazu požadovat „odškodnění“ od českého státu.

nebo upravovat v přenesené působnosti otázky školství, osvěty, sociálních věcí a zdravotnictví. Orgánem svazu mělo být představenstvo, sestávající z poslanců a senátorů příslušejících k dané národnosti, v jehož čele měl být předseda. Představenstvo volilo na 6 let „mluvčího,“ zástupce všech příslušníků dané národnosti. Jeho působnost byla vymezena jen mlhavě a mohla být dosti široká, čímž se do autonomie mohl propašovat vůdcovský systém.⁵⁷

Tisk 893 měl zakotvovat národní příslušnost čs. občanů a vytvářel národnostní katastry.⁵⁸ Každý občan byl v zásadě povinen dovršením 18 let přihlásit se k národnosti svých rodičů, popř. otce ve smíšených manželstvích, pod sankcí až 1 roku vězení.⁵⁹ Každá národnost zjištěná posledním sčítáním lidu měla mít svůj vlastní národnostní katastr, tj. volně přístupný seznam národních příslušníků a jejich osobních údajů,⁶⁰ vedený obcemi v samostatné působnosti a koordinovaný ústředním národnostním katastrem. Tisk 894 byl hmotněprávním trestním předpisem prohlubujícím ochranu před odnárodněním, podle něhož se mohla stíhat i např. dobrovolná asimilace, a stanovoval mj. ochranu tzv. národnostní državy, vedoucí k národní autarkii,⁶¹ a tisk 896 stanovil odpovědnost za škodu způsobenou porušením rovnoprávnosti v jakémkoli oboru práva, sociálního, hospodářského nebo kulturního života (tisk 892).

Jelikož tyto návrhy byly čs. politiky jako protiústavní odmítnuty, v listopadu 1937 reagoval Henlein odmítnutím svých návrhů požadavkem autonomie, který opět zůstal nevyslyšen. Již dříve, 16.9.1937 se však poprvé sešel Henlein s Hodžou, který slíbil ústupky. Do anšlusu Rakouska však již k dalším rozhovorům nedošlo.⁶²

⁵⁷ PETRÁŠ, René. Menšiny v meziválečném Československu: právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, s. 250. ISBN 978-80-246-1639-1

⁵⁸ Údajně podle estonského vzoru, jak uvádí důvodová zpráva k tisku č. 897.

⁵⁹ Což bylo v příkrém rozporu s dosavadní koncepcí dosavadní národnostní politiky: v ČSR rozhodovala o příslušnosti k národnostní skupině v zásadě svobodná volba a tak byla např. koncipována i proběhnuvší sčítání lidu (viz PETRÁŠ, René. Menšiny v meziválečném Československu: právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, s. 267. ISBN 978-80-246-1639-1.)

⁶⁰ Křestní a rodné jméno, jména rodičů, den narození, rodinný stav, domovskou příslušnost, dřívější bydliště, dobu příchodu a odchodu, odkud přišel a kam odešel, náboženství a povolání.

⁶¹ Ust. § 1 a 2 návrhu. Viz PETRÁŠ, René. Menšiny v meziválečném Československu: právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, s. 251. ISBN 978-80-246-1639-1

⁶² ČELOVSKÝ, Bořivoj. Mnichovská dohoda, 1938. Vyd. 1. V Šenově u Ostravy: Tilia, 1999, s. 64. ISBN 80-861-0119-3

3.2. Vnitropolitická situace po anšlusu

Bodem, který vychýlil rovnováhu sil ještě více ve prospěch Německa, byl anšlus Rakouska v březnu 1938, jenž představoval porušení mírových smluv,⁶³ ale proti němuž se velmoci zmohly jen na verbální protest, buď pro svůj nezájem (Británie), anebo pro vnitřní problémy (Francie, SSSR). Československo tak získalo 2100 km hranic s Německou říší a kromě úzkého koridoru s Rumunskem byla obklopena nepřáteli. Anšlus Rakouska vytvořil důležitý precedens pro sjednocování Němců v Evropě. Již před anšlusem se však Hitler 20.2. v Říšském sněmu pasoval na ochránce 10 mil. Němců, kterým bylo v důsledku Versailles znemožněno spojit se.

Anšlus posílil SdP, jíž umožnil stupňovat tlak na vládu, a zároveň oslabil ostatní německé strany, což vyústilo v odchod Svazu zemědělců, německých živnostníků a křesťanských sociálů z vlády (22.-24.3.1938), aby následně vstoupily do SdP, čímž se SdP stala zástupcem 80 % sudetských Němců a nejsilnější stranou vůbec. Z německých stran zůstala jen sociální demokracie, která navíc 9.4.1938 odešla z vlády. Vláda tak přišla o své partnery a musela chtě nechtě jednat s SdP, aby mj. před světem prokázala ochotu k jednání. Dne 1.4. a 11.4. tak došlo k jednání Hodži se zástupci SdP, leč bezvýsledně, také proto, že zástupci SdP dostali 28.3. na jednání v Berlíně pokyn, aby požadovali vždy tolik, aby nikdy nebyli uspokojeni. Marné byly i ústupky čs. vlády⁶⁴ a o přípravě národnostního statutu.

Tento pokyn byl vyjádřen 24.4.1938 karlovarským programem sestávajícím se z 8 relativně neurčitě formulovaných bodů, které umožňovaly kdykoli stupňovat požadavky vůči vládě. Šlo o 1) úplnou rovnoprávnost a rovnocennost sudetských Němců s českým národem; 2) uznání právní osobnosti národnostní skupiny; 3) určení a uznání uzavřeného sídelního území; 4) vybudování německé samosprávy ve všech oborech veřejného života, týkajících se německé národnostní skupiny; 5) zřízení zákonných ochranných opatření pro sudetské Němce žijící mimo uzavřené sídelní území; 6) odčinění bezpráví na nich spáchaném od roku 1918 a náhradu škody; 7) uznání a provedení zásady, že v německém území mají být pouze němečtí veřejní zaměstnanci;

⁶³ čl. 88 St.-Germainské smlouvy (507/1921 Sb. z. a n.), čl. 80 Versaillské smlouvy (217/1921 Sb. z. a n.) a ženevského protokolu z 4.10.1922

⁶⁴ Nařízení o proporcionalním přijímání do státní služby z 19.3., Benešova amnestie z 16.4. viz ČELOVSKÝ, Bořivoj. Mnichovská dohoda, 1938. Vyd. 1. V Šenově u Ostravy: Tilia, 1999, s. 139. ISBN 80-861-0119-3

8) úplnou svobodu přiznání se k německému národu a k německému světovému názoru.⁶⁵ Zejména poslední bod byl ze zjevných důvodů nepřijatelný.

Čs. vláda vypracovala návrh národnostního statutu (tzv. první plán), který předala 26.4. Londýnu a který měl být 18.5. projednán s SdP. Ta však již 19.5. přerušila jednání pro údajné „české provokace“ v Sudetech.⁶⁶

3.3. Mezinárodněpolitická situace po anšlusu

3.3.1. Postoje mocností

Anšlus Rakouska znamenal zhoršení strategické pozice ČSR. Namísto korektního Rakouska se stala po celé jižní, dosud neopevňené hranici historických zemí sousedem Říše, čímž se stala situace ČSR kritická: byla na jihu nechráněna a soustředěný útok Říše na Moravu mohl republiku rozetnout vedví. Anšlus byl prezentován na mezinárodním poli jako „rodinná záležitost“, tj. spojení dvou německých národů, a Říše postupovala kus po kousku: nejprve Rakousko, poté ČSR. Hitlerovým záměrem bylo zprvu v klidu „strávit“ Rakousko, ale sudetskou otázku vyřešit v „nikoli vzdálené budoucnosti.“⁶⁷ Ale již 14.3.1938 bylo německé přátelství podmíněno „zcela novým uspořádáním osudu sudetských Němců“ a 18.3. se Hitler v Reichstagu zmiňoval o „znásilňování německých soukmenovců.“⁶⁸

Pozice ČSR se stala zároveň otázkou mezinárodní, zejména s ohledem na spojenecké závazky. Ve dnech anšlusu se stal na necelý měsíc předsedou francouzské vlády národní fronty pročeskoslovenský L. Blum, ani jeho vláda však nebyla nakloněna bez sovětské a britské pomoci tomu, dostát svým smluvním závazkům, vzhledem ke špatné připravenosti armády. Přesto veřejně prohlašovala svoji rozhodnost být na straně ČSR. Británie, ač zklamána anšlusem, však francouzskou iniciativu, podpořit ČSR, odmítala a prosazovala, vzhledem k tomu, že Londýn nebyl v Evropě od Rýna na východ angažován, svoji „no-commitment policy“, veřejně deklarovanou Chamberlainem 24.3.1938 v britském parlamentu, která nepřímou vylučovala jakoukoli

⁶⁵ Karlsbader Programm. NS-Archiv: Dokumente zum Nationalsozialismus [online]. [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.ns-archiv.de/krieg/1938/tschechoslowakei/karlsbader-programm-24-03-1938.php>

⁶⁶ Ve skutečnosti přestávka prospěla Henleinovi v tom, aby si vyžádal instrukce od Hitlera. Viz ČELOVSKÝ, Bořivoj. Mnichovská dohoda, 1938. Vyd. 1. V Šenově u Ostravy: Tilia, 1999, s. 139. ISBN 80-861-0119-3

⁶⁷ SETTON, Guy. The "Weekend Crisis" of May 1938: analyzing an unsolved mystery in Czechoslovakia-Nazi Germany relations. London: iUniverse, Inc., 2005, s. 8. ISBN 05-953-4617-0.

⁶⁸ ČELOVSKÝ, Bořivoj. Mnichovská dohoda, 1938. Vyd. 1. V Šenově u Ostravy: Tilia, 1999, s. 131. ISBN 80-861-0119-3

podporu ČSR v případě útoku. SSSR, který v zásadě byl připraven vojensky pomoci, pokud by byly dány výhodné podmínky, předložil vládám Británii, Francii, USA a ČSR návrh svolání konference „velké aliance“ proti Říši. Ten však byl odmítnut.

Již 10.4. byla Blumova vláda nahrazena vládou E. Daladiera a ministra zahraničí G. Bonneta, což ještě zhoršilo čs. vyhlídky na účinnou pomoc. Bonnet byl od samého začátku informován britskou vládou, že ta si nepřeje být zavlečena do boje o ČSR, což určovalo celou jeho pozdější politiku, která již delší dobu byla ve vleku Británie. Mezi 28.-29.4. proběhla britsko-francouzská konference za účelem sladění politiky vůči ČSR. Zde se Bonnet s Daladierem sice vážně, leč marně pokoušeli získat anglickou záruku pro ČSR. Jejím výsledkem byla demarše čs. vládě, v níž se jí doporučuje učinit co nejvíce ústupků k uspokojení sudetských požadavků. Francie v ní zároveň zopakovala svou podporu v případě říšské intervence a britská vláda by „nemohla garantovat, že by ne učinila totéž.“ Na základě této demarše vyvíjela britská vláda na ČSR nátlak, aby bylo vyhověno požadavkům sudetských Němců. Čs. vláda připouštěla velké ústupky, ale jen při zachování integrity státu.

Mezitím dne 22.4. pak došlo k přepracování „Fall Grün,“ plánu přípravy okupace ČSR,⁶⁹ na základě rozhovoru Hitlera s gen. Keitelem, z něhož je patrné, že se neuvažovalo o obsazení pouhých Sudet, nýbrž o okupaci celého státu.

3.3.2. Květnová mobilizace

V průběhu května přicházely od zpravodajců informace, podle nichž Říše připravovala obsazení ČSR podle podobného scénáře jako v případě Rakouska: zaprvé šlo o hlášení z 12.5. od agenta A-54⁷⁰ druhému oddělení Hlavního štábu o tom, že Němci připravují provokace a sabotáže v ČSR, do níž byly propašovány zbraně a že německé jednotky jsou připraveny vtrhnout do ČSR. Dalším zdrojem bylo hlášení od agenta D-14, podle něhož mířilo v Sasku 10 divizí na čs. hranice.⁷¹ Společně

⁶⁹ Z politického hlediska se zvažovaly 3 možnosti: 1) útok z čistého nebe, aby se ČSR nemohla bránit, 2) útok jako reakci na delší krizi; 3) útok po vyprovokovaném incidentu – poslední varianta byla uvažována jako strategicky nejvýhodnější. "Studie Grün": Version vom 22.04.1938. NS-Archiv: Dokumente Zum Nationalsozialismus [online]. [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: <http://www.ns-archiv.de/krieg/1938/tschechoslowakei/fall-gruen-22-04-1938.php>

⁷⁰ Dvojitý agent Paul Thümmel.

⁷¹ SETTON, Guy. The "Weekend Crisis" of May 1938: analyzing an unsolved mystery in Czechoslovakia-Nazi Germany relations. London: iUniverse, Inc., 2005, s. 18. ISBN 05-953-4617-0. Tato zpráva byla nicméně považována za pochybnou, neboť nebyla potvrzena z druhého zdroje, navíc jedna osoba evidentně není s to získat informace o přesunech na tak velkém území. Uvádí se, že agentem D-14 byl exstarosta Lipska, soc. demokrat W. Lange, který měl údajně vytvořit konspirační síť mezi spolupracovníky v říšských drahách. Otázka je, zda toto bylo vůbec reálné.

s informacemi z drážďanského konzulátu,⁷² informacemi domácí kontrarozvědky⁷³ protičeskou propagandou vedly tyto zdroje k tomu, že na základě těchto informací ministr národní obrany F. Machník a náčelník gen. štábu L. Krejčí požádali o mimořádné jednání, na němž sdělili výše uvedené informace o stahování německých vojsk. Čs. vláda pod tlakem veřejnosti, generality⁷⁴ a za přítomnosti varovných zpráv 20.5. večer rozhodla o částečné mobilizaci, tj. o povolání jednoho ročníku záloh (70 000 mužů), pět ročníků specialistů (114 000) a 15 000 příslušníků Stráže obrany státu,⁷⁵ čímž byly navýšeny počty čs. armády celkem na 380 000 mužů. Mobilizace proběhla hladce, armáda obsadila pohraniční opevnění a stabilizovala situaci v Sudetech před nadcházejícími volbami.

Ministerstvo národní obrany nicméně⁷⁶ označilo toto opatření nikoli za částečnou mobilizaci (§ 23 branného zákona⁷⁷), nýbrž za cvičení ve zbrani (§ 22 zák.).⁷⁸ Německá diplomacie reagovala rozzlobeně. Vyslanec Eisenlohr označil německé manévry za „*grober Unsinn*“ a Ribbentrop varoval Mastného před touto provokací, že právě ta by mohla přimět Hitlera k opatřením, která si Praha vymyslela. Von Weizsäcker uvedl, že pověsti o válečných přípravách byly rozšiřovány těmi, kdo by měli zisk z války ve střední Evropě.

Dnes víme, že Německo v květnu útok neplánovalo. Hitler si byl vědom vojenské nepřipravenosti Říše⁷⁹ a vojenský útok nebyl na pořadu dne. Hitler by navíc rozbití ČSR jistě neřídil ze svého sídla v Berchtesgadenu, kde pobýval, ale z Berlína. Zda se jednalo o fabulace čs. zpravodajců nebo řízenou provokaci, není zcela zřejmé. Mobilizace však

⁷² Konzul J. Glos uvedl, že místní vojáci uvedli, že v souvislosti s volbami mají nařízenou pohotovost, KVAČEK, Robert. Československý rok 1938. 2., rozš. a aktualiz. vyd., V nakl. Polart 1. Praha [i.e. Česká Kamenice]: Polák Jaroslav - POLART, 2011, s. 50. ISBN 978-80-87286-11-1.

⁷³ Německý vyslanec Eisenlohr se prý chlubil 18.5., že lze v nejbližší době očekávat útok Wehrmachtu. Viz LUKÉŠ, Igor. The Czechoslovak Partial Mobilization in May 1938: A Mystery (almost) Solved. *Journal of Contemporary History*. 1996-01-01, roč. 31, č. 4, s. 709. ISSN 0022-0094. DOI: 10.1177/002200949603100405. Dostupné z:

<http://jch.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/002200949603100405>

⁷⁴ Ta požadovala povolání alespoň pěti ročníků.

⁷⁵ Ozbrojená složka zřízená vl. nař. č. 270/1936 Sb. z. a n., jejíž úkolem byla mj. ochrana hranic státu.

⁷⁶ Zřejmě ve snaze uklidnit situaci na zahraničním poli.

⁷⁷ zák. č. 193/1920 Sb. z. a b., branný zákon republiky Československé, ze dne 19. března 1920.

⁷⁸ Vzhledem k tomu, že toto opatření bylo nařízeno s ohledem na „potřebu zvýšit dnešní nedostatečný stav a zajistit v současné pohnuté době klid, pořádek a bezpečnost státu, jakož i předjít všem dalším incidentům...“ nelze tento výklad přijmout, jelikož § 22 předvídal povolání ke zvláštnímu cvičení jen v případě zavedení nových zbraní. Mělo se tedy jednat spíše o částečnou mobilizaci ve smyslu § 23, o níž však měl rozhodnout prezident po slyšení vlády a měla být dodatečně schválena Národním shromážděním.

⁷⁹ Wehrmacht měl okolo 45 divizí. Ke zdoání ČSR by potřeboval nejméně 37 divizí, které by ovšem chyběly na západě a ponechaly je odkrytý francouzskému útoku. ⁷⁹ SETTON, Guy. The "Weekend Crisis" of May 1938: analyzing an unsolved mystery in Czechoslovakia-Nazi Germany relations. London: iUniverse, Inc., 2005, s. 9. ISBN 05-953-4617-0.

byla světovou veřejností vnímána jako čs. úspěch a ztráta německé prestiže, což zřejmě přimělo Hitlera k přepracování „Fall Grün“,⁸⁰ v němž je vyjádřeno „nezměnitelné rozhodnutí ČSR v dohledné době vojenskou akcí zničit.“

3.4. Další jednání s SdP

Jednání s SdP pokračovala 23.5.1938, tj. po první části komunálních voleb.⁸¹ Vláda byla ochotna k jistým ústupkům, nicméně Henlein byl instruován sabotovat jednání.⁸² Za těchto podmínek předložili 7.6. vyjednavací SdP svůj vlastní návrh, sestávající se z 14 bodů.⁸³

3.4.1. Memorandum SdP

SdP ve svém memorandu požadovala 1) plné zrovnoprávnění; 2) zaručení demokratického principu suverenity národa⁸⁴; 3) regionální decentralizaci státu spočívající v členění státu podle národnostních hranic podle stavu z roku 1918 ve všech veřejnoprávních oborech; 4) dělbu správy a zákonodárství mezi stát a rozsáhlou⁸⁵ samosprávu národních skupin a obcí⁸⁶; 5) zákonodárství mělo být rozděleno mezi Národní shromáždění rozdělené do kurií, a národní zastupitelstva. 6) nové uspořádání exekutivy, kdy předsedové samospráv volení národním zastupitelstvem měli ex offio být i členy vlády; 7) decentralizovanou správu⁸⁷; 8) nové uspořádání úřednického práva, kdy statusy úředníků měly být rozděleny podle národů; 9) změnu organizace soudnictví, obnášející faktické oddělení soudních soustav podle národnosti; 10) nové právo jazykové; 11) přebudování veřejných podniků a dalších úřadů; 12) rozsáhlou změnu

⁸⁰ "Studie Grün": Version vom 30.05.1938. NS-Archiv: Dokumente Zum Nationalsozialismus [online]. [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: <http://www.ns-archiv.de/krieg/1938/tschechoslowakei/fall-gruen-30-05-1938.php>

⁸¹ Komunální volby, které se původně měly konat v listopadu 1937, ale byly odloženy na 22.5., 29.5. a 12.6. SdP získala v těchto volbách celkem 1 279 045 hlasů, což představovalo cca 90 % oprávněných německých voličů, čímž jen posílila své postavení.

⁸² Čelovský uvádí, že Henlein si vyžádal instrukce pro případ, splní-li Češi veškeré požadavky. Dostalo se mu rady požadovat navíc změnu zahraniční politiky, což by ČSR nikdy nepřipustila.

⁸³ HAVELKA, Jiří. Účast právnických expertů při jednání se sudetoněmeckou stranou v červnu 1938. Právník: Časopis věnovaný vědě právní i státní. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 1939, LXXIVVV, s. 461-494. ISSN 0231-6625.

⁸⁴ Národnosti měly, stejně jako v navrhovaném zákonu na ochranu národa, získat právní osobnost a orgány, aby mohly spravovat své záležitosti a spolupůsobit při společné státní moci.

⁸⁵ Do národní samosprávy měla patřit samostatná působnost obcí; policie pečovatelská, pořádková a bezpečnostní; národní katastr; změna jména; výchova a školství; kultura a vzdělání; sociální péče; péče o děti, mládež a sirotky; zdravotnictví; chudinství; zájmová samospráva; aj.

⁸⁶ Vrácení stavu samostatné působnosti obcí do doby před r. 1918 plus její rozšíření.

⁸⁷ Dostí radikálním způsobem: např. ministerstva školství, soc. péče, zdravotnictví a unifikací měla být zcela zrušena a jejich kompetence přejít do národní samosprávy. V ostatních ministerstvech měly existovat národní sekce, popř. být přijata jiná opatření na ochranu národních zájmů.

finančního práva; 13) zákaz majorizace; a 14) nápravu křivd způsobené německé národní skupině.

Byl-li tento návrh by přijat, ČSR by se přetvořilo v unikátní a těžkopádnou konfederaci národů založenou na personálním principu s malými pravomocemi centra a podle národností oddělenou státní mocí ve věcech legislativy, exekutivy i soudnictví. Široká práva daná německé menšině by za daných podmínek jednak omezily moc centra na minimum a umožnila nátlak požadavkem na náhradu údajných škod, vytvořila „stát ve státě,“ vybudovaný na základě národně socialistických zásad, a pomohla evoluční cestou dospět k odtržení pohraničí. Mimoto byl šit na míru jen Němcům a v tomto pojetí by autonomie jiných národů byla zcela nemyslitelná. Uplatnění tohoto systému by pro jeho složitost navíc znamenalo značné prodražení a zhoršenou funkčnost, ba paralyzování státní správy.⁸⁸

Sestavená expertní komise⁸⁹ sice konstrukci autonomie národních skupin považovala za nebezpečnou a problematickou, ale snažila se odstranit alespoň nejpalcivější problémy. Kritizovala mj. požadavek na právní osobnost národních skupin, vymezení zvláštního území národní skupiny (viz § 3 ústavní listiny), zákonodárnou činnost samosprávy (§ 6), konstrukci, podle níž předseda národního zastupitelstva měl být *ipso facto* ministrem, který ale není Národnímu shromáždění odpovědný a nemůže být odvolán prezidentem⁹⁰. Zdůraznila, že návrh je šit na míru německé menšině, avšak vůbec nevyhovuje čs. národu a v případě jiných menšin (např. Poláci) je neuskutečnitelný. Většinu ostatních bodů však shledala za určitých podmínek za realizovatelnou.

Memorandum bylo odmítnuto, vláda však považovala body 7-13 za schůdné.

3.4.2. Jednání od června do konce července, národnostní statut

Po předložení memoranda a SdP probíhala téměř tříměsíční jednání mezi vládou a SdP. Za SdP jednal výbor v čele s E. Kundtem, do čela jednání se postavil na straně vlády Hodža a později Beneš. Zatímco čs. vláda projevovala vůli k ústupkům, sudetští zástupci si stěžovali Velké Británii na neústupnost Čechů a činili odpovědným samotného Beneše.⁹¹ V důsledku nátlaku ze strany Francie byly ve vládě uspíšeny práce

⁸⁸ Benešovo hodnocení memoranda viz BENEŠ, Edvard a Milan HAUNER. Paměti III. Dokumenty. Praha: Academia, 2008, s. 94-96. ISBN 978-80-200-1529-7.

⁸⁹ Hácha, Hoetzel, Scheszl, Krejčí, Sobota a Havelka

⁹⁰ Viz §§ 70 a 75. Posudek to dokonce neváhal označit za konstrukci vůdce.

⁹¹ ČELOVSKÝ, Bořivoj. Mnichovská dohoda, 1938. Vyd. 1. V Šenově u Ostravy: Tilia, 1999, s. 208. ISBN 80-861-0119-3

na národnostním statutu⁹², a ten byl dokončen již v druhé polovině června a postupně dopracováván.

Přinášel reformu jazykového práva: státním jazykem byl jazyk československý, nově ovšem se každý mohl kdekoli obrátit na úřady ve svém jazyce a němčina, maďarština a polština se měly stát úředními jazyky v místech, kde měly většinu.

Národnostní statut (tzv. „druhý plán“) dále vytvářel autonomii na základě rakouské správy: země měly mít právní osobnost, okresní i zemská zastupitelstva měla být volena a příp. rozdělena na národnostní kurie, zemská zastupitelstva přeměněna na zemské sněmy s právem vydávat prováděcí normy.⁹³ Německé menšině se mělo dostat 22 % zastoupení ve státní správě a v Čechách 33 %, ⁹⁴ a rozpočet měl být ve většině položek rozdělen na národnostní kvóty.⁹⁵

První verze národnostního statutu byla předložena SdP 30.6 a předpokládalo se, že návrhy půjdou do parlamentu i bez ukončení jednání s ní.

Otázka autonomie byla následně ve vládě dopracována začátkem druhé poloviny července. V čele zemské samosprávy měly stát výbory volené sněmem ze všech národností a kurie měly dokonce obdržet část pravomocí sněmu. Definitivní text statutu byl přijat 26.7.1938. Beneš však popisuje, jak přijetí národnostního statutu vzbudilo obavy Henleinovců z toho, že budou postaveni do nevýhodné pozice, pročež spustili proti návrhům kampaň.⁹⁶

Národnostní statut se však nikdy nedostal do parlamentu, a to na nátlak britské vlády podpořené vládou francouzskou, která požadovala jeho nepředložení Poslanecké sněmovně do doby, než bude dosaženo dohody s SdP, neboť jednostranné přijetí by neodstranilo stávající problémy. Důvodem byl především Runcimanův příjezd dne 3.8; Britové se báli, že schválení statutu by postavilo SdP před hotovou věc a způsobilo přerušování jednání. Zároveň byla do Runcimanova příjezdu odložena i jednání vlády s SdP.

⁹² Národnostní statut byl koncipován jako jednotná norma, ale jako soubor opatření provedená řadou zákonů: měly být přijaty zákony jazykové, o poměrné účasti národností na počtu úředníků a na státním rozpočtu, proti odnárodnování, o školské autonomii aj.

⁹³ Uvažovalo se i o normotvorné činnosti kurií.

⁹⁴ Němci však požadovali kvótu nikoli podle zemí, nýbrž podle okresů. To by na jedné straně zabránilo „infiltraci“ českých úředníků do pohraničí, na druhé straně ztížilo povolání loajálních zaměstnanců do neklidných okresů a v některých případech vůbec překládání státních zaměstnanců.

⁹⁵ BENEŠ, Edvard a Blažena KALVÍNSKÁ. Mnichovské dny. 1. české vyd. Praha: Naše vojsko, 2003, s. 120-121. ISBN 80-206-0673-4.

⁹⁶ BENEŠ, Edvard a Blažena KALVÍNSKÁ. Mnichovské dny. 1. české vyd. Praha: Naše vojsko, 2003, s. 129-133. ISBN 80-206-0673-4.

3.5. *Mise Lorda Runcimana*

Vzhledem ke stupňujícímu se napětí a neplodným jednáním mezi SdP a vládou již od června uvažoval britský ministr zahraničí Halifax o vyslání nezávislého odborníka – zprostředkovatele dohody mezi Prahou a SdP. Dne 18.6. dal příkaz britskému vyslanci v Praze Newtonovi sondovat půdu pro vyslání „nezávislého britského odborníka.“ Newton mu odpověděl, že je lépe vyčkat výsledků jednání mezi vládou a Henleinovci. Halifax nicméně nepřestal na tomto plánu pracovat a již 29.6. informoval francouzskou vládu o svém záměru, jež 18.7. souhlasila.⁹⁷ Dne 20.7. informoval Newton o britském návrhu, který navíc předpokládal, že čs. vláda sama oficiálně požádá Velkou Británii o vyslání odborníka.⁹⁸ Pro případ odmítnutí měl Chamberlain vydat prohlášení, že britská vláda chtěla přispět k vyřešení konfliktu, což čs. vláda odmítla. Ohromený Beneš přes své výhrady⁹⁹ po zjištění postoje francouzské vlády s návrhem souhlasil, stejně jako Hodžova vláda.

Nezávislým odborníkem byl jmenován lord Walter Runciman of Doxford, bývalý britský ministr obchodu, který se sice s Benešem údajně několikrát ostře střetl ve Společnosti národů¹⁰⁰, neměl však dobré vztahy ani s Němci (ale ani Francouzi). Přijel do Prahy 3.8. a ačkoli byl vydáván za „nezávislého prostředníka,“ formálně nezávislého na britské vládě,¹⁰¹ byl spíše prodlouženou rukou Velké Británie, jejímž cílem bylo vyřešit spor mezi vládou a sudetskými Němci za každou cenu. Podle instrukcí z Foreign Office přitom neměl sám předkládat vlastní návrhy,¹⁰² v případě krachu jednání měl spíše navrhnout konferenci zainteresovaných států.¹⁰³

Lord Runciman působil v ČSR od 3.8. do 16.9. Již 4.8. absolvoval úřední návštěvy s čs. představiteli a v následujících dnech s představiteli SdP, německých sociálních demokratů i příslušníků jiných menšin.

⁹⁷ ČELOVSKÝ, Bořivoj. Mnichovská dohoda, 1938. Vyd. 1. V Šenově u Ostravy: Tilia, 1999, s. 230. ISBN 80-861-0119-3

⁹⁸ Podle britského návrhu měla vláda požádat o vyslání experta nikoli sama, nýbrž společně s SdP. Viz BRÜGEL, Johann Wolfgang. Češi a Němci 1918-1938. Vyd. 1. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Academia, 2006, s. 573. Historie (Academia). ISBN 80-200-1440-3.

⁹⁹ Že přijetí prostředníka odporuje suverenitě státu, že sám nemá pravomoc tento návrh přijmout, že by toto rozhodnutí mohlo způsobit politickou krizi a že tuto věc je nutno projednat v parlamentu a s francouzskou vládou. OLIVOVÁ, Věra. Zápas o Československo: říjen 1937-září 1938. Vyd. 1. Praha: H, 1992, 33 s. ISBN 80-854-6774-7.

¹⁰⁰ OLIVOVÁ, Věra. Zápas o Československo: říjen 1937-září 1938. Vyd. 1. Praha: H, 1992, 34 s. ISBN 80-854-6774-7.

¹⁰¹ Tzv. “investigator and mediator”

¹⁰² Jelikož pak by mohl být na britskou vládu vyvíjen nátlak, aby se za ně zaručila.

¹⁰³ ČELOVSKÝ, Bořivoj. Mnichovská dohoda, 1938. Vyd. 1. V Šenově u Ostravy: Tilia, 1999, s. 235. ISBN 80-861-0119-3

V této době začal Beneš přejímat vůdčí roli při vyjednávání s SdP: 4.8. předal Hodžovi pokyny, v nichž jej instruoval nedbat ideologie a zaměřit se na konkrétní sudetské požadavky. Cílem bylo vyřešit nejprve snazší otázky, tj. otázku jazykovou a národnostní statut, a později dořešit problém samosprávy.

První jednání za Runcimanově účasti proběhlo 11.8., na němž bylo jen dohodnuto datum další schůzky, jež se konala 17.8. Na ní setrvali němečtí zástupci na karlovarských požadavcích a odmítli vládní koncepci samosprávy i národnostní statut. Vedoucí sudetské delegace E. Kundt oznámil Runcimanovi, že Henlein považuje jednání s čs. vládou za zbytečné, nebude-li přijat karlovarský program.¹⁰⁴

Runciman během rozhovorů s oběma stranami seznal, že vůle pro dohodu je spíše na české straně, snažil se však působit i na sudetské Němce. Svého spolupracovníka, Ashton-Gwatkina, poslal do Mariánských lázní k Henleinovi, který mu nadiktoval znění nového návrhu.

3.5.1. Třetí plán

Tento návrh, známý jako tzv. třetí plán, byl předán 23.8. Benešovi, jenž se ujal jednání s SdP. Třetí plán, který byl oproti předchozím návrhům o poznání stručnější a představoval pouze body, které musely být nutně dopracovány, navrhoval 1) vytvoření tří autonomních oblastí (žup) v Sudetech, 2) výměnu státních úředníků mezi českým a německým územím, 3) nezávislý rozpočet žup, 4) půjčku ústřední vlády těmto župám, 5) vytvoření komise, která by se do 1-3 měsíců sešla k projednání nezbytných změn ústavní listiny, 6) příměří v propagandě a tisku a 7) v případě, že vše proběhne v klidu, stažení čs. policie z německých žup.¹⁰⁵ Henlein si zároveň vyžádal přímé jednání s prezidentem a prohlásil jednání s vládou za skončené.

Den nato se Beneš setkal s Kundtem a Sebekovským, výstupem čehož byl záznam z jednání, předaný 29.8. Runcimanovi, v němž jsou precizovány některé body plánu: v příštích 8-10 letech se měla pro dosažení proporce uplatňovat pozitivní diskriminace při přijímání úředníků, jichž mělo být v německých krajích alespoň 50 %. Pro každou národnost se měly zřídit smíšené komise pro posuzování národnostních poměrů ve státní správě. Proporcionalita se měla uplatňovat i v otázkách školství, osvěty, zdravotnictví, veřejných prací, sociální péče a veřejných zakázek, vláda měla

¹⁰⁴ BENEŠ, Edvard a Blažena KALVÍNSKÁ. Mnichovské dny. 1. české vyd. Praha: Naše vojsko, 2003, s. 170. ISBN 80-206-0673-4.

¹⁰⁵ BENEŠ, Edvard a Milan HAUNER. Paměti III. Dokumenty. Praha: Academia, 2008, s. 127-128. ISBN 978-80-200-1529-7

poskytnout německým oblastem půjčku 500 mil. Kč, byla přislíbena změna jazykového práva a zmíněna úprava působnosti policie státní a místní. Otázky samosprávy měly být vyřešeny komisí, která měla zahájit činnost nejpozději 15.10.¹⁰⁶

Třetí plán byl podstatně umírněnější, ač poskytoval sudetským Němcům značné koncese. Henlein nicméně dne 2.9. tento plán odmítl prostřednictvím usnesení schůze poslanců a senátorů SdP, kteří znovu schválili politiku obsaženou v karlovarském programu a stanovili, že v tomto duchu má být odpovězeno Benešovi.¹⁰⁷

3.5.2. Čtvrtý plán

Poté, co SdP odmítla třetí plán, vyzval Beneš 4.9. Kundta a Sebekovského, aby písemně předložili svůj protinávrh.¹⁰⁸ Beneše chtěl získat úplný seznam sudetoněmeckých požadavků, jehož přijetím plánoval demaskovat SdP. Na základě těchto požadavků sestavil Beneš tzv. „čtvrtý plán.“

Návrh svou textací vycházel z třetího plánu a v někdě se jej i přidržel. Detaily, popř. jeho relativní obecnost ve svém celku umožňovaly faktický návrat k druhému plánu. Zásada 50 % úředníků v německých oblastech měla být nahrazena proporčním zastoupením podle dané oblasti; totéž mělo platit pro soudy a veškeré státní podniky a organizace. Stát by ztratil jakoukoli možnost, kromě vojenského zásahu, jak uplatňovat svoji suverenitu v německých okresech. Navrhovala se i další posílení proporcionality ve státní službě i hospodářství. K vyrovnání počtu zaměstnanců mělo dojít do 5 let a podobný postup měl fungovat i u veřejných zakázek, aby byly odčiněny škody způsobené německé menšině. Pro tyto i další „křivdy“ měla být vytvořena zvláštní komise, sestavená paritně ze zástupců vlády a SdP. V oblasti jazykového práva hovořil plán jen velmi obecně¹⁰⁹ s jediným požadavkem na úplnou rovnoprávnost českého a německého jazyka.

Kritickým bodem návrhu byla samospráva. Návrh se vracel k samosprávnému pojetí národností, ač hovořil o „teritoriální základně“ samospráv národností. Měly se vytvořit oblasti podle sídelních oblastí, hovoří se ale opět o „autonomních

¹⁰⁶ BENEŠ, Edvard a Milan HAUNER. Paměti III. Dokumenty. Praha: Academia, 2008, s. 135-139. ISBN 978-80-200-1529-7.

¹⁰⁷ BENEŠ, Edvard a Blažena KALVÍNSKÁ. Mnichovské dny. 1. české vyd. Praha: Naše vojsko, 2003, s. 197. ISBN 80-206-0673-4.

¹⁰⁸ Jde o tu slavnou scénu, podle níž měl Beneš dát Kundtovi a Sebekovskému čistý list papíru se slovy: „Prosím, napište úplné požadavky Vaší strany pro německou menšinu. Předem Vám slibuji, že Vám bude vyhověno.“ Např. PETRÁŠ, René. Menšiny v meziválečném Československu: právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, s. 262. ISBN 978-80-246-1639-1.

¹⁰⁹ „...zákon bude novelizován v duchu účelnosti, efektivnosti a praktických zařízení státní správy...“

zastupitelských orgánech pro jednotlivé národnosti,“ s právní osobností a o národnostních katastrech. Šlo o mix teritoriální a personální autonomie. Národnosti měly mít základnu na určitém území a spojeny měly být jen relativně volně.¹¹⁰

Návrh v zásadě zcela splňoval karlovarský program a značně oslaboval suverenitu a vnitřní akceschopnost státu. Je velmi pravděpodobné, že uvedením čtvrtého plánu v život by se vnitřní vývoj v Sudetech ubíral obdobným jako za druhé republiky na Slovensku a území by postupně směřovalo do Říše.

SdP se Benešovým návrhem dostala do svízelné situace. Plán přijmout nemohla, nemohla říci ale ani ne. Tušila, že jde o pokus odhalit záměry SdP. Využila tak incidentu v Moravské Ostravě z 7.9., kde měl být na demonstraci zbit sudetoněmecký poslanec Franz May.¹¹¹ Tohoto incidentu bylo využito k přerušení jednání s vládou do 13.9.¹¹²

3.5.3. Krach jednání

Dne 10.9., dva dny před sjezdem NSDAP v Norimberku, přednesl Beneš projev, v němž uvedl, že čtvrtý plán je oběť, kterou stát rád přinese v zájmu míru, a že je optimistický ohledně dalšího vývoje. Z Norimberku se mu dostalo invektiv od Göringa, Goebbelse i Hitlera. Ten poslední mj. opět vzal sudetské Němce v ochranu, označil čtvrtý plán za průtah a označil Prahu odpovědnou za výsledek jednání; zároveň přikázal Henleinovi a Frankovi inscenovat od 13.9. incidenty, v důsledku čehož nařídila vláda v 13 okresech stanné právo, protože SdP definitivně přerušila jednání. Bezpečnostní složky brzy obnovily pořádek, ale již 15.9. vydal Henlein v Chebu prohlášení, v němž odsoudil čs. systém, který proti sudetským Němcům „poslal kulometry, pancéřové vozy a tanky.“ Dále uvedl, že s velkými oběťmi se sudetští Němci pokoušeli zajistit svoji existenci v ČSR, ale že selhalo „veškeré úsilí, přivést český národ a jeho představitele k čestnému a spravedlivému vyrovnání.“ Na závěr uvedl: „Chceme žít jako svobodní němečtí lidé! Chceme znovu mír a práci v naší vlasti! Chceme zpátky do Říše! Bůh

¹¹⁰ Např. „Národnostní menšiny v jednotlivých národnostních oblastech musí být chráněny podle zásady vzájemnosti.“ Znamená to tedy, že v případě porušování národnostních práv na jednom sídelním území lze zrušit národnostní práva jinde? Vzájemnost je typická pro mezinárodní právo, kde neexistuje vrchovaná státní moc. Zde je však nevhodná.

¹¹¹ Některé zdroje uvádějí, že se jednalo o incident vyprovokovaný SdP. May měl být uhozen přes ruku bičem na demonstraci za propuštění zatčených hakenkreuzlerů. Podle britských pozorovatelů však Mays nikdo nebil, naopak on údajně napadl jednoho Čecha. ČELOVSKÝ, Bořivoj. Mnichovská dohoda, 1938. Vyd. 1. V Šenově u Ostravy: Tilia, 1999, s. 240. ISBN 80-861-0119-3

¹¹² BRÜGEL, Johann Wolfgang. Češi a Němci 1918-1938. Vyd. 1. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Academia, 2006, s. 597. Historie (Academia). ISBN 80-200-1440-3

žehnej nám a našemu spravedlivému boji.“¹¹³ Po tomto projevu uprchlo vedení SdP do Německa, na Henleina byl vydán zatykač a SdP rozpuštěna.

Ztroskotání jednání znamenala neúspěch Runcimanovy mise, jenž 15.9., před Chamberlainovým odletem do Berchtesgadenu, obdržel příkaz, aby se neprodleně vrátil do Londýna, což 16.9. učinil. Oficiálně odjel „na pozvání ministerského předsedy“ a odjezd měl být dočasný; nebylo však pochyb, že jeho mise skončila.¹¹⁴

O své misi podal 21.9. zprávu, v níž odmítl násilnou nebo „teroristickou“ povahu čs. nadvlády v Sudetech. Dodal však, že první republika se vyznačovala nedostatkem taktu, pochopení, malichernou netolerancí a diskriminací, která vedla k revoltě. Většinu stížností, např. jmenování českých úředníků, kteří nehovoří německy, do německých okresů, podporu českých kolonistů v pohraničí, rozsáhlé budování českých škol a nerovnoměrné přidělování státních zakázek, uznal za oprávněné a uvedl, že pro zajištění mírového spoluzití se sousedy musí přijmout ČSR obdobnou vnitřní i zahraniční politiku jako Švýcarsko.

O čtvrtém plánu napsal, že podle něj i podle odpovědnějších sudetských Němců splňoval téměř všechny německé požadavky, odpovědnost za ztroskotání jednání přičetl Henleinovi a Frankovi, ale přesto jako jediné řešení označil okamžité odstoupení oblastí s německou většinou na základě práva na sebeurčení.¹¹⁵

3.6. Eskalace krize v září

V atmosféře stupňujícího se napětí a marných jednání mezi Prahou a SdP již od 30.8. uvažoval Chamberlain o osobní návštěvě Hitlera, aby tím dosáhl snadnější uklidnění situace. K rozhodnutí kontaktovat Německo s návrhem na návštěvu dospěl v noci mezi 13. a 14.9. a 15.9 dorazil do orlího hnízda v Berchtesgadenu, kde téměř 3 hodiny diskutovaly československý problém. Hitler mu měl předložit kategorický požadavek na odstoupení sudetských území Německu. Chamberlain údajně Hitlerovy požadavky chápal a prohlásil, že osobně se staví za odstoupení Sudet; nemůže tak ale učinit bez souhlasu vlády. Potěšený Hitler mu nabídnul další setkání v Godesbergu.

¹¹³ Wiener Zeitung. Wien: Die österreichische Landesregierung, 1938, roč. 1938, č. 255. Dostupné z: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=19380916&seite=1&zoom=33>

¹¹⁴ VYŠNÝ, Paul. The Runciman mission to Czechoslovakia, 1938: prelude to Munich. New York: Palgrave Macmillan, 2003, s. 303 ISBN 03-337-3136-0.

¹¹⁵ VYŠNÝ, Paul. The Runciman mission to Czechoslovakia, 1938: prelude to Munich. New York: Palgrave Macmillan, 2003, s. 344 ISBN 03-337-3136-0.

3.6.1. Návrhy na kompromis

Beneš v té době hledal další možnosti kompromisu. Uvádí se často jeho rozhovor s francouzským vyslancem Lacroixem z 14.9., kde sice hovoří o území, která by byla možno bezbolestně postoupit Říši (např. Chebsko) a uvádí, že sám ve Versailles o tomto uvažoval, nicméně dodal, že v současné době je toto řešení vyloučeno a žádal vyslance o diskrétnost.

. Bonnet ve svých memoárech uvádí údajnou schůzku Lacroixe s Benešem, na níž měl Beneš navrhnout odstoupení cca 900 tisíc Němců. O tomto lze mít pochybnosti, neboť sám to Lacroix označil za lež a ani Beneš se o tomto nezmiňuje.¹¹⁶ Skutečností však je, že Hodža v rozhovoru s britským vyslancem Newtonem z 16.9. podobné koncese Německu připouštěl.

Beneš nezmiňuje ani tajnou misi J. Nečase do Paříže, kde se setkal s premiérem Blumem, kde měl navrhnout jakousi kompromisní dohodu, zoufalý Benešův plán (tzv. pátý plán). Podle tohoto plánu, o němž neměl vědět ani velvyslanec v Paříži Osuský a který měl zůstat přísně tajný, mělo být odstoupeno 4-6 000km² s 1,5-2 miliony obyvatel a mělo dojít k rozsáhlé výměně obyvatel.¹¹⁷

3.6.2. Anglo-francouzské návrhy

Na základě rozhovorů v Berchtesgadenu byly 18.9. zahájeny v Londýně rozhovory mezi britskými a francouzskými představiteli. Na nich se obě strany shodly, že existují 2 možnosti: válka, nebo odstoupení čs. pohraničí. Výstupem z jednání byly tzv. „anglo-francouzské návrhy.“

Tyto návrhy konstatovaly, že již nelze prodlužovat setrvání sudetských Němců v ČSR a že Říši mělo být přímo odstoupeno pohraničí s německou většinou. Hranice měl určit mezinárodní výbor, který mohl řešit i výměnu obyvatelstva. Zbytek ČSR měl být neutralizován a oba státy mu měly poskytnout garance.

Den nato tento bylo vyslancům obou států uloženo, aby rozhodnutí z Londýna sdělili Benešovi. Newton a Lacroix byli přijati téhož dne v 14:00 a sdělili, že na základě výsledků Runcimanovy mise, návštěvy v Berchtesgadenu se obě vlády shodly, že čeští

¹¹⁶ BRÜGEL, Johann Wolfgang. Češi a Němci 1918-1938. Vyd. 1. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Academia, 2006, s. 614. Historie (Academia). ISBN 80-200-1440-3

¹¹⁷ KLIMEK, Antonín. Velké dějiny zemí koruny české: svazek XVI. (1929-1938). Praha: Paseka, 1999-2008.str. 628. ISBN 9788071858355 (V. 15, PT. 2 : HBK.).

Němci nemohou zůstat nadále v rámci ČSR, a navrhli odtržení okresů s nadpoloviční většinou Němců.¹¹⁸

Vláda 20.9. anglo-francouzské návrhy odmítla: uvedla, že návrhy byly učiněny bez dotázaní čs. zástupců a bylo jednáno proti nim, že vláda nemá pravomoc rozhodovat o hranicích bez parlamentu a že ani přijetí návrhů mír nepřinese: mnoho Němců by emigrovalo do vnitrozemí, což by přineslo nové spory; ochromení ČSR by zničilo rovnováhu sil s důsledky zejména pro Francii. Vláda poděkovala za návrh garancí, ale setrvala na čtvrtém plánu. Poukázala na to, že obtíže nepocházejí ze Sudet, ale z Berlína, a zdůraznila oddanost ČSR míru a přátelství s Francií.¹¹⁹

Krátce po 02:00 dne 21.9. se ovšem oba vyslanci opět hlásili na Hradě, a oznámili Benešovi postoj západních velmocí na odmítnutí návrhů, podle něhož se v případě odmítnutí návrhů na případném konfliktu obě velmoci nebudou účastnit.

Na základě tohoto nátlaku čs. vláda a s ohledem na názory čs. generálů, přesvědčený o tom, že Německu dlouho vzdorovat vojensky nelze, rozhodla jednomyslně téhož dne ráno vláda o přijetí anglo-francouzských návrhů. Přijetí však bylo formulováno jako podmíněčné, a to 1) za předpokladu, že vlády velmocí se zasadí o ochránění životních zájmů státu, 2) bude-li současně přijata britsko-francouzská záruka hranic a 3) za předpokladu, že území bude předáno Německu až po stanovení nové hranice mezinárodní komisí. Jak je uvedeno v dále v této práci, žádná z těchto podmínek nebyla v pozdějším vývoji splněna,¹²⁰ proto z dnešního pohledu nelze dovozovat závaznost přijetí návrhů čs. vládou.

Přijetí návrhů vedlo k demisi Hodžovy vlády 22.9. v 20:00, která vyvodila svoji odpovědnost za porušení ústavy přijetím těchto návrhů bez souhlasu parlamentu a doporučila Benešovi jmenovat úřednickou vládu v čele s gen. J. Syrovým, který se stal i ministrem národní obrany. Na postu ministra zahraničí zůstal K. Krofta.

V téže době rovněž polská vláda vypověděla platnost dohody z roku 1925 o vzájemných hranicích, snažíc se využít situace a dosáhnout územních zisků. Beneš posléze marně usiloval o získání alespoň polské neutrality, a to i transferem území.

¹¹⁸ Anglo-francouzské návrhy hovořily jen o odtržení území s německou většinou. O jiných menšinách se nezmiňovaly.

¹¹⁹ BENEŠ, Edvard a Milan HAUNER. Paměti III. Dokumenty. Praha: Academia, 2008, s. 196. ISBN 978-80-200-1529-7.

¹²⁰ Velmoci garance hranic nikdy neposkytly, na jednání na berlínské konferenci ustupovaly při stanovení hranic Německu a území bylo předáno dávno předtím, než byly stanoveny konečné hranice.

3.6.3. Godesberg

Dne 22.9. odletěl Chamberlain do Godesbergu, kde Hitler vystupňoval své požadavky: poukázal na práva jiných národnostních menšin v ČSR a požadoval jejich uspokojení, vznesl požadavek na odstoupení Sudet již před 1.10. s tím, že k plebiscitu by došlo později. Záruku pro ČSR chtěl dát až poté, co s ní dají souhlas i sousední státy. Němci Chamberlainovi předali svůj návrh ve formě memoranda s příloženou mapou (příloha č. 3), které se podstatně lišilo od původních návrhů.

Memorandum navrhovalo přímé odstoupení rozsáhlých oblastí v pohraničí a předpokládalo dodatečný plebiscit (do 25.11.) na územích, které zahrnovalo Brno, Olomouc, Domažlice, Moravskou Ostravu nebo v enklávě okolo Jihlavy, přičemž měli mít hlasovací právo ti, kdo se na území narodili před 28.10.1918. Mimoto měli být propuštěni všichni sudetští příslušníci branné moci a političtí vězňové. O záruce hranic nestálo v memorandu ani slovo.¹²¹

Chamberlain slíbil Hitlerovi, že memorandum doručí Praze. Ten tak učinil. Tentokrát již však vlády velmocí nedaly ČSR žádnou radu, jak se se zachovat chovat, neboť ani ti nepovažovali godesberské memorandum za podklad k jednání.

V průběhu rozhovorů v Godesbergu navíc čs. vláda nařídila 23.9. v 22:20 všeobecnou mobilizaci,¹²² cca 1,5 mil mužů.

Godesberské memorandum vláda 25.9. odmítla s tím, že se jedná o ultimátum poraženému národu, nikoli návrh suverénnímu státu, jenž prokázal oběti v zájmu míru. Podle vlády memorandum zbavuje národ záruk národní existence, připravuje stát o pohraniční opevnění a hospodářsky váže k Německu. O tři dny později byla britské vládě doručena čs. analýza dopadů godesberského memoranda.¹²³

3.6.4. Mnichovská dohoda

Po odmítnutí godesberského memoranda odjel poradce Chamberlaina H. Wilson do Berlína s návrhem přímého vyjednávání mezi čs. a německou vládou, což Hitler odmítl a požadoval záruku, že nejpozději 28.9. dají Češi souhlas s godesberským

¹²¹ BENEŠ, Edvard a Milan HAUNER. Paměti III. Dokumenty. Praha: Academia, 2008, s. 223. ISBN 978-80-200-1529-7

¹²² Viz vl. vyhl. č. 183/1938 Sb. z. a n., ze dne 23. září 1938, o vstupu státu do branné pohotovosti

¹²³ Podle něhož bylo požadováno do 1.10. předání 836 tisíc Čechů a v druhé fázi až přes 1 116 000, mělo dojít k zpřetrhání dopravních tepen a katastrofální ztrátu průmyslu a surovin. KUKLÍK, Jan, Jan NĚMEČEK a Jaroslav ŠEBEK. Dlouhé stíny Mnichova. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 46. ISBN 978-80-87284-18-6

memorandem. Hitler téhož dne pronesl ve Sportovním paláci svůj známý projev¹²⁴, v němž označil Sudety za svůj poslední územní nárok v Evropě, zveličil množství uprchlíků ze Sudet, uvedl, že godesberské memorandum je totéž, co anglo-francouzské návrhy, a zahrnul Beneše invektivami.

Británie reagovala komunikém z 27.9., v němž usilovala o pokračování jednání, což Hitler odmítl. Na to Chamberlain reagoval osobním dopisem Benešovi, jímž upozorňoval před okupací, nepřijme-li ČSR godesberské memorandum do 28.9. v 14:00 (kdy měla být mobilizována německá armáda), a zaslal návrh časového harmonogramu („time-table“) odstoupení Sudet.¹²⁵ Čs. vláda na „time-table“ 28.9. ráno odpověděla, že žádá plné uskutečnění anglo-francouzských návrhů, odmítla okamžité předání jakéhokoli území a požadovala okamžité vyřízení otázky garancí bezpečnosti předtím, než opustí své opevnění a připomněla nutnost hospodářských ohledů při vytyčování nové hranice.

Do hry se zapojily i Spojené státy, když 26.9. zaslal Roosevelt Benešovi mírové poselství, v němž vyzýval k řešení sporu mírovými prostředky, a později i papež Pius XI., jenž vyzval k modlitbám pro mír.

Nejdůležitější bylo ale zapojení B. Mussoliniho: na základě návrhu britského velvyslance v Římě, lorda Perth, byl Brity vyzván, aby zapůsobil u Hitlera jako zprostředkovatel a ovlivnil jej ve smyslu britských návrhů. Ten prostřednictvím svého velvyslance v Římě dosáhl odložení mobilizace o den, tj. do 29.9. v 14:00. Následně Chamberlain odeslal do Říma a Berlína další zprávu, v níž navrhuje setkání v Berlíně za přítomnosti zástupců ČSR a příp. Francie a Itálie za účelem diskuse předání území. Hitler souhlasil s konferencí a pozval předsedy 3 vlád nazítří na konferenci do Mnichova. Zástupci ČSR zůstali nepozváni.¹²⁶

Mnichovská konference byla zahájena 30.9. v 12:45. Hitler zahájil svoji úvodní řeč obviněními Prahy. Poté navrhl Chamberlain zastoupení čs. vlády na konferenci, což

¹²⁴ Wir wollen gar keine Tschechen!: Adolf Hitler im Berliner Sportpalast, 26.09.1938. In: NS-Archiv: Dokumente zum Nationalsozialismus [online]. [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: <http://www.ns-archiv.de/krieg/1938/tschechoslowakei/wollen-keine-tschechen.php>

¹²⁵ Podle time-table mělo Německo obsadit území Chebu a Aše do 1.10. a 3.10. se měli v sudetském městě sejit čs. a němečtí zmocnění s britským zástupcem, měla se sejit delimitační komise, která by stanovila na základě anglo-francouzského plánu nové hranice, a zbylé pohraničí mělo být obsazeno do 10.10. a 31.10. definitivně stanoveny hranice. KUKLÍK, Jan, Jan NĚMEČEK a Jaroslav ŠEBEK. Dlouhé stíny Mnichova. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 48. ISBN 978-80-87284-18-6 Téhož dne večer navíc přednesl v rozhlase svůj známý projev, v němž oznámil, jak hrozné je, aby v Británii připravovali zákopy nebo si zkoušeli plynové masky kvůli sporu v daleké zemi mezi lidmi, o nichž nich nevíme.

¹²⁶ ČELOVSKÝ, Bořivoj. Mnichovská dohoda, 1938. Vyd. 1. V Šenově u Ostravy: Tilia, 1999, s. 368. ISBN 80-861-0119-3

Hitler rázně odmítl. Celá konference probíhala v zásadě bezplánovitě a pomalu. Za základ byl vzat Mussoliniho návrh, tj. však návrh, který po příjezdu na nádraží předal Ribbentrop Cianovi jako „minimální požadavky.“ Mussolini usiloval i o uspokojení polských a maďarských nároků, proti nim se ale postavila britská delegace. Finální text dohody byl podepsán 30.9. před 2:00 ráno.

Dohoda měla 8 článků, dodatek a tři dodatečná prohlášení smluvních stran. Podle dohody mělo vyklizování probíhat od 1.10. do 10.10., a to tak, že nejprve 1.-2.10. bude obsazena oblast jižních Čech, 2.-3.10. část severních Čech, mezi 3.-5.10 část západních Čech a mezi 6.-7. prostor severní Moravy (mapa 3.2.). Další území „převážně německého charakteru“ (páté pásmo) měl neprodleně stanovit mezinárodní výbor (viz dále) složený ze signatářů dohody a ČSR¹²⁷, který nakonec stanovil hranice de facto podle německého diktátu (mapa 3.3.) Zároveň měl tento výbor určit území, na němž se měl konat plebiscit, na nějž v důsledku berlínských jednání výboru nikdy nedošlo, provést konečné vytýčení hranic a zabývat se všemi otázkami, jež se vyskytnou při předávání území. Smlouva předpokládala opci pro přesídlení a vysídlení z odstoupených území; účelem tohoto ustanovení bylo zřejmě zakotvit výměnu obyvatelstva. Sice byla uzavřena opční smlouva mezi Č-SR a Říší (viz dále), vysídlení spíše připomínalo úprk Čechů, antifašistů a židů do vnitrozemí před nacistickou mocí. Na závěr byl stanoven závazek čs. vlády propustit do čtyř týdnů sudetoněmecké vojáky a policisty ze služby, přejí-li si to, jakož i sudetoněmecké politické vězně.

Dodatek a dodatečná prohlášení smluvních stran uváděly, že Británie a Francie stojí za nabídkou záruky nových hranic proti nevyprovokovanému útoku, a nabídku Itálie a Německa na poskytnutí záruky, bude-li vyřešena otázka polské a maďarské menšiny, která měla být vyřešena do tří měsíců; v opačném případě měla být tato otázka předmětem další konference.

Spolu s mnichovskou dohodou bylo v Mnichově podepsáno i britsko-německé prohlášení, v němž se obě strany zavazovaly řešit vzájemné problémy konzultacemi a pokračovat v úsilí k odstranění možných zdrojů neshod, a přispět tím k zajištění míru v Evropě. Tento, jak se později ukázalo, „cár papíru“ měl pro Chamberlaina zřejmě

¹²⁷ Resp. ze státního tajemníka von Weizsäckera, velvyslanců zbylých signatářů a člena určeného čs. vládou (V. Mastný).

větší význam než sama mnichovská dohoda. Dokládá to i fakt, že britská delegace si originál dohody údajně vůbec neodvedla s sebou.¹²⁸

3.6.5. Přijetí mnichovské dohody

Čs. delegaci¹²⁹ byl výsledek Mnichova přečten též noci v 1:30 ráno z úst francouzských a britských představitelů. Na jejich dotaz, co znamená „převážně německý charakter“ se jim dostalo mlhavé odpovědi a přímo bylo oznámeno, že ust. čl. 6 může být v malých rozměrech může představovat klauzuli o ochraně životních zájmů ČSR.¹³⁰ Zástupcům ČSR bylo oznámeno, že se již nečeká žádné odpovědi, že se dohoda považuje za přijatou a že od čs. vlády se očekává toliko vyslání zmocněnce na schůzi mezinárodní komise do Berlína.¹³¹

Již v 6:15 oznámil německý chargé d'affaires v Praze A. Hencke Kroftovi obsah mnichovské dohody. V 9:45 byla zahájena schůze vlády, jež byla v zásadě pro kapitulaci, avšak zazníval názor, že ke kapitulaci je oprávněn jen parlament. Beneš se mezitím snažil získat stanovisko SSSR k možné podpoře a následně proběhla na Hradě porada s představiteli koaličních stran a špičkami armády. Na Hradě pak byla v 11:45 zahájena schůze vlády za předsednictví Beneše a přítomnosti gen. Krejčího, na níž bylo přijato mnichovské ultimátum. To bylo oznámeno britskému a francouzskému velvyslanci z úst K. Krofty.

Dodnes vyvolává emoce otázka, zda se ČSR měla onoho dne bránit, anebo raději přijmout ultimátum. Je faktem, že systém spojeneckých smluv selhal: Velká Británie a Francie se podílely na mnichovské konferenci, Německo stálo na hranicích připraveno útokem z jihu a severu rozpůlit podlouhlý stát na dvě části, a znemožnit tak ústup před německými vojsky, Polsko téhož dne ráno již doručilo své ultimátum požadující odstoupení Těšínska do 1.10., a i slabé Maďarsko si nárokovalo vlastně celé Slovensko. Sama ČSR se ubránit nemohla. Navzdory propagandě minulého režimu¹³² za této konstelace nebyl ochoten pomoci ani SSSR: Sověti byli ochotni pomoci, jen pomůže-li

¹²⁸ KUKLÍK, Jan, Jan NĚMEČEK a Jaroslav ŠEBEK. Dlouhé stíny Mnichova. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 55. ISBN 978-80-87284-18-6

¹²⁹ V Mnichově byli přítomni Masařík a Mastný.

¹³⁰ Nakonec tomu bylo naopak, viz kapitola o vytýčení hranic.

¹³¹ BENEŠ, Edvard a Milan HAUNER. Paměti III. Dokumenty. Praha: Academia, 2008, s. 245. ISBN 978-80-200-1529-7

¹³² Např. VANĚČEK, Václav. Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945: do roku 1945. 1. vyd. Praha: Orbis, 1964, 616 s. Zde se uvádí, že prezident a vláda se přijetím ultimáta dopustili velezrady, než aby dopustili vytvoření jednotné lidové fronty za účasti KSČ na ochranu státu. Dále se uvádí, že SSSR byl ochoten pomoci, vázal svoji pomoc na podmínku toho, že se ČSR bude bránit a požádá SSSR výslovně o pomoc. SSSR byl údajně beze všeho ochoten jít nad rámec spojenecké smlouvy z r. 1935; buržoazní kruhy první republiky však pomoc odmítly.

Francie, navíc neměli s ČSR společnou hranici a ani Polsko, ani Rumunsko nebylo ochotno povolit průjezd svých jednotek. Navíc, i kdyby SSSR pomohl, v budoucím vývoji mohl boj po boku bolševiků čs. představitele značně zatížit, stejně jako samotný fakt, že válku vlastně „zahájili“ oni. Za stávající situace bylo nadto velmi riskantní spoléhat na změnu veřejného mínění obyvatelstva mocností a případné zvrácení rovnováhy sil.

3.7. Platnost mnichovské dohody

Dnes je všeobecně přijímáno, že mnichovská dohoda je neplatná; spory vznikají pouze časového hlediska neplatnosti. Od samého počátku však dohoda byla přijímána a až během války začala být odmítána jako projev bezpráví a ustupování hitlerovskému Německu, avšak i v jejím průběhu byla čs. exilová vláda nucena usilovat o dosažení jejího oduznutí ze strany mocností a bojovat o uznání koncepce právní kontinuity předmnichovské republiky.

3.7.1. Argumenty neplatnosti

Zřejmě první seriózní analýzou Mnichova a popisem osudných dní je studie Q. Wrighta ze začátku roku 1939,¹³³ jenž zpochybnil, že mnichovskou dohodou došlo cestou míru, neboť Německo, podporované Itálií, Maďarskem a Polskem, prosazovalo své územní nároky silou, a západní mocnosti místo toho, aby splnily své závazky vůči ČSR, přispěly k tomu, aby Německo získalo do 14 dnů v zásadě vše, co požadovalo. Dodává však, že s ohledem na předchozí praxi i čl. 11, 15, 17 a 19 úmluvy o Společnosti národů nouzová situace může ospravedlnit porušení mezinárodněprávních závazků. V době psaní studie sice neodhadoval, zda budoucnost ukáže, zda toto porušení bylo ospravedlnitelné, poukazoval nicméně na procesní vady při řešení věci, neboť právě pro spory tohoto druhu existoval mechanismus v Paktu Společnosti národů (SN), jenž opravňoval ke kolektivní akci proti agresí nečlena SN, jenž nehodlá spor předložit mírovým postupům.

Česká právní věda se po válce v zásadě shodla na neplatnosti od samého počátku, na němž se shodla např. i s H. Kelsenem, jenž spolupracoval s exilovými představiteli při práci na memorandech na podporu čs. právního názoru.¹³⁴ Důvodů pro to je

¹³³ WRIGHT, Quincy. The Munich Settlement and International Law. American Journal of International Law. 1939, roč. 1939, č. 1, s. 12-32.

¹³⁴ KUKLÍK, Jan a Jan NĚMEČEK. Hans Kelsen a 15. březen 1939. Právněhistorické studie. roč. 2003, č. 36, s. 151-159. ISBN 80-246-0579-1.

několikero. Zaprvé se uvádí porušení zásady *res inter alios acta nec nocere nec prodesse potest*,¹³⁵ neboť ČSR nebyla účastníkem jednání, ani smluvní stranou dohody. Zadruhé se uvádí porušení čl. 10 a 20 Paktu Společnosti národů,¹³⁶ zatřetí to, že Mnichovská dohoda byla vnucena hrozbou agrese a již zahájenou agresí (Freikorps), čímž došlo k porušení Briand-Kellogova paktu (zakazující útočnou válku) a mezinárodního obyčejového práva. Začtvrté ke změně území nedalo souhlas Národní shromáždění, čímž nebyl dodržen požadavek čl. 64 odst. 1 úst. listiny. Zapáté šlo o Hitlerův podvod, neboť ten od samého počátku neměl úmysl dohodu dodržet (což bylo dokázáno po válce v norimberských procesech¹³⁷) a zašesté šlo o hrubé porušení obecných zásad mezinárodního práva, včetně zásady státní suverenity a práva na územní integritu, tedy v rozporu s imperativními ustanoveními mezinárodního práva (*ius cogens*), a tedy od počátku neplatná, což potvrzují i čl. 49 a 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu,¹³⁸ která, ač přijata v roce 1969, je kodifikací již tehdy platného obyčejového práva. Na základě neplatnosti *ex tunc* docházela čs. exilová reprezentace i závěru, že Slovenský stát nevznikl po právu, že k územním změnám po Mnichově nikdy platně nedošlo a že E. Beneš je, i přes svoji abdikaci, nadále prezidentem a že exilové orgány jsou nástupci ústavních orgánů ČSR.

Proti tomuto názoru stojí řada názorů autorů ze zahraničních řad, kteří uznávají mnichovskou dohodu neplatnou až do 15.3.1939 a někteří ji dokonce považují za platnou a závaznou. Nejhlasitějším „obhájcem“ Mnichova se stal H. Raschhofer,¹³⁹ jenž se postavil proti samotné myšlence existence čs. státu, dovodil, že mnichovská dohoda vznikla, neboť napravila porušení práva sudetských Němců na sebeurčení, a že je dosud platná. Podle něj lze dohodu odvolat jen společným prohlášením všech signatářů a připojení Sudet k ČSR je do uzavření mírové smlouvy s Německem jen provizorní

¹³⁵ Tzn., že dohoda nemůže být na újmu ani ku prospěchu tomu, kdo není smluvní stranou.

¹³⁶ Čl. 10 obsahuje závazek členů SN hájit celistvost a nezávislost ostatních členů, čl. 20 zakazuje uzavírat smlouvy neslučitelné se zněním Paktu.

¹³⁷ KUKLÍK, Jan, Jan NĚMEČEK a Jaroslav ŠEBEK. Dlouhé stíny Mnichova. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 221. ISBN 978-80-87284-18-6.

¹³⁸ Např. MRÁZEK, Josef. Tzv. Mnichovská dohoda z pohledu mezinárodního práva. Mezinárodní vztahy. 1971, VI, č. 4, s. 66-74.

¹³⁹ RASCHHOFER, Hermann. Die Sudetenfrage. Ihre völkerrechtliche Entwicklung vom 1. Weltkrieg bis zur Gegenwart. Mnichov: Isar, 1953.

povahy.¹⁴⁰ Zřejmě nejčastějším argumentem je nicméně teze, že Mnichovská dohoda byla jen provedením anglo-francouzského plánu z 19.9.1938.¹⁴¹

3.7.2. Proces odůznání

Jak je uvedeno výše, téma „odůznání“ mnichovské dohody zásadním způsobem zaměstnávalo čs. londýnskou exilovou reprezentaci. Tu aktivizovaly události 15. března: Beneš adresoval protest proti okupaci vládám USA, Velké Británie, Francie a SSSR a tajemníkovi SN Avenolovi. Exulanti razili teorii právní kontinuity ČSR, jejímž projevem jsou vyslanectví, jež nebyla předána do německých rukou, podpoření právním názorem H. Kelsena, jenž označil okupaci za porušení základních norem mezinárodního práva. Prosazení linie londýnské emigrace však zpočátku naráželo na problémy jak mezi čs. emigrací (Česko-Slovenská národní rada, komunisté, němečtí sociální demokraté), ale především na mezinárodním poli. Prvním z úspěchů byla soukromá audience Beneše u prezidenta Roosevelta z konce května 1939, jenž od něho převzal memorandum o cílech čs. odboje a přislíbil podporu USA československé věci, ač později Spojené státy de facto uznaly Protektorát i Slovenský stát.

Situace se začala měnit až po vypuknutí války, kdy byl zřízen 17.10.1939 Československý národní výbor (ČSNV), začaly na základě čs.-francouzské smlouvy v říjnu 1939 vznikat čs. vojenské oddíly a 18. a 21.7.1940 došlo k uznání prozatímní vlády ČSR (s výhradou, že uznání neznamena závazek k budoucím čs. hranicím) a načež uznání ze stran ostatních exilových vlád, což předznamenalo obrat ve věci odůznání Mnichova, k němuž došlo 30.9.1940, kdy britský premiér Churchill prohlásil, že ČSR přijetím mnichovské dohody přineslo oběť míru, ale že za šest měsíců ji „zničili“ muži, kteří řídí osudy Německa. Podle Churchilla byla mnichovská dohoda mrtva. K definitivnímu odůznání mnichovské dohody ze strany **Británie** došlo až dopisem Edena Masarykovi z 5.8.1942 pod vlivem atentátu na Heydricha a potvrzením obnovy předmnichovské ČSR Sovětským svazem, kdy se Britové distancovali od Mnichovské dohody s výhradou, že jde o neplatnost ex nunc. V dopisu se uvádí, že Německo vědomě zničilo mnichovskou dohodu, a britská vláda se proto cítí vyvázána

¹⁴⁰ KUKLÍK, Jan, Jan NĚMĚČEK a Jaroslav ŠEBEK. Dlouhé stíny Mnichova. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 103-104. ISBN 978-80-87284-18-6.

¹⁴¹ Proti poslednímu argumentu viz výše v části 3.5.2. této práce, argumentace Benešova, podle něhož bylo přijetí plánu podmíněné ochranou životních zájmů ČSR, poskytnutím záruky hranic a odstoupením území až po stanovení hranice. Ani jedna z těchto podmínek nebyla splněna. Mimoto nutno podotknout, že i tehdy byl dán souhlas pod diplomatickým nátlakem a vojenskou hrozbou a že mezi anglo-francouzský plán a Godesbergem a Mnichovem se podstatně liší; Mnichov není jen „technickým provedením“ odstoupení území.

z jakýchkoli závazků v tomto smyslu a že nebude po válce při stanovení hranic ovlivněna změnami z roku 1938 a později.

Francie oduznala Mnichov 29.9.1942 dopisem předsedy Francouzského národního výboru de Gaullea, jenž prohlásil dohodu nulitní od samého počátku a že neuznává žádné územní změny a že bude usilovat o to, aby se ČSR dostalo účinných záruk, pokud jde mj. o územní integritu. To nicméně vyvolalo polské protesty.

K **italskému** oduznutí došlo až po pádu fašismu. Dne 26.9.1944 oznámil italský ministr zahraničí Sforza čs. zástupci, že Itálie považuje mnichovskou dohodu za neplatnou *ab initio*, jakož i vídeňskou arbitráž a všechny akty z nich vyplývající.

S poraženým **Německem** nicméně nebyla po válce uzavřena mírová smlouva, jež by obsáhla všechny požadavky spojenců, včetně požadavku na oduznutí Mnichova, což se pak stalo otázkou v dalších vztazích s oběma německými státy.

NDR již 23.6.1950 ve společné deklaraci s čs. odsoudila mnichovskou dohodu a bylo prohlášeno, že mezi státy neexistují sporné otázky ani územní, ani hraniční nároky a že odsun Němců z ČSR je nezměnitelný, spravedlivý a definitivní. O 8 let později, 27.9.1958, vydaly vlády NDR a ČSR prohlášení, podle něhož byla mnichovská dohoda jedním z „nejhanebnějších dokumentů novodobých dějin“ a projev „zuřivého antikomunismu,“ který otevřel Hitlerovi dveře k rozpoutání války. Proces oduznutí byl ze strany východního Německa završen uzavřením spojenecké smlouvy s ČSR,¹⁴² jež v čl. 7 označila mnichovskou dohodu za součást zločinného spiknutí nacistického Německa proti míru a hrubé porušení základních pravidel mezinárodního práva, které bylo dosaženo hrozbou útočné války, a proto je od samého počátku neplatná se všemi z toho vyplývajícími důsledky.¹⁴³

Proces oduznutí Mnichova **západním Německem** komplikovala neexistence diplomatických vztahů mezi ČSR a SRN, jakož i podpora spolkové a bavorské vlády ve věci prosazování radikálních nároků sdružení sudetských Němců. V polovině 50. let nabídla čs. vláda vládě SRN navázání diplomatických styků, k čemuž však nedošlo pro požadavek na oduznutí mnichovské dohody. Ztroskotaly i iniciativy SSSR z konce 50. let na svolání konference za účelem uzavření mírové smlouvy s Německem a jeho znovusjednocení, čímž by byl oduznán i Mnichov. Nicméně prvním krokem bylo prohlášení mluvčího ministra zahraničí SRN z 16.4.1959, podle něhož mnichovská

¹⁴²Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi Československou socialistickou republikou a Německou demokratickou republikou (č. 91/1967 Sb.)

¹⁴³ KUKLÍK, Jan, Jan NĚMEČEK a Jaroslav ŠEBEK. Dlouhé stíny Mnichova. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 256. ISBN 978-80-87284-18-6.

dohoda již není platná. To nicméně neznamenalo slevení z nároků sudetských Němců. V pozdějším vývoji pak se jevil nejdůležitějším rozpor, kdy vláda SRN považovala mnichovskou dohodu za neplatnou, nicméně ex tunc (byla „roztrhána“ Hitlerem a nemá již žádný územní význam), a nadto se nevzdávala nároků sudetských Němců. Čs. vláda oproti tomu považovala Mnichov za válečný zločin v rozporu s mezinárodním právem obyčejovým i smluvním závazkům, vnučený silou a neschválený ústavními orgány ČSR.¹⁴⁴

K průlomu došlo až začátkem 70. let, kdy v rámci tzv. Ostpolitik byla 12.8.1970 uzavřena sovětsko-západoněmecká smlouva, po níž následovaly další smlouvy, z nichž poslední byla tzv. pražská dohoda z 11.12.1973¹⁴⁵, jež se zrodila po šesti kolech sondážních rozhovorů mezi SRN a ČSSR (jejichž hlavním bodem sváru byl spor o neplatnost ex nunc nebo ex tunc), která prohlašuje mnichovskou dohodu za nulitní (čl. I) a potvrzuje neporušitelnost společných hranic (čl. IV) a neexistenci územních nároků. Čl. II nicméně vylučuje z působnosti smlouvy sporné otázky mezi stranami tím, že stanoví výhradu, podle níž se smlouva nedotýká právních účinků, které vyplývají vůči osobám z práva použitého mezi 30.9.1938 do 9.5.1945, vylučuje opatření, která obě strany považují za nulitní pro rozpor se zásadami spravedlnosti (otázka odsunu). Smlouva rovněž netvoří právní zákonu pro materiální nároky ČSSR a jejich fyzických a právnických osob, což ČSSR interpretovala tak, že se vzdává nároků na náhradu škody v souvislosti s Mnichovem, nikoli však reparací a válečných škod. Tato smlouva byla následně potvrzena v preambuli smlouvy o spolupráci z roku 1992.¹⁴⁶

4. Vnitřní vývoj v druhé republice

Mnichovská dohoda znamenala obrovský otřes pro celou čs. společnost a byla obrovskou prohrou zejména pro české obyvatelstvo.

V pomnichovské době se začaly hledat příčiny národní porážky. Z důvodů mezinárodněpolitických se opomíjely, zastíraly a přecházely vnější faktory.¹⁴⁷ O to více byli kritizováni prvorepublikoví politici, zejména Beneš. Kritizován byl i stranický

¹⁴⁴ KUKLÍK, Jan, Jan NĚMEČEK a Jaroslav ŠEBEK. Dlouhé stíny Mnichova. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 259. ISBN 978-80-87284-18-6.

¹⁴⁵ Smlouva o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německo (č. 94/1974 Sb.)

¹⁴⁶ Smlouvy mezi Českou a Slovenskou Federativní Republikou a Spolkovou republikou Německo o dobrém sousedství a přátelské spolupráci (č. 521/1992 Sb.)

¹⁴⁷ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. Druhá republika, 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004, str. 39

system: politické strany byly označeny za semeniště korupce, sobecké instituce tříšticí síly národa. Za neúčinný mnozí považovali i parlamentarismus, stížený množstvím národních nebo antisystémových stran a neschopný pružně reagovat nebo provádět koncepční politiku, kdy po celá 30. léta přetrvávala pravolevá koalice jako často jediné možné řešení. Navrch získaly pravicové, konzervativní proudy opírající se o katolickou církev.

Nejednalo se o změnu náhlou. Dlouhotrvající hospodářská krize vytvořila v 30. letech podhoubí pro vzestup řady hnutí prosazujících formy autoritářství či korporativních systémů, inspirované Itálií anebo krajně pravicovými francouzskými hnutími, a prosazovaly navázání bližších vztahů s Německem a Itálií. Vliv těchto hnutí i přesto byl za první republiky natolik omezený, než aby mohla pomýšlet na převzetí moci. Právě mnichovská dohoda jim umožnila poprvé získat podíl na moci.

Cílem bylo vytvořit nový konzervativní politický systém bez přebujelého stranictví. Pro tento proces se vžily názvy „podzimní revoluce“ nebo „zjednodušení politického života“.

Dne 4.10.1938 došlo k odstoupení první Syrového vlády a jmenování jeho vlády druhé; zůstal i v čele ministerstva národní obrany. Nejvýznamnější změnou byla změna ministra zahraničních věcí: K. Kroftu nahradil F. Chvalkovský, bývalý vyslanec s přáteli v Itálii i Německu.¹⁴⁸ Tato úřednicko-vojenská vláda¹⁴⁹, byla nahrazena 1.12.1938¹⁵⁰ vládou R. Berana pod vlivem formující se Strany národní jednoty (SNJ).

Politiku obou vlád ovlivňovalo několik faktorů. Zaprvé, SNJ byla směsicí stran od národních socialistů po fašisty. Na vládu vyvíjelo tlak i Německo, kterému se vláda musela podřizovat. Ale stejně jako většina veřejnosti, ani on netoužila po totalitě. Vláda se marně snažila lavírovat. Sice odstranila politickou soutěž, dělbu moci a samosprávu, přijala protižidovská a proticizinecká opatření, komplexně změnila zahraničněpolitickou orientaci a potlačovala svobodu slova, přesto se Beran bránil nastolení totality,

¹⁴⁸ Opakovaně vyslancem v Japonsku (1921-23), USA (1923-25), v Německu (1927-32) a v Itálii (1932-38). V letech 1925-1927 poslancem Národního shromáždění. Viz Ministerstvo zahraničních věcí České republiky: František Chvalkovský. [online]. [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/historie_a_osobnosti_ceske_diplomacie/ministri_a_ministerstv_o_v_historii/frantisek_chvalkovsky.html

¹⁴⁹ Která po zvolení prezidenta podle ústavní tradice podala do Háchových rukou demisi.

¹⁵⁰ Okolnosti jejího jmenování dobře odrážejí změněné poměry v období druhé republiky. Vláda začala svoji činnost mši svatou v chrámu sv. Víta, kterou celebroid kardinál Kašpar. Ten měl po mši proslov, v němž řekl, že v nových poměrech chceme začít s Bohem a jednat v duchu sv. Václava. „Na to jsme šli do kaple svatého Václava, kde prezident Hácha políbil ostatky knížete Václava.... V první republice nikdy nebylo nikdy nic podobného.“ FEIERABEND, Ladislav Karel. Ve vládách druhé republiky. New York: Universum Press Co., 1961, s. 64., Library of Congress Catalog Card No. 61-10579. Svatováclavský kult tak byl pěstován již před okupací.

existovaly dvě strany a ani Německo nebylo spokojeno s „dosaženým pokrokem.“ Politická reprezentace se také snažila držet na uzdě radikální pravicové proudy.

4.1. Ústavní vývoj

4.1.1. Vznik autonomie

Okleštění historických zemí znamenalo i oslabení vlivu Čechů na fungování státu, čehož využili slovenští představitelé usilující o dosažení autonomie.

Základem se stala tzv. žilinská dohoda ze dne 6.10.1938 mezi slovenskými stranami a HSL'S, s níž bylo přijat i manifest slovenského národa, který dovolává se na mnichovské události a změnu státoprávních poměrů požadoval uplatnění zásady sebeurčení pro Slováky, převzetí výkonné a vládní moci na Slovensku a demobilizaci, a návrh zákona o decentralizaci vládní moci, který měl dát právní rámec tomuto provizornímu řešení do jmenování slovenské autonomní vlády za změněné ústavy. Projevoval vůli Slováků „k mírovému vyřešení sporných problémů v duchu mnichovské dohody.“ Žilinská dohoda zavazovala k co nejrychlejšímu prosazení l'udáckého návrhu zákona o autonomii Slovenskej krajiny a požadovala provizorní řešení, tj. okamžité předání moci vládní a výkonné do slovenských rukou a jmenování první slovenské.

Již 6.10.1938 byl J. Tiso J. Syrovým jmenován ministrem pro správu Slovenska a 7.10.1938 došlo k jmenování dalších 4 ministrů¹⁵¹, kteří byli de iure řádnými členy čs. vlády. Podle doc. Soukupa¹⁵² lze najít ústavní podklad v § 60 ústavní listiny, která zmocňovala vládu výkonem funkcí prezidenta, ve spojení s § 64 odst. 1 bod 7. ústavní listiny, a zákonem na obranu státu¹⁵³, jenž umožňoval vládě za stavu branné pohotovosti¹⁵⁴ zřizovat ministerstva pro jednotlivé části území státu.

K obdobnému procesu došlo na Podkarpatské Rusi: předseda vlády jmenoval 11.10.1938 první autonomní vládu Podkarpatské Rusi pod vedením A. Bródyho.¹⁵⁵

¹⁵¹ Pavol Teplanský, Ferdinand Ďurčanský, Matúš Černák a Ján Lichner

¹⁵² MALÝ K. a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha. 1997. str. 368

¹⁵³ § 138 odst. 1 zák. č. 131/1936 Sb. z. a n. ze dne 13. května 1936, o obraně státu

¹⁵⁴ Ta byla vyhlášena dne 23.9.1938 vl. vyhl. č. 183/1938 Sb. z. a n. a ukončena vl. vyhl. č. 28/1939 Sb.I ke dni 28.2.1938.

¹⁵⁵ Karpatoruští představitelé původně požadovali šestičlennou autonomní vládu, kterou s ohledem na to, že slovenská vláda měla 5 členů, nechtěl premiér Syrový jmenovat. Nakonec došlo k dohodě, podle níž byla vláda tříčlenná (s ministry E. Bačinským a J. Révayem) a zároveň byli jmenováni další 3 tajemníci s ministerským platem (Ivana Pješčak, Augustin Vološin a Stepan Fencik), viz (FEIERABEND, Ladislav Karel. Ve vládách druhé republiky. New York: Universum Press Co., 1961, s. 49., Library of Congress Catalog Card No. 61-10579.)

Guvernér Podkarpatské Rusi K. Hrabar rezignoval, byla zrušena funkce viceguvernéra a ministr bez portfeje I. Parkányi, pověřený správou Podkarpatské Rusi, byl odvolán.

Právně zakotvena byla autonomie ústavním zákonem č. 299/1938 Sb. z. a n., o autonomii Slovenskej krajiny.¹⁵⁶ Jednalo se vůbec o první zákon vyhlášený pouze ve slovenštině. Zpravodaj M. Sokol ve svém projevu ve sněmovně označil osnovu jen za legalizaci stavu nastalého již 7.10.1938. O atmosféře doby vypovídá i to, že o návrhu zákona nebyla ani v jedné komoře vedena rozprava.¹⁵⁷ Ve Sněmovně bylo pro 144 poslanců, 25 bylo proti. V Senátu bylo pro 78 senátorů pro, 0 proti.

Z uvedeného vyplývá, že zákon byl přijat v rozporu s § 33 ústavní listiny vyžadující třípětinovou většinu všech poslanců,¹⁵⁸ neboť kvórum v Poslanecké sněmovně činilo 200 poslanců a v Senátu 100 poslanců. Nic na tom nemění ani opatření Stálého výboru č. 253/1938 Sb. z. a n., o zániku mandátů některých členů Národního shromáždění, na základě něhož mělo pozbyt mandátu 69 poslanců a 33 senátoři, neboť toto opatření bylo jasně v rozporu s ústavní listinou.¹⁵⁹

Ústavní zákon o autonomii Slovenskej krajiny přinesl rozsáhlé změny do ústavního systému republiky a zavedl asymetrickou federaci. Konečné znění zákona bylo nicméně zněním kompromisním, které se v mnohém odlišovalo od původního návrhu:¹⁶⁰ ústřední vládě zůstala kompetence v hospodářské oblasti, neobjevil se v něm ani § 21 žádající údajnou náhradu škody Slovensku v důsledku předcházející politiky

¹⁵⁶ Na 155. schůzi Poslanecké sněmovny a na 123. schůzi Senátu.

¹⁵⁷ Na základě návrhu R. Berana, A. Hampla a K. Sidora totiž bylo po projevu zpravodajů navrženo, aby se podle § 47 jednacího řádu rozprava nekonala, aby „chvíle uzákonění obou těchto zákonů zůstala provždy památnou a aby tato historická chvíle nebyla zatěžována jakýmkoli projevem.“ Je však pochybné, zda tento návrh byl vůbec v souladu s jednacím řádem, neboť podle § 47 odst. 3 zák. č. 325/1920 Sb. z. a n. lze navrhnout ukončení rozpravy až po vystoupení 4 poslanců, (totéž § 47 jednacího řádu Senátu). V tomto případě k oběma návrhům zákonů promluvili pouze zpravodajové. Vyloučení možnosti konat rozprava o návrhu zákona nepředpokládal ani § 55 odst. 7, který upravoval zkrácené jednání.

„K usnesení o vypovězení války, ke změně této ústavní listiny a jejich součástí je třeba třípětinové většiny všech členů v každé sněmovně.“

¹⁵⁹ Lze souhlasit s prof. Pavlíčkem (PAVLÍČEK, Václav. O dekretch prezidenta republiky. In: MATĚJKA, Dobroslav. Právní aspekty odsunu sudetských Němců: sborník. Vyd. 1. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1995. ISBN: 80-85864-13-4), který uvádí, že „obsazení části československého území cizí mocí nemohlo zdůvodnit zánik mandátů poslanců a senátorů také proto, že nebyla vázána na volební obvody v území v té době okupovaném, ale založena na zásadě poměrného zastoupení. Členové Národního shromáždění zastupovali veškerý československý lid, nikoliv jen své voliče.“ Nadto opatření Stálého výboru nemohla měnit §§ 8 a 11 (v případě Poslanecké sněmovny), resp. §§ 13 a 16 (v případě Senátu) ústavní listiny, které stanovovaly volební období a počet členů daných komor. Přesto tyto návrhy zákonů byly přijaty, kdy předseda Poslanecké sněmovny se pouze omezil na konstatování, že pro ústavní zákon se vyjádřila kvalifikovaná třípětinová většina z „nynějšiho“ počtu poslanců.

¹⁶⁰ Zveřejněn v l'udáckém deníku Slovák dne 5. června 1938.

státu. Slovensko nezískalo ani mezinárodněprávní subjektivitu¹⁶¹ a oproti předchozímu návrhu byla zmírněno ustanovení o výhradním užívání slovenštiny tak, že Češi mají právo ve styku se slovenskými úřady užívat češtinu.¹⁶² Češi naopak ustoupili v otázce kompetencí.¹⁶³

Zákon se dělí na dvě části. První část se sestává ze sedmi článků, které ústavní listinu doplňují¹⁶⁴ nebo představují přechodná ustanovení.

Druhá část zákona s nadpisem „Zmena ústavnej listiny“ mění ústavní listinu, a to nikoli přímou novelizací textu ústavní listiny, ale tak, že stojí vedle ní. Případný rozpor pak je nutno řešit podle zásady *lex posterior derogat legi anteriori*.

Zákon změnil název státu na „Česko-Slovenská republika“ (§ 1),¹⁶⁵ poprvé se na ústavní úrovni začalo rozlišovat mezi jazykem českým a slovenským (§ 2).¹⁶⁶ Zákon vymezil působnost Národního shromáždění (§ 4) a zavedl zákaz majorizace. Národnímu shromáždění příslušelo rozhodovat o ústavních poměrech, zahraniční politice, obraně, otázkách občanství, měny, měr, vah, průmyslového vlastnictví, vyměřování, mapování, v celních věcech, ve věcech dopravy a spojů, některých monopolů, společných státních podniků, ústavů a zařízení a hospodářské soutěže, jakož i o daních potřebných ke krytí společných věcí a zásadách nepřímých daní. V ostatních věcech rozhodoval sněm Slovenskej krajiny, resp. Národní shromáždění, kdy hlasovali pouze poslanci z historických zemí, šlo-li o záležitosti české (§ 6).

V oblasti exekutivy se taktéž uplatnil model asymetrické federace. Členové zemské vlády byli zároveň členy vlády ústřední, rozhodování vlády se účastnili jen tehdy, šlo-li o záležitosti týkající se i Slovenska (§ 12). Pro společné jednání českých ministrů ústřední vlády a ministrů vlád autonomních celků se vžilo označení Velká ministerská rada. Její pravomoci byly vymezeny odkazem na výčet pravomocí Národního shromáždění (§ 11 odst. 1) s vyloučením otázek st. občanství, imigrace, emigrace, cestovních pasů, cel, dopravy, spojů, daní a hospodářské soutěže.

¹⁶¹ ARPAŠ, Róbert. Od autonómie k samostatnosti. In: Slovenská republika 1939 - 1945. 2005, s. 8-19. ISBN 80-8083-147-5. Nicméně za prvek mezinárodněprávní subjektivity lze požadovat § 9 odst. 4, dávající spolurozhodovací pravomoc sněmu v některých mezinárodních smlouvách.

¹⁶² § 2 odst. 2, viz RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 1997, s. 151. ISBN 80-88880-09-2.

¹⁶³ Viz KUKLÍK, Jan, Jan NĚMEČEK a Jaroslav ŠEBEK. Dlouhé stíny Mnichova. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 103-104. ISBN 978-80-87284-18-6.

¹⁶⁴ např. čl. I.

¹⁶⁵ Existovaly i varianty „Středoslávie“ nebo „Spojené státy česko-slovenské.“ Viz RATAJ, Jan. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997, s. 167. ISBN 80-718-4516-7.

¹⁶⁶ Ústavní listina mluvila toliko o jazyku československém; taktéž § 1 jazykového zákona (č. 122/1920 Sb. z. a n.)

Zákon taktéž předpokládal ustavení slovenského Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu.

Federativní uspořádání Č-SR bylo dotvořeno ústavním zákonem o autonomii Podkarpatské Rusi. č. 328/1938 Sb. z. a n., jehož úplné znění bylo zveřejněno vl. vyhl. č. 329/1938 Sb. z. a n.. O procesu jeho přijímání lze o něm říct totéž, co o ústavním zákonu o autonomii Slovenskej krajiny.¹⁶⁷ Zákon rušil dosavadní správní orgány Podkarpatské Rusi a v zásadě odkazoval na slovenskou úpravu autonomie,¹⁶⁸ pouze stanovil některé výjimky, vyplývající z nezformované rusínské národní identity, z vídeňské arbitráže a nedostatku lidských zdrojů. Proto zákon nestanovil název autonomního území, úřední a vyučovací jazyk a namísto nejvyšších soudů byly zřízeny pouze zvláštní senáty u soudů centrálních. Autonomní vláda měla rovněž určit sídlo sněmu. Autonomní vláda zavedla název Karpatská Ukrajina a úředním a vyučovacím jazykem se stala ukrajinština. Centrem administrativy se stal Chust.

Zavedení autonomie a právní oddělení jednotlivých částí republiky se projevilo i v dalších oblastech legislativy. Např. vl. nař. č. 392/1938 Sb. z. a n. o Sbírce zákonů a nařízení republiky Česko-Slovenské došlo ke změně v publikaci právních předpisů, kdy právní předpisy byly nově vydávány ve dvou dílech: Sbírka I obsahovala v zásadě právní předpisy celorepublikového charakteru a Sbírka II obsahovala předpisy autonomních orgánů, resp. Národního shromáždění ve věcech, které nejsou společné.¹⁶⁹ Předpisy celorepublikového významu byly publikovány zásadně ve třech jazycích, a to česky, slovensky a ukrajinsky.

Vzhledem ke změně pravomocí vlády došlo dále vl. nař. č. 269/1938 Sb. z. a n., účinným od 11.12.1938, k reorganizaci některých ministerstev. Bylo zrušeno nepotřebné ministerstvo pro sjednocení zákonů; ministerstvo železnic a ministerstvo pošt a telegrafů byla sloučena do ministerstva dopravy, neboť působnost těchto úřadů byla omezena jen na historické země, a jeho působnost byla nově vymezena vl. nař. č. 2/1939 Sb. II;¹⁷⁰ a ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy a ministerstvo sociální péče byla sloučena do ministerstva sociální a zdravotní správy.

¹⁶⁷ V Poslanecké sněmovně bylo pro 146 poslanců, 23 byli proti. V Senátu bylo pro 79 senátorů, 0 proti. Ani zde nebylo dosaženo kvóra podle § 33 ústavní listiny. Jak je zmíněno výše, ani o tomto návrhu se nevedla rozprava.

¹⁶⁸ § 1 zákona

¹⁶⁹ Pro období od 1.1.1939 do 15.3.1939 je proto nutné si všimnout označení sbírky, tedy Sb. I., Sb. II., popř. Sl. z. (slovenská zbierka po vyhlášení nezávislosti), neboť sbírka vedla vlastní číslování předpisů. Pod tímtož číslem se pak objevuje vícero předpisů.

¹⁷⁰ Kterým se rovněž provedlo oddělení Československých drah a Československé pošty vytvořením podniku Česko-Slovenské dráhy a pošty v zemích českých (§ 8 nař.)

VI. nař. č. 19/1939 Sb. I. také změnilo zkratku čs. měny z „Kč“ na pouhé „K“.

4.2.2. Volba prezidenta republiky

Za hlavního viníka a osobu odpovědnou za porážku se stal E. Beneš a ve funkci se stal nepohodlným doma¹⁷¹ i v zahraničí, zejména v Německu.¹⁷² Pod tlakem politiků i veřejnosti tak dne 5.10.1938 podal rezignační dopis do rukou gen. Syrového a 22.10.1938 odletěl s manželkou do Velké Británie.

Ústavní listina (§ 59) stanovila poměrně krátkou, 14denní lhůtu pro svolání Národního shromáždění k nové volbě, přičemž do zvolení prezidenta příslušel výkon jeho pravomocí (§ 64) podle § 60 ústavní listiny vlády.¹⁷³ Tuto lhůtu se však nepodařilo dodržet – HSL'S požadovala nejdříve přijetí zákona o autonomii, čímž podmiňovala volbu prezidenta a přijetí zmocňovacího zákona. Využilo se tak nejasné formulace § 59 ústavní listiny, který umožňovala výklad, podle něhož lhůta 14 dnů je určena pouze k aktu svolání parlamentu, nikoli k samotné volbě.

Při výběru prezidenta republiky bylo zvažováno mnoho jmen.¹⁷⁴ Cílem bylo oslabit Hrad a posílit tak postavení vlády. Nový prezident proto neměl být politikem. Pozornost obrátila na hlavy nezávislých úřadů, zejména na prvního prezidenta NSS E. Hácha. Hácha, navržený O. Klapkou, byl vyhodnocen jako nejlepší kandidát: postarší apolitická osoba, zkušený soudce, přijatelný i pro Říši.

Volba proběhla dne 30.11.1938 od 10:30 hodin na společné schůzi obou komor Národního shromáždění (§§ 38 a 56 ústavní listiny). Dovolena byla dána poslancům německé národnosti, neboť ti prohlásili, že volba prezidenta není jejich věc; celkem bylo přítomno 209 poslanců (46 zvolených na Slovensku) a 104 senátorů (18 zvolených na Slovensku). Kandidát byl jediný, a to E. Hácha. Volba byla tajná a s ohledem na § 10

¹⁷¹ Část veřejnosti si popudil svým rozhlasovým projevem ze dne 22.9.1938, kdy ve snaze uklidnit lid prohlásil, že „má plán pro všechny případy.“

¹⁷² Göring měl údajně sdělit již 1.10. velvyslanci Mastnému, že s Benešem Říše jednat nebude, a naznačil, že nebude-li Beneš okamžitě rezignovat, bude Německo nakládat s ČSR při uplatňování mnichovské dohody s naprostou bezohledností. Totéž měl opakovat i státní tajemník Weizsäcker A. Heidrichovi. FEIERABEND, Ladislav Karel. Ve vládách druhé republiky. New York: Universum Press Co., 1961, s. 40. a BENEŠ, Edvard. Paměti, Část II., svazek I.: Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství. 1. vyd. Praha XII: Orbis, 1947, s. 44-45

¹⁷³ Která mohla pověřit svého předsedu jednotlivými úkony, k čemuž došlo dne 7. října při schůzi vlády PASÁK, Tomáš. Emil Hácha (1938-1945). Vyd. 1. Praha: Rybka Publishers, 2007, 445 s. ISBN 80-870-6704-5., str. 29

¹⁷⁴ Objevilo se mnoho jmen, počínaje generálním ředitelem Živnobanky J. Preissem, ministrem zahraniční F. Chvalkovským (o funkci neprojevil zájem). Dalšími jmény byli např. J. A. Baťa (kandidaturu odmítl), gen. J. Syrový, Š. Osuský, hudební skladatel J. B. Foerster nebo třeba J. Lobkowicz. C. Hoffmann (HOFFMANN, Camill. Politický deník 1932-1939. Vyd. 1. Praha: Pražská edice, 2006, 239 s. ISBN 80-862-3910-1., str. 182) zmiňuje, že na funkci prezidenta byl Němci prosazován velvyslanec ČSR v Berlíně, V. Mastný.

zákona o autonomii Slovenskej krajiny byly zvlášť označeny lístky slovenských zákonodárců.

Při volbě bylo odevzdáno 312 lístků, z nichž 39 bylo prázdných¹⁷⁵. Pro Háchu se vyslovilo 272 hlasů. Nové¹⁷⁶ kvórum činilo 178 hlasů.¹⁷⁷

4.2.2. Zmocňovací zákon

Nejvýznamnějším krokem v likvidaci demokracie v Č-SR bylo přijetí tzv. zmocňovacího zákona, který vyřadil parlament, odstranil dělbu moci a přenesl zákonodárné i ústavodárné pravomoci na exekutivu.

V ČSR však měl takový zákon svůj precedens, ač za jiných poměrů a v jiné formě. Prvním zmocňovacím zákonem byl zák. č. 95/1933 Sb. z. a n., o mimořádné moci nařizovací, jenž zmocňoval vládu k přijímání opatření proti hospodářské krizi.¹⁷⁸ Zákon však zmocňoval jen k vydávání vládních nařízení s mocí zákona; ústavní zákony jím nebyly dotčeny. Mimoto existovala povinnost předložit je do 14 dní oběma sněmovnám parlamentu; vyslovily-li se obě komory proti, nařízení pozbývala platnosti. Navíc měl tento zákon měl velmi omezenou dobu účinnosti (§ 1) (do 15.11.1933), ač ta byla několikrát prodlužována.¹⁷⁹ Leč přinesl jisté vychýlení rovnováhy sil ve prospěch exekutivy, nedošlo k vyřazení parlamentu jako zde.

Návrh tohoto předpisu, zpracovaný již 16.11.1938, předložený a publikovaný ve slovenštině, byl projednán¹⁸⁰ společně s programovým prohlášením Beranovy vlády. Zpravodaj M. Sokol vyzdvihl nutnost vyzbrojit vládu prostředky, které by umožnily rychle a účinně reagovat na všechny podněty denního života. V následné rozpravě lídr maďarské menšiny, hrabě Esterházy, návrh odmítl, neboť odporuje ideám parlamentarismu, zabezpečuje jednotlivcům neslýchanou plnou moc a práva širokých

¹⁷⁵ Šlo o hlasovací lístky komunistických poslanců.

¹⁷⁶ Tj. po nabytí účinnosti opatření Stálého výboru č. 253/1938 Sb. z. a n., kterým byly protiústavně zbaveni mandátu němečtí a maďarští poslanci.

¹⁷⁷ I při protiústavnosti zbavení 69 poslanců a 33 senátorů mandátu, a snížení tak nutné nadpoloviční většiny členů NS pro konání volby vyhovoval celkový počet 313 zákonodárců znění ústavní listiny, neboť při celkovém počtu 450 členů postačuje k platnosti volby přítomnost min. 226 členů. Řadě zákonodárců z odtrženého území sice byla odepřena účast, lze se však domnívat, že přinejmenším němečtí zákonodárci by se volby tak jako tak neúčastnili.

¹⁷⁸ Zmocnění k úpravám celního sazebníku, k opatřením pro přiměřenou úpravu cen a výrobních a odbytových poměrů v průmyslu, jakož i pro zachování rovnováhy v hospodářství státním, státních nebo státem spravovaných podniků

¹⁷⁹ zák. č. 109/1934 Sb. z. a n., č. 131/1935 Sb. z. a n., a č. 163/1936 Sb. z. a n.)

¹⁸⁰ Na 157. schůzi Poslanecké sněmovny dne 14. prosince 1938. POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČR. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna: Adresář /eknih/1935ns/ps/stenprot/157schuz/ [online]. [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/157schuz/>

rozměrů, což se vlastně rovná odrůdě diktatury. A. Zápotocký jej označil za nejdalekosáhlejší zásah do elementárních demokratických práv lidu a likvidaci ústavy. F. Schwarz uvedl, že přijetím tohoto zákona napodobí Národní shromáždění německý říšský sněm. Stoupenci zákona naopak poukazovali na nutnost urychleného řešení naléhavých problémů za mimořádných poměrů. Zákon byl ve druhém čtení přijat 148 hlasy z celkových 164 přítomných.¹⁸¹

Na druhý den byl zákon projednáván v Senátu,¹⁸² kde zazněly obdobné argumenty pro i proti: proti se postavili zejména komunista F. Nedvěd a bývalá národní socialistka F. Plamínková. Zákon byl v Senátu těsně¹⁸³ přijat v druhém čtení 71 hlasy, 12 bylo proti. Zmocňovací zákon¹⁸⁴ se sestával ze čtyř článků.

První obsahoval dvouleté zmocnění prezidenta, aby na jednohlasný návrh vlády vydal dekretem s mocí ústavního zákona nový text ustanovení ústavní listiny nebo jiných zákonů ústavních nebo provedl jiná opatření¹⁸⁵, k nimž se vyžaduje ústavního zákona, jsou-li nutná vzhledem k novým poměrům. Vládní a výkonná moc tak byla zmocněna provádět veškeré změny ústavního pořádku Č-SR, včetně vydání nové ústavy, na jejímž návrhu se začalo pracovat.¹⁸⁶

Článek II. obsahoval dvouleté zmocnění k vydávání vládních nařízení s mocí zákona. Na základě tohoto článku vydávala později předpisy mj. protektorátní vláda.

Třetí článek obsahoval, jak jej označil senátní zpravodaj J. Karas, „generální pardon“ pro vládní nařízení vydaná na základě prvního zmocňovacího zákona nebo

¹⁸¹ Tím byla splněna nová kvalifikovaná třípětinová většina 139 hlasů, nebylo však dosaženo většiny 180 hlasů podle ústavní listiny, vezmeme-li v úvahu skutečnost protiústavnost opatření Stálého výboru č. 253/1938 Sb. z. a n

¹⁸² POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČR. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna: Adresář /eknih/1935ns/se/stenprot/127schuz/ [online]. [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/se/stenprot/127schuz/>

¹⁸³ Po zbavení mandátu německých a maďarských senátorů zbylo v Senátu 117 senátorů, třípětinová většina tedy činila 71 hlasů ($117 \times 3/5 = 70,2$). Opět lze zopakovat, že vzhledem k protiústavnosti zbavení některých senátorů mandátu se mělo kvórum vypočítávat z původního počtu senátorů, pro přijetí mělo být alespoň 90 senátorů.

¹⁸⁴ Ústavní zákon č. 330/1938 Sb. z. a n. ze dne 15. decembra 1938, o zmocnění ku zmenám ústavnej listiny a ústavných zákonov republiky Česko-Slovenskej a o mimoriadnej moci nariadení

¹⁸⁵ Pod pojmem „jiná opatření“ se myslely úpravy státních hranic, které do okupace nebyly ústavněprávně upraveny.

¹⁸⁶ Na tomto návrhu začala pracovat již Syrového vláda. V zásadě plánovala zachovat systém rozdělení exekutivy a ústřední správy. Plánovala s vytvořením parlamentu o 200 poslancích (120 z historických zemí, 60 Slováků, 20 Karpatorusů). Druhá sněmovna by buď zmizela zcela, anebo byla značně zredukována. Uvažoval se i návrh parlamentu na způsob mocnářství: do parlamentu by byly vysílány delegace jmenované autonomními sněmy, který by převzaly roli ústředního parlamentu; schůzovali by buď střídavě v hl. městech nebo v Brně. Řešil se i problém, za uplatnit stavovské řízení či volební systém, viz Národní listy. Praha, 1938, roč. 79, č. 11. ISSN 1802-5110.

podle § 138 zákona o obraně státu. Těmto předpisům byla přiznána od začátku své účinnosti a v jejích mezích platnost zákona.

Je rovněž nutné zmínit na zákulisní jednání před přijetím zákona. Slováci zmocňovací zákon nepotřebovali a považovali jej za riziko pro autonomii. Přesto jej za určitých podmínek byli ochotni podpořit, protože došlo 8.-9.12.1938 k jednání v Pezinku a Bratislavě, jejichž výsledkem bylo vložení záruk autonomním celkům do textu zákona.¹⁸⁷

Na zasedání vlády, na němž se navrhuje prezidentu provádět ústavní změny, tak byla nutná účast alespoň většiny členů slovenské vlády a alespoň jednoho člena vlády Podkarpatské Rusi. Ke změnám zákona o autonomii Slovenska nebo Podkarpatské Rusi, byl navíc vyžadován souhlas příslušného sněmu.¹⁸⁸ Zároveň byl stanoven požadavek kontrasignace vládních nařízení alespoň jedním členem autonomní vlády, týká-li se dané nařízení i těchto zemí, a zejména zmocnění autonomní vlády vydávat nařízení ve věcech, kde zákonodárná úprava náleží sněmu Slovenskej krajiny.

Zmocňovací zákon tak vyřadil Národní shromáždění, s nímž se na dobu dvou následujících let vůbec nepočítalo. Národní shromáždění se naposledy sešlo 16.12., resp. 17.12., aby projednalo zákon o rozpočtovém provizoriu.

Jakousi náhražkou parlamentní diskuse a orgánem a provádějícím kritiku vlády se měla stát Státní hospodářská rada, zřízená vl. nař. č. 384/1938 Sb. z. a n., jakožto 69hlavý¹⁸⁹ poradní sbor vlády složený z odborníků pro otázky hospodářské, sociální a finanční, která o těchto věcech „*podává k vyzvání předsedy vlády nebo z vlastního*

¹⁸⁷ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. Druhá republika, 1938-1939: svár demokracie a totality politickém, společenském a kulturním životě. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004, str. 106

¹⁸⁸ Na hlasování o této věci nikdy nedošlo, otázkou však je, zda by pro souhlas sněmu postačovala prostá většina, anebo by byla vyžadována kvalifikovaná třipětinová většina. Zmocňovací zákon se o možném kvóru nezmiňuje a s tímto nepočítal ani zákon o autonomii Slovenskej krajiny. Pro třipětinovou většinu hovoří skutečnost, že § 9 odst. 3 zákona o autonomii Slovenskej krajiny vyžadoval pro změny území souhlas třipětinové většiny poslanců sněmu Slovenskej krajiny. Vzhledem k tomu, že podle ústavní listiny se ústavního zákona využívalo právě v případě 1) ústavních změn a 2) změn hranic, a k tomu, že před přijetím zmocňovacího zákona udělení souhlasu ad 1) nepřicházelo v úvahu, šlo by per analogiam dovodit, že byla nutná dvoutřetinová většina, stejně jako v případě ústavních změn podle ústavní listiny. Navíc podle § 56 odst. 3 jednacího řádu Poslanecké sněmovny (zák. č. 325/1920 Sb. z. a n.), který se použil na jednání sněmu Slovenskej krajiny do přijetí jeho vlastního jednacího řádu (čl. V odst. 3 zák. o autonomii Slovenskej krajiny) se ke změnám ústavní listiny a jejích součástí vyžadovala třipětinová většina všech poslanců. Lze tedy uzavřít, že sněm Slovenskej krajiny by se musel usnést třipětinovou většinou všech poslanců, dotýkala-li by změna zákona o autonomii Slovenskej krajiny těch ustanovení, které jsou součástí ústavní listiny (čl. IV). V opačném případě by zřejmě postačovala většina prostá (čl. 56 odst. 1 jednacího řádu).

¹⁸⁹ Tj. 65 členů, předseda a tři jeho náměstci. Novelou č. 8/1939 Sb. I. byl rozšířen počet náměstků na čtyři.

podnětu dobrá zdání nebo činí návrhy.“ Svou krátkou činnost zahájila 9. února 1939 na své první schůzi za předsednictví F. X. Hodáče a přítomnosti vlády.¹⁹⁰

4.2.2. Volby do slovenského a karpatoruského sněmu

Na základě zákona o autonomii Slovenskej krajiny se stal zákonodárným orgánem ve věcech, které nebyly v § 4 vyhrazeny Národnímu shromáždění, **sněm Slovenskej krajiny**. Obdobně toto platilo i pro sněm Podkarpatské Rusi.

Volby do slovenského sněmu se měly konat do 2 měsíců ode dne vyhlášení zákona, aktivní volební právo náleželo osobám nad 21 let věku a na každých 20 000 hlasů připadal jeden mandát.¹⁹¹ Sněm měl být volen všeobecným, přímým a tajným hlasováním na základě poměrného zastoupení.¹⁹² Jelikož nebylo možné přijmout volební zákon pro autonomní sněm; užilo se tak analogicky¹⁹³ zákona o volbách do Poslanecké sněmovny.¹⁹⁴ Protože tento předpis byl demokratickým volebním řádem, muselo dojít k přizpůsobení voleb autoritářským slovenským poměrům jinak.

Zaprvé, v době konání voleb byla HSL'S-SSNJ jedinou politickou stranou, jelikož jiné politické strany buď již neexistovaly, anebo jejich činnost byla zakázána či pozastavena (viz dále). Jedinou výjimkou byly národnostní strany Němců a Maďarů. Dále je třeba poukázat na nekorektní vypsání voleb, kdy vyhláška o volbách ze dne 26.11.1938 (sobota) stanovila povinnost odevzdat kandidátní listiny do 27.11.¹⁹⁵; vyhláška však byla otištěna ve Slováku až 29.11. Zemský úřad pak dne 28.11. oznámil, že byla podána pouze kandidátka HSL'S-SSNJ, na niž se objevili i zástupci národnostních stran Němců a Maďarů a představitel slovenských Rusínů.¹⁹⁶ Češi a Židé na kandidátce nefigurovali.

Podle nařízení zemského úřadu ze dne 2.12.1938 pak byly volební místnosti rozděleny podle národnostního principu a někde volby měly dokonce manifestační

¹⁹⁰ Národní politika. Praha, 1939, roč. 57, č. 41D. ISSN 1802-5110., Národní listy. Praha, 1939, roč. 78, č. 41. ISSN 1802-5110.

¹⁹¹ Čl. V. zákona o autonomii Slovenskej krajiny

¹⁹² § 9 odst. 1 zákona o autonomii Slovenskej krajiny

¹⁹³ Podobně jako se použilo jednacího řádu Poslanecké sněmovny. Na rozdíl od jednacího řádu, jehož analogické užití bylo přímo stanoveno v zákoně o autonomii, na tuto záležitost zákon vůbec nemyslel.

¹⁹⁴ 98/1935 Sb. z. a n.; LACKO, Martin. Příhovor. In: Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historiků. Trnava, 2002. ISBN 80-89034-38-1.

¹⁹⁵ Tím došlo k porušení § 15 odst. 1 ve spojení s § 21 odst. 1 zák., neboť zákon o volbách do Posl. sněmovny stanoví, že Ministerstvo vnitra vyhlásí volby nejpozději 28. dne přede dnem konání voleb a zároveň povinnost předložit kandidátní listiny nejpozději 16. den přede dnem konání voleb do 12:00, což poskytuje stranám 12denní lhůtu k předložení kandidátek. Volby přitom byly vyhlášeny pouze 22 dní přede dnem konání, a to nikoli v úředním listě, nýbrž v deníku vládnoucí strany, a povinnost odevzdání kandidátních listin byla stanovena na 21 dní.

¹⁹⁶ 16..Franz Karmasin; 17.Esterházy János; 46. Jozef Steinhübl, resp. Anton Simko

charakter. Do příprav voleb se zapojila i Hlinkova garda, která se měla účastnit kampaně a případně i chodit od domu k domu. V den konání voleb (18.12.1938) pak před volebními místnostmi „udržovala pořádek“, zamezovala protiagitaci a dbala o co nejpříznivější výsledek pro slovenský národ.¹⁹⁷ Za těchto podmínek se pro kandidátku vyslovilo 97,5 % voličů.

Volby do **sněmu Karpatské Ukrajiny** probíhaly v zásadě obdobným způsobem jako volby do sněmu slovenského. Dne 12. ledna 1939 byly vyhlášeny vládou Augustina Vološina na 12. února 1939. Aby údajně došlo ke zdůraznění autonomie, byly rozpuštěny všechny dosavadní politické strany, přičemž nově zformované politické strany měly podat kandidátky do 22. února.

Hned 13. ledna vznikla strana Ukrajinské národní sjednocení¹⁹⁸, jejímž předsedou se stal bratr ministra Révaye Fedor. Nová strana představila 32člennou kandidátku. Tato kandidátka byla rovněž jako jediná připuštěna k volbám: z různých důvodů byly odmítnuty kandidátky rusofilního Spolku Podkarpatských Rusínů a pravoslavných kandidátů z vesnice Iza.

Navzdory enormním obtížím se volby opravdu uskutečnily, ač s jedinou kandidátkou a pod vlivem místních médií, které prezentovaly hlasování jako formu plebiscitu za setrvání v ČSR (oproti přidružení k Maďarsku). V těchto volbách hlasovalo pro kandidátku 244 922 voličů, 17 752 bylo proti.

4.2. Vybrané další otázky vnitřního vývoje druhé republiky

4.2.1. Vznik českých politických stran druhé republiky

Poté, co ministr Chvalkovský referoval o své první návštěvě Berlína v polovině října 1938 vládě i vedení agrárníků, rozhodli se politici pokusit se vyjít Hitlerovi vstříc v naději, že ten pak poskytne české politické reprezentaci dostatek prostoru k vlastní politické činnosti.

Agrárníci prosazovali pod německým nátlakem změnu kursu. Argumentovali záchranou národa a tím, že parlamentní demokracie je luxus, který si nyní republika nemůže dovolit. Zasazovali se o „zjednodušení politického života“, tj. omezení soutěže

¹⁹⁷ NIŽŇANSKÝ, E.: Volby do Snemu Slovenskej krajiny v roku 1938. In: Studia historica Nitriensia, VII./1998, s. 181

¹⁹⁸ Ukrajinskoje nacionalnoje objedinenie

politických stran, a osobovali si vůdčí roli v nově vytvořeném systému, který označovali jako tzv. „autoritativní demokracie.“¹⁹⁹

Proces zjednodušování politického života se začal formovat již října, kdy se R. Beran (agrárníci), A. Hampl (sociální demokracie), E. Franke (národní socialisté) a F. X. Hodáč (Národní sjednocení) shodli se na vytvoření zcela nového politického systému bez dosavadních politických stran.

Tato představa byla konkretizována 12.11.1938, kdy bylo dohodnuto vytvoření bipartijního systému po anglickém vzoru, kdy existuje vládnoucí strana, jejíž protivahou je loajální strana druhá. Vládnoucí stranou se stala Strana národní jednoty (SNJ), která pohltila pravicové a středové strany: stranu agrární, živnostenskou, Národní sjednocení, a České strany lidové (ČSL), ačkoli v té existovaly živé debaty o budoucím směřování strany.²⁰⁰ Přidali se i národní socialisté (ČSNS), ač u nich bylo rozhodování nejtěžší.²⁰¹ Ovšem řada národních socialistů toto odmítla a vstoupila do Národní strany práce (NSP).

Součástí SNJ se stala i krajně pravicová sdružení jako Národní liga, Akce národní obrody i Gajdova Národní obec fašistická.²⁰² Z tohoto proudu zůstalo pro svoji „zásadovost“ mimo jen hnutí Vlajka, které bylo 11.11.1938 rozpuštěno.

Zakládacím a programovým dokumentem SNJ byla Proklamace o ustavení Strany národní jednoty, zveřejněná dne 18.11.1938,²⁰³ jež označuje SNJ za „hnutí čínorodého nacionalismu“, které chce soustředit a usměrnit národní síly, a tuto vůli vyjádřit autoritativní demokracií. SNJ tímto převzala odpovědnost za politický život, označila se za vedoucí stranu státní, která má stát za národní vládou a vytvořit novou ústavu. Usilovala o usmíření s Německem, počínaje zmínkou o orientaci zahraniční

¹⁹⁹ Koncept autoritativní demokracie byl zpočátku vymezen velmi mlhavě, že mohl být zpočátku veřejností přijímán i kladně, jako reakce na prvorepublikovou partiokracii. Až později se ukázalo, že autoritativní demokracie je spíše autoritářství než s demokracie.

²⁰⁰ České křídlo ČSL se přiklánělo ke sloučení ČSL se SJN, Šrámkovo moravské vedení strany prosazovalo samostatnost ČSL a systém tří stran. Nakonec převládla varianta sloučení se SNJ, kdy zlomovým bodem bylo jednání preláta Msgr. J. Paulyho s Msgr. B. Staškem (lídr lidovců v Čechách) a R. Beranem, na němž Beran slíbil, že obnoví v novém režimu předválečnou úzkou vazbu mezi katolickou církví a státem. Viz RATAJ, Jan. Návrat a nástup. Český systémový koncept krajně pravicového řádu za druhé republiky. Politologická revue 2006, č. 1, s. 54-80. ISSN 1211-0353.

²⁰¹ Česká strana národně sociální; ČSNS se rozhodovala, zda zůstane samostatnou stranou a odsoudí se k bezvýznamnosti, popř. rozpuštění, sloučí se s pravicově laděnou SNJ a získá podíl na moci, anebo vstoupí do NSP a zcela ztratí politický vliv. Na popud předsedy V. J. Klofáče²⁰¹ se zastupitelstvo strany rozhodlo pro vstup do SNJ i s celou členskou základnou.

²⁰² Představou vedoucích představitelů SJN bylo zapojit krajně pravicové subjekty do činnosti SJN, a rozmělnit tak jejich vliv., viz např. RATAJ, Jan. Návrat a nástup. Český systémový koncept krajně pravicového řádu za druhé republiky. Politologická revue 2006, č. 1, s.54-80. ISSN 1211-0353 nebo.

²⁰³ Národní listy. Praha, 1938, roč. 78, č. 317. 18.11.1938, str. .1 ISSN 1214-1240; dále např. Národní politika. Praha, 1938, roč. 56, č. 318., 18.11.1938. ISSN 1802-5110

politiky,²⁰⁴ přes to, že „výchovu a život prolne duchem svatováclavské tradice“, a konče tím, že „vyřešíme rychle otázku emigrace, zvláště židovské.“

Český „zjednodušený“ politický systém měl být vytvořen ze dvou politických stran vzdáleně po vzoru Velké Británie a USA; zde se však nepředpokládalo střídání moci a úkolem druhé (levicové) strany bylo vykonávat kontrolu vlády, být loajální opozicí a koncentrovat demokraticky smýšlející občany.

Opoziční Národní strana práce vznikla jako reakce na sdružování pravicových sil v SNJ a jejím hnacím motorem byla sociální demokracie v čele s A. Hampl. Dne 25.10.1938 byl Hampl pověřen ÚVV ČSDSD vypracovat programový dokument s hlavními politickými zásadami a připravit nový název strany.²⁰⁵ Vzorem měla být britská Labour Party – NSP měla odmítnout pěstování třídních rozporů. Členská základna NSP se formovala hlavně z členů ČSDSD a národních socialistů, kteří nepřešli do SNJ. KSČ se nepodílela, 8.10.1938 na Slovensku a 20.10.1938 v českých zemích došlo k zastavení její činnosti a 27.12.1938 k jejímu rozpuštění. Z obav z nařčení z bolševismu se pak NSP bránila vlně komunistů vstupujících do ní.

Zakládajícím programovým dokumentem NSP bylo provolání „Čestní obyvatelé všech tříd, spojte se!“ publikované v soc.-dem. periodiku Právo lidu 28.10.1938. Tím byl dán podnět k vytvoření druhé politické strany, jejímž úkolem měla být kontrola vlády a zabránění systému jednoho strany. Strana měla být platformou pro všechny demokraticky orientované občany a zcela novým subjektem, ač při formování své organizační struktury stavěla na místních buňkách ČSDSD.²⁰⁶

NSP byla založena 5členným přípravným výborem²⁰⁷, který svolal sjezd na 11.11.1938, jehož nejvýznamnějším bodem bylo Hamplovo vystoupení. Podle něj si NSP přála „*dobrého poměru k sousedům, a to s plnou loyaltou.*“ Zjednodušení politického systému označil za nutnost a nabídl spolupráci SNJ.²⁰⁸

Hlavním dokumentem přijatým na sjezdu NSP byl Program Národní strany práce, jehož hlavními body bylo odmítnutí ideologie třídního boje, zásada tvořivé práce,

²⁰⁴ Která „bude se starati, aby republika svobodně žila a v míru spolupracovala se všemi státy, především s nejbližšími sousedy.“

²⁰⁵ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. Druhá republika, 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004, str. 62

²⁰⁷ Sociální demokraté Antonín Hampl, Jaromír Nečas, Josef Macek a národní socialisté Josef Patejdl a Ferdinand Richter

²⁰⁸ Národní politika. Praha, 1938, roč. 56, č. 342., 12.12.1938. ISSN 1802-5110, str. 3

rovnoprávnost mužů a žen a udržení kulturních statků vytvořených celou historií národa.²⁰⁹

Sjezd zvolil 40členný výkonný výbor, který měl vést stranu do prvního řádného sjezdu. Ten na svém zasedání dne 20.12.1938 zvolil vedení strany.²¹⁰ NSP vznikla s požehnání osob, které skutečně držely moc. Úmyslem Berana a Hampla bylo vytvořit politický systém s více stranami bez totalitních rysů. Beran s Hamplem přitom úzce spolupracovali a poměr obou stran byl založen na gentlemanské dohodě vybudované na úsilí zabránit drolení sil národa v těžkých dobách. Beran nezneužíval mocenského postavení k šikanování NSP a Hampl neútočil na Berana. NSP např. podpořila zákon o rozpočtovém provizoriu.²¹¹ NSP však za daných podmínek nebyla plnohodnotným partnerem a střídání moci se nepředpokládalo.

Výše popsany systém dvou politických stran byl konzervován vládním nařízením č. 355/1938 Sb. z. a n., o politických stranách, který vyplnil právní vakuum vzniklé poté, co zák. č. 201/1933 Sb. z. a n. pozbyl účinnost.²¹² Nicméně tento již neplatný zákon byl 20. 10.1938 údajně ještě použit k zastavení KSČ.²¹³

Toto nařízení bylo již zcela poplatné režimu. Zavedlo povolovací režim vzniku stran: o udělení povolení rozhodovala vláda. Stanovilo podmínky vzniku politické strany, vyloučilo použití předpisů práva spolkového na politické strany a vůbec poprvé zakotvilo jejich právní osobnost. Upravilo i režim rozpuštění politické strany: oproti předchozí úpravě²¹⁴ dal § 8 vládě zcela volnou ruku při rozhodování o rozpuštění strany, která mohla „*politickou stranu rozpustiti, uzná-li, že činnost strany ohrožuje veřejný zájem.*“ Vláda mohla (nemusela) dát politické straně výstrahu. Lze uzavřít, že cílem zákona bylo 1) znemožnit legální vznik politické strany a 2), je-li existence takovéto strany připuštěna, umožnit vládě ji kdykoli a bez problémů rozpustit.

Tento zákon byl ještě předmětem novely č. 4/1939 Sb. I., která rozšířila jeho platnost na celé území státu a pokusila se v čl. III korigovat neúnosnou situaci ohledně

²⁰⁹ Tamtéž

²¹⁰ Předseda A. Hampl, místopředsedové F. Richter, J. Nečas a A. Jungwirthová.

²¹¹ tisk 1449, POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČR. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna: Poslanecká sněmovna N. S. R. Č. S. 1938. IV. volební období. 8. zasedání. [online]. [cit. 2012-04-07]. Dostupné z:

http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t1449_00.htm

²¹² Tento zákon byl přijat zejména jako nástroj pro rozpuštění DNP a DSNAP a jeho účinnost byla stanovena do 1. ledna 1936 a následně novelou č. 132/1936 Sb. z. a n. prodloužena o jeden rok.

²¹³ PAVLÍČEK, Václav. Ústavní právo a státověda. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 1119 s. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-90-5 (Váz.), str. 97

²¹⁴ Ust. § 1 zák. č. 201/1933 Sb. z. a n. vyžadovalo zvýšenou míru ohrožení samostatnosti, ústavní jednotnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské formy nebo bezpečnosti ČSR.

zbavení mandátu německých a maďarských zákonodárců: stanovila pravidlo, podle něhož pro určování kvóra pro usnášeníschopnost a platnost projevu Národního shromáždění se od ústavně stanoveného počtu jeho členů odčítá počet členů, kteří byli zbavení mandátu a na jejichž místo nenastupují náhradníci. Bylo přitom použito odkazu na čl. VI uvozovacího zákona k ústavní listině.²¹⁵

Na Slovensku postoupilo zjednodušení politického života ještě dále: pro slovenské politické strany existovaly jen dvě možnosti: sjednocení s HSL'S, nebo jejich zastavení, resp. zákaz činnosti. Druhá varianta se týkala komunistů (8.10.1938), německé i české sociální demokracie (22.11.1938, resp. 16.10.1938) a obou židovských stran.²¹⁶ Většina centralistických stran působících na Slovensku²¹⁷ se rozhodla pro sjednocení s HSL'S, neboť v době slučování českých stran neměly podporu z centra. S HSL'S se po svém zastavení sloučila v polovině prosince 1938 i Slovenská národní strana.²¹⁸ Jedinou politickou stranou se pak stala HSL'S-SSNJ.

4.2.2. Židovská otázka a emigranti

Druhá republika znamenala i změnu přístupu k židovské otázce a emigraci. První republika odmítala rasové pojmání národnosti a o národnosti člověka rozhodovala v zásadě svobodná volba.²¹⁹ Oproti jiným menšinám židé ČSR aktivně podporovali a ta poskytovala útočiště židovským i jiným uprchlíkům, přestože se od poloviny třicátých let spíše bránila nadměrnému přílivu emigrantů.²²⁰

Tato politika se pod nátlakem Německa a pravicových radikálů a některých oportunistů změnila. Židům nebylo příliš nakloněno ani veřejné mínění: po Mnichovu se do vnitrozemí nahrnulo množství židovských emigrantů, kterým se dříve podařilo získat čs. občanství a ti pak zabírali „český životní prostor.“²²¹

²¹⁵ Jeho použití je však dle mého názoru zcela nepřipadné a neodpovídá okolnostem daného případu, neboť čl. VI je pouze přechodným ustanovením, které se po prvních řádných volbách do obou komor Národního shromáždění po nabytí účinnosti ústavní listiny stalo obsolentním.

²¹⁶ Židovská strana (zastavena 24.11.1938) a Sjednocené socialisticko-sionistické strany dělnické (zastavena 25.11.1938)

²¹⁷ Slovenské pobočky agrárníků, lidovců, národních socialistů, živnostníků, Národního sjednocení a fašistů.

²¹⁸ NIŽŇANSKÝ, E.: Volby do Snemu Slovenskej krajiny v roku 1938. In: *Studia historica Nitriensia*, VII./1998, s. 181. a GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. *Druhá republika, 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004, str. 62

²¹⁹ viz § 20 nařízení vlády č. 592/1920 Sb. z. a n.

²²⁰ Např. po noci dlouhých nožů nebo po rakouském anšlusu Viz FRANKL, Michal. *Druhá republika a židovští uprchlíci*. In: *Židovská menšina za druhé republiky*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 45-56. ISBN 978-80-86889-52-8.

²²¹ viz FEIERABEND, Ladislav Karel. *Ve vládách druhé republiky*. New York: Universum Press Co., 1961, s. 64., Library of Congress Catalog Card No. 61-10579.

Došlo k nárůstu protizidovských vystoupení. Např. profesní organizace viděly možnost omezení konkurence ve svých oborech, v nichž byli židé hojně zastoupeni. Kupř. usnesení spolkového výboru z 11.1.1939, kterým bylo vyloučeno 127 židovských advokátů.²²² Pravicový tisk volal po vystěhování židovských emigrantů. Protižidovské usnesení²²³ vydal i výbor Československé obce sokolské, podle něhož se židé, kteří imigrovali po roce 1914, měli vrátit do domoviny a židé, kteří se hlásili v roce 1930 k čs. národnosti, měli být postupně vtěleni do našeho národa. Ostatní se měli usídlit v zemích národnosti, k níž se přihlásili.

Beran ve svém programovém prohlášení na půdě Poslanecké sněmovny zmínil nutnost řešení židovské otázky, kdy ovšem prohlásil, že poměr vlády k usazeným židům, kteří mají pozitivní vztah k potřebám státu a jeho národů, nebude nepřátelský²²⁴. I Hácha ve svém rozhovoru s německou tiskovou kanceláří DNB²²⁵ uvedl, že „při řešení židovské otázky bude se nyní jednati o to, nalézt cestu, která určí úlohu židu v životě oněch národů, které jsou nositeli státní myšlenky.“

Čs. vládě byl říšský rasismus celkem cizí, přesto pod nátlakem Německa musela přijímat některá protizidovská opatření.

Ani SNJ sice nebyla přímo antisemitskou stranou, v lednu 1939 ovšem vydala pravidla přijímání nových členů do SJN, která zakazovala přijímat židy. Ti tím byli vyloučeni z mocenských struktur.

Významným je i usnesení vlády ze dne 27.1.1939, aby v činné státní službě nezůstali zaměstnanci židovského původu²²⁶. Šlo i interní pokyn, který přikazoval propustit židy a stanovoval k tomu nástroje. Židem se rozuměla „osoba, jehož oba rodiče (nemanželská matka) příslušeli, třebas jen po určitou dobu, k židovskému náboženství nebo židovské národnosti.“ Židé měli být v první řadě vyzváni, zda nechtějí odejít nebo podat žádost o penzionování dobrovolně při dodržování zejména § 79 odst. 1 služební pragmatiky.²²⁷ Následně se mělo zkoumat, zda není dán případ § 21 vl. nař.

²²² SOUKUPOVÁ, Blanka. Češi židé mezi Mnichovem a 15. březnem 1939. In: Židovská menšina za druhé republiky. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 94. ISBN 978-80-86889-52-8.

²²³ ŠIMSA, Jan. Židé v druhé republice a evangelíci. In: Židovská menšina za druhé republiky. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 108-177. ISBN 978-80-86889-52-8.

²²⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/156schuz/s156003.htm>

²²⁵ Národní listy. Praha, 1938, roč. 78, č. 333, 4.12.1938. ISSN 1802-5110

²²⁶ Viz Pokyn předsednictva ministerské rady, aby byli ze státních služeb vyloučeni zaměstnanci židovského původu. In: PASÁK, Tomáš. Emil Hácha: (1938-1945). 1. Praha: Rybka Publishers, 2007. str. 405. ISBN 978-80-87067-04-8.

²²⁷ zák. č. 15/1914 ř.z. ÖSTERREICHISCHE NATIONALBIBLIOTHEK. ALEX: Historische Rechts- und Gesetztexte Online [online]. [cit. 2012-03-17]. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rbo&datum=1914&size=45&page=158>

č. 379/1938 Sb. z. a n. a konečně se mělo přikročit k přeložení zaměstnance na dovolenou s čekáním podle § 73 služební pragmatiky. Zvláštní úprava se týkala židovských soudců.²²⁸ Bylo však možné ze zcela ojedinělých důvodů připustit výjimku, „jde-li o zaměstnance mimořádné způsobilosti a lze-li ho zaměstnat na služebním místě, odpovídajícím jeho služební hodnosti, při jehož zastávání je vyloučen jakýkoli (tedy i písemný) styk s veřejností.“²²⁹ Není třeba dodávat, že toto usnesení bylo v příkrém rozporu s ústavní listinou, zejména s § 128 odst. 2. Toto usnesení vlády bylo 21.2.1939 doplněno pokynem prezidií všech ministerstev a dalším ústředním úřadům v Praze k okamžitému vyloučení židů ze státní služby.²²⁹

Pokud jde o emigranty z jiných, většinou vůči nim nepřátelsky naladěných zemí, ti měli v ČSR status cizinců, neboť tehdejší právo neznalo institut azylu a ani první republika neměla zájem na tom, umožňovat emigrantům se trvale usadit nebo jim udělovat občanství. Jejich právní režim se řídil zák. č. 52/1935 Sb. z. a n. a po dvou měsících pobytu vznikala povinnost požádat o povolení k pobytu.²³⁰

Tento předpis byl, doplněn vl. nař. č. 14/1939 Sb. I, jímž se doplňují předpisy o pobytu cizinců, pokud jsou emigranty, platným pro území celého státu. Nařízení se použilo na osoby, které nejsou čs. občany ani podle přezkoumatelných znaků (čímž se rozuměly údaje ze sčítání lidu v roce 1930), české, slovenské ani podkarpatoruské národnosti a zdržují se v republice, aby se vyhnuli nepříznivým opatřením ve své mateřském státu nebo v jiném státu, v němž se zdržovali. Těmto osobám mohl zemský úřad kdykoli vydat příkaz k opuštění republiky ve lhůtě 1 až 6 měsíců. Výjimky měly být zcela výjimečné. Trestem za neuposlechnutí příkazu byla peněžitá pokuta, šestiměsíční vězení nebo dodání do donucovací pracovny. Vl. nař. č. 14/1939 Sb. I bylo přijato současně s vl. nař. č. 15/1939 Sb. I., o přezkoumání česko-slovenského státního občanství některých osob, a prováděcím vl. nař. č. 34/1939 Sb. I., nařídil přezkoumání čs. občanství osob, které jej nabyli naturalizací po 1.11.1918 nebo které měly bydliště 1.1.1938 na obsazeném území. Vztahovalo se pouze na osoby, které jsou jiné než české, slovenské nebo karpatoruské národnosti. Tyto osoby měly být povinny se nejpozději do

²²⁸ opatření Stálého výboru č. 226/1938 Sb. z. a n.,

²²⁹ ROKOSKÝ, Jaroslav. Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád agrární strany. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 404, ISBN 978-807-4290-671.

²³⁰ FRANKL, Michal. Druhá republika a židovští uprchlíci. In: Židovská menšina za druhé republiky. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 46. ISBN 978-80-86889-52-8

30.4.1939 přihlásit k přezkumu zemskému úřadu, který měl, pro to, aby občanství dále trvalo, vydat potvrzení. V opačném případě následujícího dne občanství pozbývaly.²³¹

Je třeba poznamenat, že mnohá tato opatření byla činěna zejména s cílem vyhovět Hitlerovi a vládou změkčována. Např. nařízení o emigrantech nebo o přezkoumání občanství vůbec neoperují s pojmem žid a údajně se počítalo se tím, že praktické přezkoumávání občanství bude trvat velmi dlouho.²³² Nutno dodat, že dříve, než se tato nařízení vůbec začala uplatňovat, došlo k okupaci.

U právních profesí se vláda snažila čelit fašizaci advokátního a notářského stavu vyplývající z přílivu židovských a protinacistických advokátů a právníků z pohraničí předložením osnovy opatření Stálého výboru o věkové hranici advokátů a notářů, kterým se měla umožnit kariéra mladším. Toto opatření bylo přijato pod č. 284/1938 Sb. z. a n., jímž se 1) stanovil limit 65 let pro výkon advokacie, aby byla umožněna kariéra mladším advokátům (§ 7), a 2) stanovil numerus clausus počtu advokátů z řad národnostních menšin, který odpovídal národnostnímu složení obyvatelstva v obvodu příslušné advokátní komory.

Radikálnější přístup panoval na Slovensku, neboť tam byl antisemitismus z historických důvodů mnohem silnější než v historických zemích – židé byli považováni za protislovenský element, který pomáhal maďarizovat Slovensko, za vykořisťovatele rolnického slovenského lidu a za národ, který zabil Krista.²³³ Antisemitský charakter měl již Manifest slovenského národa²³⁴ a ode dne vyhlášení autonomie docházelo k protižidovským demonstracím a útokům. V listopadu 1938 docházelo k deportacím židů na území odstupované Maďarsku.²³⁵

I zde docházelo k omezování výkonu některých povolání (Spolok Právnik žádal numerus clausus, Spolok slovenských medikov numerus nullus na min. 25 let), vylučování studentů a žáků ze škol a omezování přístupu židů ke vzdělání, jakož i k organizovanému bojkotu židovských obchodů nebo lustrování zákazníků, kteří chodili

²³¹ R. Beran k tomuto uvedl, že „cizí měli nadmíru práv v našem státě,“ že „se staráme, aby cizí emigrace neujídala z krajíce chléb našeho dělníka nebo obchodníka, tak se musíme zbavit všech živlů nám cizích, které po převratě v r. 1918 se k nám přistěhovaly.“ Pondělní Večer. Praha, 1939, č. 25. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/images/audioarchiv/beran/pondelni-vecer01.jpg>

²³² Viz výpověď J. Klimenta v ROKOSKÝ, Jaroslav. Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád agrární strany. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 403-404, ISBN 978-807-4290-671

²³³ (NÍŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku 1938 - 1945. In: Holocaust.cz [online]. 9.11.2011 [cit. 2012-03-01]. Dostupné z: http://www.holocaust.cz/cz2/resources/texts/niznansky_komunita)

²³⁴ „Vytrváme po boku národov bojujících proti marxisticko-židovskej ideológii rozvratu a násilia“

²³⁵ Maďarské vojsko začalo po Vídeňské arbitráži obsazovat slovenské území mezi 5.-10.11.1938. Na toto území bylo do 7.11.1938, kdy byla akce předčasně ukončena, převezeno cca 7 500 židů.

nakupovat do židovských obchodů.²³⁶ Hlavní těžiště protizidovského zákonodárství se však datuje až od vzniku slovenského státu.

4.2.3. Uprchlíci

Jedním z nejcitelnějších problémů druhé republiky, a zejména českých zemí, byla otázka uprchlíků. Bezprostředně po obsazení docházelo k vyhánění Čechů, židů a demokratů z pohraničí, zabavování majetků a násilnostem; k nim lze připočítat řadu Čechů vyháněných ze Slovenska. Mnozí byli státními úředníky, kteří zůstali ve službě, což s sebou neslo problém přezaměstnanosti ve státním aparátu.

Odhaduje se, že počet uprchlíků z obsazeného území přesahoval 200 000 osob, ačkoli přesný počet nelze určit. K 3.12.1939 uváděly statistiky Ministerstva vnitra počet 151 997, z toho 125 425 Čechů, 14 925 židů a 11 647 Němců.²³⁷ Tento počet však nebere v úvahu bezmála 40 000 státních úředníků a jejich rodiny, přeložené do vnitrozemí, emigranty do jiných zemí a antifašisty vrácené zpět do Říše.²³⁸ Vezmeme-li v úvahu, že jen Německu bylo odstoupeno území s bezmála 900 000 osobami neněmecké národnosti a podle sčítání lidu z května 1939 žilo v Sudetech jen 291 000 Čechů²³⁹, uprchlíků muselo být podstatně více.

Pro řešení této otázky byl zřízen vl. nař. č. 292/1938 Sb. z. a n. Ústav pro péči o uprchlíky, právnická osoba podřízená ministerstvu sociální péče. Sestával se z ústředí a 4 odborů,²⁴⁰ do nichž vysílal ministr soc. péče úředníky. Ústav byl podřízen dozoru NÚKÚ a disponoval fondem, jehož příjmy tvořily dary a dotace státního rozpočtu. Pomoc poskytovaná Ústavem byla nevymahatelná a neexistoval na ni právní nárok.

Ústav byl v českých zemích doplněn fondem „Základ národní pomoci“, zřízeným vl. nař. č. 370/1938 Sb. z. a n., jenž poskytoval pomoc sociálně potřebným ve věcných i peněžitých dávkách, tj. nejen uprchlíkům. Byl právnickou osobou a disponoval fondem: jeho příjmy se měly sestávat z darů a sbírek; pouze pro začátek mu

²³⁶ SALNER, Peter. Židia v období autonómie (6.10.1938 – 14.3.1939). In: Židovská menšina za druhé republiky. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 132-145. ISBN 978-80-86889-52-8.

²³⁷ ZIMMERMANN, Volker a Petr DVOŘÁČEK. Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945). V českém jazyce vyd. 1. Praha: Argo, 2001, s. 58. ISBN 80-7260-055-9.

²³⁸ Jaksch odhadoval celkový počet uprchlých soc. demokratů na 30 000, viz ²³⁸ JAKSCH, Wenzel. Cesta Evropy do Postupimi: vina a osud v podunajském prostoru. Vyd. 1. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 2000. ISBN 80-85846-14-4.

²³⁹ Ač reálně se odhadovalo na 400 000. GEBEL, Ralf. "Heim ins Reich!": Konrad Henlein und der Reichsgau Sudetenland (1938-1945). München: R. Oldenbourg Verlag, 1999, s. 275. Veröffentlichungen des Collegium Carolinum, Bd. 83. ISBN 3-486-56391-2.

²⁴⁰ 1) odbor sociálně-zdravotní, 2) odbor usidlovací, 3) odbor vystěhovalecký a 4) odbor finanční

stát poskytl dotaci. Jeho hospodaření spravovalo kuratorium v čele s předsedou vlády a ministrem soc. a zdrav. správy.

Uprehlíci byli také vl. nař. č. 367/1938 Sb. z. a n. na 4 roky osvobození od jakýchkoli správních poplatků a dávek (vyjma soudních poplatků).

5. Mezinárodní vývoj druhé republiky

Odstoupením pohraničí se Č-SR stala bezbranným státem, který přišel o své přirozené hranice a svá opevnění. Obdobně žalostná byla situace i v oblasti hospodářské a dopravní. Prahu dělilo od hranic s Říší jen 40 km. Hraniční čára byla v Mnichově a Berlíně navržena tak, aby zpřetrhala dopravní cesty a zabrala důležité podniky a naleziště surovin. Západní velmoci projevovaly nezájem o dění ve střední Evropě a smířily se s velmocenskou rolí Německa v regionu. Č-SR se tak hospodářsky i politicky nutně orientovala na Německo a zároveň snažila zachovat si přátelský vztah k západním velmocem a využít jej zejména v hospodářství, aby získala dostatek prostředků k přebudování státu, viz např. pomnichovská britská půjčka.

5.1. Otázka vytýčení hranic

5.1.1. Německo

Mnichovská dohoda rozdělila pohraničí do pěti pásem: první čtyři, určené k vyklizení do 7.10.1938, byly vymezeny již v příloze k dohodě (viz příloha č. 4), páté pásmo, tj. „zbývající území převážně německého charakteru,“ mělo být určeno mezinárodním výborem složeným ze zástupců ČSR, Británie, Francie, Itálie a Německa (čl. 4), jenž měl též určit oblasti, v nichž se bude konat plebiscit (čl. 5), a provést konečné vytýčení hranic, popř. navrhnout odchylky od etnografického určení hranic bez plebiscitu. Páté pásmo mělo být odstoupeno do 10.10.1938.

Uvedený výbor, který zasedal v Berlíně, se sestával z hlavního výboru a tří podvýborů.²⁴¹ Čs. zástupcem a vedoucím delegace byl velvyslanec V. Mastný.

Klíčovým bylo vymezení pátého pásma a výklad pojmu „převážně německého charakteru.“ Podle Mastného mělo „převážně“ znamenat 80 %, byl ale přehlasován ve

²⁴¹ Podvýbor A pro věci vojenské, B pro věci hospodářské a finanční, C pro věci hranic a plebiscitu, viz KUKLÍK, Jan, Jan NĚMEČEK a Jaroslav ŠEBEK. Dlouhé stíny Mnichova. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 83. ISBN 978-80-87284-18-6.

prospěch německé teze, že „převážně“ znamená většina, tj. 51 %.²⁴² Totéž se opakovalo při rozhodování o referenčních datech pro stanovení dané většiny. Čs. delegace prosazovala použití údajů z roku 1930, na návrh Německa však byla použita data z roku 1910.²⁴³ Rozsah odstoupeného území se tak značně blížil godesberským požadavkům. Lze říci, že Británie a Itálie podporovaly Německo, zatímco ČSR se mohla spolehnout jen na chladnou podporu Francie, která opadla po schůzce zástupců signatářských zemí (tj. bez ČSR) ze dne 5.10.1938, na níž němečtí zástupci vyhrožovali vypovězením mnichovské dohody a rozpoutáním války.²⁴⁴

Po prosazení těchto požadavků pak německá strana upustila od požadavku na plebiscitu, neboť v zásadě dosáhla maxima možného. Poté byly ustaveny dvě hraniční komise – československá a německá, které samostatně pracovaly na návrhu hraniční čáry. Zatímco cílem čs. komise bylo zmírnit tvrdosti etnografické čáry z roku 1910, německá komise²⁴⁵ se snažila o maximalizaci strategické výhodnosti hranic. Dne 10.11.1938 byl předán čs. straně návrh německé komise, který počítal se záborem asi stovky čistě českých obcí na Jilemnicku, Československu a Chodsku.²⁴⁶ Ze strategických důvodů byl zahrnut i opevněný pravý břeh Dunaje s bratislavským předměstím Děvín.²⁴⁷ Pod výhrůžkou vojenského konfliktu pak čs. vláda souhlasila s přijetím německého návrhu a dne 21.11.1938 byl podepsán společný protokol o konečném stanovení hranic.

Tato hranice byla upřesněna delimitační komisí, která se scházela v průběhu trvání druhé republiky, do okupace však ke konečné delimitaci nedošlo.

Nové hranice (příloha č. 5) znamenaly hospodářskou, vojenskou i dopravní odkázanost na Německo. Z 14 440 km železnic zůstalo Č-SR sotva 9 tisíc a části hlavních tahů se nacházely na obsazeném území (příloha č. 6), jakož i bezmála 40 %

²⁴² Což jde proti rozumnému výkladu mnichovské dohody: apriorním odstoupením veškerých oblastí s nadpoloviční většinou Němců ztratilo ustanovení o plebiscitu svůj smysl, neboť už v zásadě nebylo o čem hlasovat. Rozumným výkladem by bývalo bylo, odstoupit území, kde je německá většina zcela nepochybná, a ve smíšených oblastech vyhlásit plebiscit.

²⁴³ Údaje z rakouského sčítání lidu však byly nejen zastaralé, ale i nepřesné, neboť při nich se nezjišťovala mateřskou, nýbrž jen tzv. obcovací řeč.

²⁴⁴ Tamtéž; Československo tímto bylo postaveno před hotovou věc: pokud by nesouhlasilo, francouzský a britský zástupce byli připraveni opustit výbor a vydat republiku Německu (GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. Druhá republika, 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. str. 21)

²⁴⁵ Na níž pracovali zejména sudetští Němci a zástupci říšské generality

²⁴⁶ Také označováno jako nové, šesté pásmo.

²⁴⁷ Dopis A. Heidricha L.K. Feierabendovi ze dne 16.11.1960, In: FEIERABEND, Ladislav Karel. Ve vládách druhé republiky. New York: Universum Press Co., 1961, s. 64., Library of Congress Catalog Card No. 61-10579

průmyslových závodů a téměř kompletní ložiska vzácných rud, tuhy, kaolinu a sklářského křemičitého písku. Morava se scvrkla na koridor o šířce 60 km.²⁴⁸

Německo získalo 28 942,66 km² českých zemí.²⁴⁹ Čechy se zmenšily na 33 441 km² (ztratily 19 621 km²), Morava měřila 16 921 km² (Německo získalo 9 022 km², Polsko 865 km²). Německo bylo postoupeno 3 653 292 osob, z toho okolo 900 000 Čechů,²⁵⁰ tedy v rozporu s Hitlerovými předchozími prohlášeními.²⁵¹

V návaznosti na podepsání protokolu o konečném stanovení hranic byla uzavřena **smlouva mezi Č-SR a Německem č. 300/1938 Sb. z. a n. o otázkách státního řešení a opce**, podle níž 1) osoby narozené v odstoupeném pohraničí před 1.1.1910, 2) pozbyví německé občanství 10.1.1920,²⁵² a 3) jejich potomci nabývali od 10.10.1938 německé občanství a ztráceli československé, přičemž manželky sledovaly status svých manželů.

Smlouva dále zakotvovala právo čs. vlády vypovědět německé (rakouské) emigranty s čs. občanstvím, kteří emigrovali do Č-SR mezi 1.1.1910 do 30.1.1933;²⁵³ ti se tím stávali občany Německa. Tomu odpovídalo právo Říše vypovědět na území Č-SR neněmecké emigranty, kteří se přistěhovali na odstoupené území od 1.1.1910 (§ 2). Tyto osoby si mohly vzít s sebou veškeré své jmění vyjma hotovosti, cenných papírů a významných historických a kulturních sbírek.

Právo opce upravoval § 3: osoby neněmecké národnosti, které nabyly německé občanství, mohly do 29.3.1939 optovat pro čs. občanství; naopak Němci, kteří zůstali čs. občany (vyjma emigrantů přistěhovavších se po 30.1.1933) mohli optovat pro německé občanství. Opce pro československé občanství se uplatňovala písemně s ověřeným podpisem buď u Ministerstva vnitra, nebo na zastupitelském úřadu a byla neodvolatelná.

²⁴⁸ Důvodem značného okleštění Moravy byl 30kilometrový dostřel německých děl. Při šířce území sotva 60 km bylo možné zcela odříznout historické země od Slovenska a zabránit tak jakémukoli odporu či alespoň pokusu o ústup.

²⁴⁹ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. Velké dějiny zemí Koruny české: svazek XV.a (1938-1945). 1. vyd. Litomyšl: Paseka, 2006, s. 18. ISBN 80-7185-582-0

²⁵⁰ KVAČEK, Robert. Československý rok 1938. 2., rozš. a aktualiz. vyd., V nakl. Polart 1. Praha [i.e. Česká Kamenice]: Polák Jaroslav - POLART, 2011, s. 168. ISBN 978-80-87286-11-1.

²⁵¹ Viz Hitlerův projev v berlínském Sportovním paláci z 26.9.1938: „A dále jsem ho (Beneše) ujistil, že v okamžiku, kdy Československo vyřeší své problémy, to jest, až se Češi vyrovnají se svými ostatními menšinami, a sice pokojně a nikoli pomocí nátlaku, se o český stát již nebudu zajímat. A to je zaručeno. Žádné Čechy nechceme!“ Wir wollen gar keine Tschechen!: Adolf Hitler im Berliner Sportpalast, 26.09.1938. In: NS-Archiv: Dokumente zum Nationalsozialismus [online]. [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: <http://www.ns-archiv.de/krieg/1938/tschechoslowakei/wollen-keine-tschechen.php>

²⁵² Toho dne bylo k ČSR připojeno Hlučínsko.

²⁵³ Čímž byli vyloučeni uprchlíci z Říše.

Právo opce mělo pro Čechy na obsazeném území zanedlouho velký význam, neboť optanti nesloužili povinně v armádě. Gebel však dodává,²⁵⁴ že Češi v Sudetech se rozhodovali hlavně podle hospodářských zájmů: např. ve vládním okrese Opava optovalo jen 20 % Čechů, neboť velká část české populace pracovala v zemědělství a obávala se ztráty nemovitého majetku. Naopak ve vládním okrese Ústí nad Labem optovalo 69 % Čechů, neboť tam pracovali zejména v průmyslu nebo stavebnictví. Také zaměstnanci Československých drah optovali pro čs. občanství, aby si zachovali svůj nárok na penzi.

Vnitrostátní účinnost smlouvě propůjčilo vl. nař. č. 301/1938 Sb. z. a n., jež zároveň stanovilo způsob určení domovské příslušnosti osob, které dosud měly domovské právo na obsazeném území.

Další dohodou upravující postoupení území byla dohoda **č. 31/1939 Sb. I. o převedení soudnictví**, která stanovila způsob převzetí pendentních soudních věcí se vztahem k obsazenému území. Sestávala se z pěti oddílů: první tři se týkaly civilních věcí (občanskoprávní řízení, nesporná řízení, exekuce) a čtvrtá trestních řízení, a vl. nař. č. 32/1939 Sb. I. jí byla propůjčena vnitrostátní působnost.

5.1.2. Maďarsko

Již 1.10.1938 se maďarská vláda chopila příležitosti a požádala Prahu o přímá jednání o budoucnosti maďarské menšiny. Tento později opakovaný požadavek byl reflektován odpovědí čs. vlády, že jednání začnou nejpozději 9.10.1939 v Komárně. Čs. delegace se skládala z Tisa, Ďurčanského,²⁵⁵ Viesta, Krny a Parkányiho za Podkarpatskou Rus. Čs. delegace, v níž jediný Krno byl povoláním diplomat,²⁵⁶ přijela vlivem domácích událostí nepřipravena a víceméně jen odrážela nápor maďarské delegace.²⁵⁷

První maďarský návrh předpokládal odstoupení teritoria na linii Děvín, Bratislava, Nitra, Tlmače, Levice, Lučenec, Rimavská Sobota, Jelšava, Rožňava, Košice, Trebišov,

²⁵⁴ GEBEL, Ralf. "Heim ins Reich!": Konrad Henlein und der Reichsgau Sudetenland (1938-1945). München: R. Oldenbourg Verlag, 1999, s. 278. Veröffentlichungen des Collegium Carolinum, Bd. 83. ISBN 3-486-56391-2.

²⁵⁵ Ti však původně vůbec neměli zájem delegaci přijmout a požadovali účast Chvalkovského na jednání (ten se však připravoval na návštěvu Berlína) a bylo je nutné přesvědčovat, aby se jednání účastnili (FEIERABEND, Ladislav Karel. Ve vládách druhé republiky. New York: Universum Press Co., 1961, s. 64., Library of Congress Catalog Card No. 61-10579). Zřejmě bylo z vnitropolitického hlediska výhodnější „hodit“ očekávaný neúspěch na ústřední vládu.

²⁵⁶ Vedoucí politického oddělení MZV.

²⁵⁷ Vedené ministrem zahraničím Kányou a ministrem školství a církevních věcí Telekim, geografem a znalcem etnických poměrů v Uhersku. DEÁK, Ladislav. Slovensko v politike Maďarska v rokoch 1938-1939. 1. vyd. Bratislava: Veda, 1990, s. 99. ISBN 80-224-0169-2.

Pavlovce, Užhorod, Mukačevo, Královo včetně, tj. celkem 22,9 % slovenského obyvatelstva s více než 430 tisíci Slováky a dalšími 80 000 Rusíny. Maďaři se odvolávali na sčítání lidu z roku 1910 (viz příloha č. 7), kdy vrcholil proces maďarizace, což čs. delegace odmítala a požadovala jako základ údaje o sčítání lidu z roku 1930, popř. z roku 1880. Navrhovala i další kompromisní návrhy,²⁵⁸ maďarská strana však úporně hájila svůj původní návrh, neboť si uvědomovala své příznivější postavení a nebála se případné arbitráže, a 13.10.1938 jednání přerušila.

Neuspěl ani návrh předložený čs. delegací 22.10.1938 z popudu von Ribbentropa (tzv. Ribbentropova linie), podle níž mělo Maďarsko získat 9 606 km² se 728 435 obyvateli (494 626 Maďarů). Na toto maďarská vláda odpověděla požadavkem na bezodkladné odstoupení území za Ribbentropovou linií, plebiscit na zbylém požadovaném území a jednání o Bratislavě, což čs. vláda odmítla a rozhodla se jít cestou arbitráže, v níž by rozhodlo Německo a Itálie.²⁵⁹

Oficiálně požádaly obě vlády Německo a Itálii o arbitráž 29.10.1938. Den nato bylo rozhodnuto, že arbitráž se bude konat 2.11.1938 ve Vídni v paláci Belvedere. Na ní zastupovali Maďarsko Kánya a Teleki, Č-SR Chvalkovský a Krno. Arbitry byli Ribbentrop a Ciano, kteří již na své schůzce v Římě předjednali výsledek arbitráže, na níž se italský ministr zahraničí zasazoval ve prospěch Maďarska.

Na samotné arbitráži se vlády zavázaly bezvýhradně podřídit arbitrážnímu rozsudku a obě strany předložily své požadavky. Nevyhovělo se přítom návrhu vyslechnout představitele autonomních vlád. Poté se arbitři odebrali do zvláštní místnosti, kde doladili výsledky arbitráže.

Na arbitráži ztratilo Slovensko 10 390 km² s 853 670 obyvateli (503 980 Maďarů, 272 145 Slováků a Čechů), 779 obcí (170 většinově slovenské) a všechna města na jihu vyjma Bratislavy a Nitry.²⁶⁰ Podkarpatská Rus ztratila 1523 km² s 173 000 obyvateli, včetně Užhorodu, Mukačeva a Berehova.

²⁵⁸ Protínávrh, který odpovídal přibližné etnické hranici a znamenal odstoupení území s asi 400 000 obyvateli (330 000 Maďary), viz KUKLÍK, Jan, Jan NĚMEČEK a Jaroslav ŠEBEK. Dlouhé stíny Mnichova. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 78. ISBN 978-80-87284-18-6.

²⁵⁹ Oproti znění mnichovské dohody se arbitry nestaly Británie a Francie, jelikož: 1) tyto státy vyhlásily dezinteres nad Československem a 2) nová čs. reprezentace nechtěla vyvolat požadavkem na jejich účast nedůvěru Německa. Maďarsko zároveň požadovalo účast Polska na arbitráži, na což odpověděla Č-SR požadavkem účasti Rumunska. Německo však polskou účast razantně odmítlo, pročež se otázka účasti Rumunska stala bezpředmětnou. DEÁK, Ladislav. Slovensko v politice Maďarska v letech 1938-1939. 1. vyd. Bratislava: Veda, 1990, s. 99. ISBN 80-224-0169-2.

²⁶⁰ L. Deák uvádí, že Maďarsko získalo kompaktní území s 4 000 obyvateli v oblasti Jelšavy, neboť tam se nacházelo ložisko magnetitové rudy. Problematická byla i otázka odstoupení Košic, které mělo v roce 1910 sice maďarskou většinu, ale od maďarského sídelního území bylo zcela odříznuto.

K odstoupení území došlo mezi 5.-10.11.1938 a rozhodčí nález byl následně proveden a upřesněn vzájemnými jednáními, pro něž bylo ustaveno 5 komisí: evakuační, delimitační, právní, hospodářská a menšinová.²⁶¹ Mezi Č-SR a Maďarskem byla uzavřena obdobná smlouva o občanství a opci jako s Německem (č. 43/1939 Sb. I.).

5.1.3. Polsko

Reakce Polska byla v mnichovských dnech klíčová. Beneš marně navrhoval 26.9. polskému prezidentovi jednání o změně hranic, aby získal alespoň polskou neutralitu.

Polsko se po schůzce v Mnichově rozhodlo využít bezbrannosti ČSR. Ráno 30.9. vydala polská vláda ultimátum, v němž požadovala 1) vyklizení části okresů Český Těšín a Fryštát do 2.10 v 12:00 a jejich předání armádě a předání zbytku území do 10 dní; 2) propuštění Poláků z čs. armády a politických vězňů; 3) jednání o plebiscitu na ostatních územích; a 4) sdělení o způsobech a lhůtách pro vyklizení zbytku území.

V bezvýhodné situaci se vláda 1.10. rozhodla polské požadavky přijmout. Obsazování Těšínska probíhalo mezi 2.10. do 11.10.²⁶² Polsko celkem získalo 865 km² s celkem 241 698 obyvateli (120 tis. Čechů, 76 tis. Poláků a 13 tisíc ostatní).²⁶³

Polská vláda následně 25.10 předložila další území nároky v oblasti Čadci, Oravy a Spiše. Slovenská vláda zprvu odmítla, nakonec se ale podvolila ultimativní nótě ze 31.10 a souhlasila s vytvořením delimitační komise. Slovensko ztratilo 226 km² a 4280 obyvatel.²⁶⁴ Polsko tím ovšem přišlo o slovenské přátelství a přispělo ke své kritické situaci před začátkem války.

5.2. Garance hranic

Středobodem zahraniční politiky Č-SR byly **garance hranic**, jež měly zajistit existenci státu, který by vyhlásil neutralitu. Podmínky garancí stanovil dodatek k mnichovské dohodě: Velká Británie a Francie odkázaly odst. 6 anglo-francouzských

²⁶¹ Komise delimitační měla vymezit definitivní hranici, právní komise otázky upravit občanství, opce a majetku a hospodářská řešit problémy ekonomické a dopravní

²⁶² GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. Velké dějiny zemí Koruny české: svazek XV.a (1938-1945). 1. vyd. Litomyšl: Paseka, 2006, s. 15-18. ISBN 80-7185-582-0.

²⁶³ KVAČEK, Robert. Československý rok 1938. 2., rozš. a aktualiz. vyd., V nakl. Polart 1. Praha [i.e. Česká Kamenice]: Polák Jaroslav - POLART, 2011, s. 168. ISBN 978-80-87286-11-1.

²⁶⁴ KUKLÍK, Jan, Jan NĚMEČEK a Jaroslav ŠEBEK. Dlouhé stíny Mnichova. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 16. ISBN 978-80-87284-18-6.

návrhů.²⁶⁵ Stanovením hranic byly podmínky dané anglo-francouzskými návrhy splněny. Německo a Itálie vázaly poskytnutí garancí na vyřešení otázky polské a maďarské menšiny, které byly vyřešeny 1.11.1938,²⁶⁶ resp. podpisem arbitrážního rozsudku ve Vídni 2.11.1938.

V důsledku zvyšující se závislosti Č-SR na Německu, obav z reakce Říše však **Velká Británie** a **Francie** přešlapovaly a nebyly ochotny poskytnout garance po celou dobu trvání druhé republiky.

Německo tak bylo klíčovým hráčem i v otázce garancí. Ač podmínky jejich poskytnutí byly splněny již 2.11., Německo jejich poskytnutí odmítalo a vázalo na splnění podmínek, formulovaných na Chvalkovského návštěvách Berlína. Na první z nich z 14.10. Hitler neurvale oznámil Chvalkovskému, že Č-SR nesmí pokračovat v Benešově politice, musí rozvázat spojenecké smlouvy s Francií a SSSR, vypořádat se s komunisty, židy a s demokracií a má loajálně plnit všechna německá přání.

Druhou z nich (21.1.1939) Chvalkovský plánoval jako „pochlubení se“ dosaženým „pokrokem“; Hitler jej však zkritizoval, neboť podle něj Č-SR pokračuje ve spolenectví s Francií a SSSR, udržuje Benešův režim, má velkou armádu a chová špatný poměr k německé menšině. Požadoval bezodkladné vypovězení spojeneckých závazků, vystoupení ze Společnosti národů, připojení k Paktu proti Kominterně, koordinaci zahraniční politiky s Říší, likvidaci židů, propuštění závadných úředníků, vydání protizidovských předpisů podle norimberského vzoru, demobilizaci, odstoupení části zlata Národní banky odpovídající odstoupenému území, nebudovat průmysl konkurující sudetskému, otevření trhu sudetskému zboží, vyhovění všem požadavkům českých Němců²⁶⁷ a zajištění dobrých vzájemných vztahů v hospodářství, kultuře a věcech politických.²⁶⁸

²⁶⁵ „Vzhledem k tomu je britská vláda připravena přispět k míru v Evropě tím, že poskytne mezinárodní garanci nových hranic československého státu proti nevyprovokovanému útoku. Jednou z hlavních podmínek takovéto záruky by bylo zajištění nezávislosti Československa všeobecnou zárukou proti nevyprovokovanému útoku namísto stávajících smluv se svými vzájemnými povinnostmi vojenské povahy.“ Botschaft der englischen und französischen Regierung an Staatspräsident Benesch. NS-Archiv: Dokumente zum Nationalsozialismus [online]. [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.ns-archiv.de/krieg/1938/tschechoslowakei/botschaft-benesch-18-09-1938.php>

²⁶⁶ Výměnou nót, že hranice mezi Polskem a Č-SR je definitivně stanovena. (KUKLÍK, Jan, Jan NĚMĚČEK a Jaroslav ŠEBEK. Dlouhé stíny Mnichova. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 83. ISBN 978-80-87284-18-6)

²⁶⁷ tj. Dát jim volnost projevovat se jako národní socialisté, ponechat je na jejich místech, dát právo určit způsob výchovy a kulturního života, vyloučit židy ze vztahů s Němci, zajistit dobré vztahy mezi českými Němci a čs. vládou a odstranit všechny osoby, které tomu brání.

²⁶⁸ FEIERABEND, Ladislav Karel. Ve vládách druhé republiky. New York: Universum Press Co., 1961, s. 125., Library of Congress Catalog Card No. 61-10579

Podobně si počínala **Itálie**. Italská vláda podmiňovala poskytnutí garancí 1) vyřešením vnitřního uspořádání Č-SR, 2) její neutralizací a 3) uzavřením hraniční smlouvy s každým sousedním státem.²⁶⁹ Takto formulované podmínky Itálii umožňovaly oddálit poskytnutí garancí až do doby, než o nich rozhodne Německo.

Čs. vláda v tomto směru vynakládala značné úsilí ve vnitřní i v zahraniční politice: Beran již ve svém programovém prohlášení²⁷⁰ uvedl, že nejdůležitějším je úprava přátelského poměru k Německu a že Č-SR nemá sil na to, být účastna veškerého dění, čímž se vzdával ambicí na poli zahraniční politiky. Dále dne 28.2.1939 proběhla demobilizace a s poskytnutím garancí hodlala vláda vypovědět spojenecké smlouvy. Čs. vláda však nemohla německé požadavky splnit, s čímž nepočítal ani Hitler, který již 21.10.1938 vydal rozkazy směřující k likvidaci „zbytku Česka“;²⁷¹ vydal rozkaz, aby Wehrmacht byl kdykoli připraven k jeho „vyřízení“. Nařídil zajistit trvalou a podstatně zvýšenou připravenost na úrovni, která připraví Česko o jakoukoli možnost organizovaného odporu. Cílem mělo být rychlé obsazení Česka a jeho odříznutí od Slovenska při současném zajištění západních hranic.

5.3. Spolupráce s Německem

Jak je uvedeno výše, druhá republika se stala útvarem závislým na Třetí říši ve věcech hospodářských (Říše byla i za první republiky největším obchodním partnerem), dopravy (přerušeny byly hlavní dopravní uzly), obrany (území od Břeclavi na západ bylo považováno za ztracené) i zahraniční politiky (garance hranic). Tomu se podřizovala každodenní politika státu.

V **hospodářské** oblasti se projevoval problém organického spojení Sudet s vnitrozemím: české podniky byly závislé na svých dodavatelích z řad sudetského průmyslu a sudetské podniky na českých odběratelích. Proto si Německo vymohlo s podporou Británie a Francie zákaz cel a poplatků na sudetské zboží, což bylo provedeno vl. nař. č. 248/1938 Sb. z. a n., později nahrazeným vl. nař. 40/1939 Sb. I.²⁷² Uvažovalo se i o zřízení celní unie s Německem, byla nicméně uzavřena „jen“ pro Č-SR

²⁶⁹ KUKLÍK, Jan, Jan NĚMEČEK a Jaroslav ŠEBEK. Dlouhé stíny Mnichova. 1. Praha: Auditorium, 2011, s. 93. ISBN 978-80-87284-18-6

²⁷⁰ viz <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/se/stenprot/125schuz/s125001.htm>

²⁷¹ Erledigung der Rest-Tschechei: 21.10.1938. NS-Archiv: Dokumente zum Nationalsozialismus [online]. [cit. 2012-03-11]. Dostupné z:

<http://www.ns-archiv.de/krieg/1938/tschechoslowakei/erledigung-rest-tschechei-21-10-1938.php>

²⁷² Neboť nař. č. 248/1938 Sb. z. a n. bylo vydáno na základě § 113 zákona o obraně státu, který umožňoval pouze dočasné zrušení cel. Nové nařízení bylo vydáno již podle zmocňovacího zákona jako trvalé opatření.

velmi nevýhodná 6. dodatková úmluva k hospodářské dohodě s Říší (č. 82/1939 Sb. I), která stanovila nový celní sazebník.

Docházelo také k expanzi říšského kapitálu do Č-SR, čemuž napomáhal podhodnocený kurs marky vůči koruně. Říšská banka navíc požadovala, aby za stažené oběživo v pohraničí vydala Národní banka česko-slovenská náhradu ve zlatě a devizách: navzdory odporu čs. strany byl tento požadavek realizován dohodou z 4.3.1939, jíž se převedlo na říšskou banku 14 tun zlata v hodnotě 466 mil. K a devizy za 14 mil. K. Deutsche Bank a Dresdner Bank expandovaly do čs. průmyslu, který opouštěl kapitál francouzský a britský. Živnobanka prodala Severočeské uhelné doly. Spolek pro chemickou a hutní výrobu byl nucen prodat své závody v Ústí nad Labem a Falknově²⁷³ německému koncernu IG Farben. V Poldi Kladno získala podíl Dresdner Bank, která ovládla i Eskomptní banku.²⁷⁴ Důkazem spolupráce je i dohoda o zprostředkování zaměstnání pro české a slovenské zemědělce a dělníky z ledna 1938, která měla pomoci zlepšit sociální situaci v Č-SR a dodat Říši pracovní síly.²⁷⁵

V oblasti **dopravy** čs. vláda vyšla vstříc Německu v plánech na vybudování exiteritoriální dálnice Vratislav – Brno – Vídeň označené jako A88, jejíž stavba by stát prořála vedví a vytvořila dalších 65 km hranic, na základě smlouvy o výstavbě dálnice ze dne 29.11.1938, podle níž měla Č-SR zdarma poskytnout pozemky ke stavbě; na oplátku měli mít čs. občané zajištěn průjezd zdarma a bez pasových formalit, jen projet celníci zřízenými u všech nájezdů a výjezdů.²⁷⁶ Pravidla výstavby určilo vl. nař. č. 309/1938 Sb. z. a n., které vyňalo německé pracovníky z jurisdikce Č-SR, u opatřování pozemků v zásadě odkázalo na opatření Stálého výboru o vyvlastnění,²⁷⁷ a svěřilo veškerou působnost ministerstvu veřejných prací. Uvažovalo se i o vybudování dálnice Drážďany – Praha – Znojmo – Vídeň (A72); přednost ovšem dostala výše jmenovaná dálnice.

Ve **vojenské** oblasti byl významnou otázkou prodej nadbytečné vojenské výzbroje nyní bezbranného státu. Německo čs. výzbroj dráždila, a pro vládu se tak stala břemenem. Vláda plánovala prodat výzbroj spojencům; ti ale neprojevíli zájem. Na

²⁷³ dnes Sokolov

²⁷⁴ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. Velké dějiny zemí Koruny české: svazek XV.a (1938-1945). 1. vyd. Litomyšl: Paseka, 2006, s. 15-18. ISBN 80-7185-582-0

²⁷⁵ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. Velké dějiny zemí Koruny české: svazek XV.a (1938-1945). 1. vyd. Litomyšl: Paseka, 2006, s. 129. ISBN 80-7185-582-0

²⁷⁶ JANDA, Tomáš a Václav LÍDL. ŘSD. Německá průchozí dálnice: I. díl – Severní úsek [online]. 2008 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.rsd.cz/doc/Silnicni-a-dalnicni-sit/Historie/nemecka-pruchozi-dalnice>

²⁷⁷ č. 291/1938 Sb. z. a n.

začátku ledna pověřila vláda ministra národní obrany vl. nař. č. 18/1939 Sb. I, aby po dohodě s ministrem financí prodal postradatelný vojenský materiál. Na základě nařízení byla zřízena komise, která o prodeji rozhodovala, načež si Německo vyžádalo předkupní právo,²⁷⁸ jež mu na základě přímluvy Henckeho u Chvalkovského bylo uděleno. Němci objednali 273 děl²⁷⁹ o celkové ceně 648 041 624 K, který jim byl dodán na základě smlouvy z 11.2.1939. Pro ulehčení finanční situace požadovala čs. vláda platbu v devizách, což Německo odmítalo a trvalo na clearing. Později dokonce prosadilo zřízení separátního konta vytvořeného z čs. státovek stažených v pohraničí ve výši 1,5 mld. K. Německo tedy výzbroj formálně koupilo, ale nikdy ji nezaplatilo.²⁸⁰

V Berlíně se rovněž připravovala mírová smlouva, na jednání o níž však nikdy nedošlo. Smlouva měla přetvořit Č-SR v závislý stát: žádala po ní uzpůsobení vojenského stavu a zbrojení německým zájmům, zavedení a uzpůsobení výroby německých zbraní, ukončení zpravodajské činnosti proti Říši, umožnění transportů německých vojsk bez ohlášení a stanovila zákaz výstavby hraničních opevnění.

Spolupráce probíhala i ve **věcech vnitřních**. Dne 26.1.1939 podepsali ministři vnitra O. Fischer a W. Frick dohodu o spolupráci mezi česko-slovenskou a německou policií, v níž se zavázali vzájemně se informovat, zodpovídat si dotazy a vyměňovat materiály, jež měly zabránit podpoře anebo přímo „činnosti a záměrům komunistů, anarchistů, emigrantů a stoupců jiných států nebezpečných hnutí,“ a umožňovala předávání zločinců co „nejkratší cestou“, nebrání-li tomu vlastní státní zájmy.²⁸¹

6. Rozpad druhé republiky

6.1. Vyhlášení Slovenského státu

Německo se nespokojilo se současným stavem a již od podzimu 1938 plánovalo obsazení „Rest-Tschechei,“ které mělo vypadat jako intervence za účelem nastolení míru a jako důkaz toho, že ČSR byla umělým státem, který se vnitřně zhroutil. I konečným cílem HSL'S bylo vyhlášení samostatnosti, rozdíl byl jen ve způsobu jeho

²⁷⁸ FEIERABEND, Ladislav Karel. Ve vládách druhé republiky. New York: Universum Press Co., 1961, s. 96., Library of Congress Catalog Card No. 61-10579

²⁷⁹ 273 děl – 41 těžkých, 110 středních, 122 lehkých + munici k dělům + 26 tahačů Tatra, 123 tahačů Škoda, 30 el. vlaků Austro-Daimler a 2 benzinoelektrické vlaky + náhradní díly, výstroj apod.

²⁸⁰ Prodej vojenského materiálu Německu v roce 1939. Armádní technický magazín. roč. 1993, č. 8. ISSN 1210-2849.

²⁸¹ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. Velké dějiny zemí Koruny české: svazek XV.a (1938-1945). 1. vyd. Litomyšl: Paseka, 2006, s. 118. ISBN 80-7185-582-0

dosažení: radikálové (Tuka, Mach, Ďurčanský) prosazovali okamžité vyhlášení samostatnosti, Tiso a další umírnění byli pro evoluční cestu vzniku státu.²⁸²

Česká vláda věděla, že slovenská vláda udržuje kontakt s vídeňskými nacisty a je podporována v separatismu vůdcem německé menšiny na Slovensku Karmasinem a rakouským místodržícím Seyss-Inquartem. Členové české vlády se proto začátkem února setkali v nouzovských lesích u Unhoště, kde diskutovali možnosti vojenského zásahu na Slovensku a odstříhnutí l'udáků od moci. Přestože se nejdříve rozhodli pro větší trpělivost se slovenskou vládou, měla tato schůzka významný vliv do budoucna.

Dne 27.2.1938 odjela slovenská delegace na konferenci do Lipska, kde se F. Ďurčanský setkal s Göringem, který slíbil hospodářskou podporu, ale jen samostatnému Slovensku.

Dne 1.3.1939 se konala schůze velké ministerské rady, na níž Sidor přednesl své požadavky ve vojenské a hospodářské a zahraničněpolitické²⁸³ oblasti. Beran byl přístupný k dohodě o hospodářských otázkách, požadoval ale od Sidora, aby v návaznosti na Tisův projev z 21.2. slovenská vláda nejprve projevila loajalitu k Č-SR. Nakonec bylo usneseno, aby slovenská vláda vydala prohlášení ve prospěch Č-SR, odvolala vedoucího propagandy A. Macha a upustila od požadavku odchodu českých důstojníků ze Slovenska a demise gen. Syrového.

Požadované prohlášení, podle něhož bylo uspořádání státu vyřešeno ústavním zákonem o autonomii, bylo vydáno po jednání slovenské vlády ze dne 4.3.1939, kde se projednávalo jednání s Göringem. Prohlášení však nemělo prakticky žádnou hodnotu, neboť na jednání bylo přijato rozhodnutí „*trvat na budování slovenského státu evoluční cestou a nevyhlásit jeho ustanovení hned teď*“.²⁸⁴

Tři dny nato dorazil do Bratislavy Seyss-Inquart a jeho tajemník Hammerschmied, kteří jednali s Tisem a Sidorem; zájmem nacistů bylo koordinovat vyhlášení Slovenského státu s okupací historických zemí. Seyss-Inquart oznámil, že Německo

²⁸² Přesto např. 21.1.1939 J. Tiso při jmenování své druhé vlády ani nevzpomenul Č-SR a hovořil o budování nového, slovenského státu.“

²⁸³ Ve vojenské oblasti šlo především o povyšování slovenských vojáků tak, aby existovaly slovenské jednotky pod slovenským velením, odchodu českých vojáků a demise samotného ministra Syrového. V hospodářské oblasti šlo především o snížení slovenské podílu do centrálního rozpočtu – podle Kalfuse měly být příspěvky rozděleny podle klíče 80:16:4; ačkoli Slováci k tomu dali původně souhlas, později požadovali snížení svého příspěvku na prvorepublikových 12 %. Sidor dále požadoval jmenování řady slovenských velvyslanců a jiných úředníků MZV. FEIERABEND, Ladislav Karel. Ve vládách druhé republiky. New York: Universum Press Co., 1961, s. 142., Library of Congress Catalog Card No. 61-10579

²⁸⁴ ARPAŠ, Róbert. Od autonómie k samostatnosti. In: Slovenská republika 1939 - 1945. 2005, s. 8-19. ISBN 80-8083-147-5

„provede v nejkratší době své záměry proti Praze, a pokud chtějí dosáhnout nezávislosti, musí okamžitě vyhlásit samostatnost.“²⁸⁵

V návaznosti na to byla 8.3. svolána ministerská rada, na níž bylo rozhodnuto o urychleném řešení situace. Na následující den byla svolána velká ministerská rada.

Již 8.3. večer dorazili do Prahy Sidor a Teplanský bez Tisa, načež Beran požádal Háchu, aby odvolal slovenskou vládu a jmenoval přechodnou vládu,²⁸⁶ a dal pokyn armádě, aby zajistila na Slovensku klid a eliminovala Hlinkovu gardu.²⁸⁷

Vojenský zásah, dnes označován jako tzv. „Homolův puč,“ byl zahájen 10.3. ráno, kdy bylo vyhlášeno stanné právo, radikální separatisty, mj. Tuka, Mach a Černák, zatknuti a jiní dáni pod policejní dozor. Dne 11.3. byla jmenována pročeskoslovenská vláda v čele se Sidorem, která už však mnoho nezmohla.

Sidor sice 12.3.1939 odmítl německou nabídku k samostatnosti,²⁸⁸ Hitler se však obrátil na Tisa, kterého osobně pozval do Berlína. Německo argumentovalo protiústavností odvolání Tisa a jeho vlády, Sidorovu vládu neuznávalo a považovalo Tisa za legitimního představitele slovenského národa.²⁸⁹ Na zasedání vedení HSL'S a Sidorovy vlády bylo rozhodnuto, aby Tiso odjel do Berlína, prozkoumal situaci a k ničemu se bez souhlasu sněmu nezavazoval.²⁹⁰

J. Tisovi se po přiletu dostalo všech poct hlavy státu. Hitler mu dal na vybranou: buď okamžité vyhlášení samostatnosti, anebo maďarská okupace. Zřejmě však šlo o Hitlerův bluf, neboť ten si chtěl ponechat Slovensko jako závislý stát a využít jej pro

²⁸⁵ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. Velké dějiny zemí Koruny české: svazek XV.a (1938-1945). 1. vyd. Litomyšl: Paseka, 2006. str. 161 ISBN 80-7185-582-0

²⁸⁶ Jmenoval dvoučlennou vládu J. Siváka a P. Teplanského.

²⁸⁷ FEIERABEND, Ladislav Karel. Ve vládách druhé republiky. New York: Universum Press Co., 1961, s. 145-147., Library of Congress Catalog Card No. 61-10579

²⁸⁸ To mu nikdy nebylo odpuštěno a jeho politická kariéra tím de facto skončila. Velkou část války strávil jako velvyslanec u papežské stolice, mimo hlavní politické dění.

²⁸⁹ Podle § 70 ústavní listiny předsedu a členy vlády jmenuje a propouští prezident republiky. Nicméně podle § 75 byla vláda odpovědná Národnímu shromáždění a analogicky podle § 15 odst. 5 zákona o autonomii Slovenskej krajiny byla slovenská vláda odpovědná slovenskému sněmu, nikoli prezidentovi. Z toho by bylo možné dovodit, že Hácha neměl pravomoc Tisa odvolat. Na jeho odvolání se nemohla usnést ani vláda podle čl. II 2 zmocňovacího zákona (viz § 15 odst. 5 zákona o autonomii Slovenskej krajiny ve spojení s čl. II odst. 2 zmocňovacího zákona). Ústavnost Tisova odvolání tak lze (dle mého názoru správně) dovozovat ze znění slibu, který skládá podle § 73 člen vlády do rukou prezidenta republiky, na což ostatně odkazoval i Beran, když Sidorovi oznámil Tisovo odvolání (viz FEIERABEND, Ladislav Karel. Ve vládách druhé republiky. New York: Universum Press Co., 1961, s. 178., Library of Congress Catalog Card No. 61-10579). Jednáním s vídeňskými nacisty Tiso porušil přinejmenším § 1 zákona na ochranu republiky (č. 50/1923 Sb. z. a n.).

²⁹⁰ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. Velké dějiny zemí Koruny české: svazek XV.a (1938-1945). 1. vyd. Litomyšl: Paseka, 2006. str. 162 ISBN 80-7185-582-0

k obklíčení Polska.²⁹¹ Tiso Hitlerův požadavek přímo nepřijal a prostřednictvím Sidora požádal Háchu o svolání sněm na 14.3.1939 v 10:00 hodin. Od Hitlera dostal ultimátum vyhlásit slovenskou samostatnost do 12:00.

Dne 14.3.1939 projednala Sidorova vláda berlínské ultimátum a podala demisi. Na zasedání sněmu ještě nejprve poslanec V. Tvrdý skládal slib věrnosti Č-SR a poté následovaly projevy Sidora a Tisa. Sidorův projev byl krátký, popsal situaci, ospravedlňoval své jednání, a oznámil demisi vlády. Tiso pak suše přednesl obsah svých berlínských rozhovorů. Schůzce byla následně přerušena a obnovena v 12:06 hodin, kdy předseda sněmu M. Sokol bez podání jakéhokoli návrhu dal hlasovat povstáním o vyhlášení slovenského státu. Sněm hlasoval jednomyslně pro.

Po asi půlhodinovém přerušení zasedání byl přijat zákon o samostatném slovenském státu (zák. č. 1/1939 Sl. z.), kterým stanovil samostatnost Slovenska. Zákon obsahoval recepční normu (§ 3) a do vydání nové ústavy²⁹² svěřil veškerou exekutivu desetičlenné slovenské vládě, která byla vzápětí sněmem jmenována.

Slovenská státnost pak byla zanedlouho uznána Polskem, Maďarskem (oba 14.3.), Německem (16.3.), Itálií (11.4.) atd., celkem 26 státy, a dalšími státy (např. Velká Británie, Francie) byla uznána de facto, neboť mezi nimi a Slovenskem probíhal diplomatický styk. Hlavní rysy Slovenského státu byly ústavou slovenského státu č. 185/1939 Sl. z. ze dne 31.7.1939 a dotvořeny tzv. ochrannou smlouvou,²⁹³ která ze Slovenska učinila vazalský, Německu podřízený stát, tzv. Malou válkou z 23.-31.3.1939, kdy Maďarsko zaútočilo z Podkarpatska za účelem územních zisků a získalo téměř 1 700 km² s přibližně 70 000 obyvateli, z nichž drtivá většina byla slovenské národnosti.

6.2. Okupace historických zemí

Ač přípravy okupace „pacifikační akcí“ neušly pozornosti zpravodajců ani diplomatů,²⁹⁴ Chvalkovský jim nechtěl ve světle falešných zpráv z května 1938 a toho, že Praha vychází Německu vstříc, věřit, k čemuž se přikláněli i Syrový a Beran.

²⁹¹ DEÁK, Ladislav. Slovensko v politike Maďarska v rokoch 1938-1939. 1. vyd. Bratislava: Veda, 1990, s. 171. ISBN 80-224-0169-2

²⁹² zák. č. 195/1939 Sl. z.

²⁹³ Zmluva o ochrannom pomere medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom ze dne 23.3.1939.

²⁹⁴ Např. informace získaná v Londýně od opilého německého důstojníka, sdělení jugoslávského vyslance, hlášení o vzniku zvláštních policejních útvarů (jako při anšlusu), zpráva L. Baarové. Viz KVAČEK, Robert. Československý rok 1938. 2., rozš. a aktualiz. vyd., V nakl. Polart 1. Praha [i.e. Česká Kamenice]: Polák Jaroslav - POLART, 2011, s. 184. ISBN 978-80-87286-11-1.

V návaznosti na návštěvu Tisa v Berlíně a očekávané vyhlášení samostatnosti Slovenska si vláda vyžádala 13.3.1939 večer schůzku Háchy s Hitlerem, aby 1) vysvětlil Hitlerovi ústavnost svého postupu při odvolání Tisa a především 2) dohodl se o osudu zbytku republiky. Přijetí požadavku²⁹⁵ oznámil německým chargé d'affaires A. Hencke až 14.3.1939 v 13 hodin.²⁹⁶

Vzhledem k špatnému Háchově zdravotnímu stavu odjela česká delegace²⁹⁷ do Berlína již v 16:00 zvláštním vlakem, kam dorazila v 22:00. Beranova vláda mu nabídla svoji demisi, bude-li to pro jednání nutné. Mezitím německé vojsko obsadilo Moravskou Ostravu. Hácha²⁹⁸ a Chvalkovský byli přijati v 1:15.

Podle protokolu²⁹⁹ měl Hácha úvodní řeč, v níž vyjádřil smíření s vývojem na Slovensku a dodal, že mu jde o osud českého národa. Zdůraznil potřebu co nejlepšího vztahu s Říší a zkritizoval zastánce starého režimu, jež se vláda snaží všemi prostředky umlčet.

Hitler odpověděl, že se rozhodl Č-SR zničit, neboť nemá v čs. vládu důvěru a že již vydal rozkaz německému vojsku vstoupit v 6:00 ráno do Č-SR a připojit zbytek Česka k Říší. Dal Háchovi vybrat – odpor, který by krutě rozprášil, a žádné slitování, anebo podvolení se a poskytnutí autonomie a „jisté národní volnosti.“

Chvalkovský poté telefonoval Beranovi³⁰⁰ a Hácha poté Syrovému a Beranovi, kteří Háchovu kapitulaci schválili.

Dokument, jímž skládá Hácha osud českého národa do Hitlerových rukou, podepsali Hitler, Ribbentrop, Hácha a Chvalkovský. Uvádí se v něm, že jeho signatáři se sešli v Berlíně v důsledku událostí minulých týdnů a vyjádřili přesvědčení, že cílem veškerého úsilí musí být zajištění klidu, pořádku a míru v této části střední Evropy. Hácha se proto vyjádřil, že za tímto cílem a za účelem konečnému uklidnění míru

²⁹⁵ Po vyhlášení samostatnosti vlastně nezbývalo českým lídrům nic jiného: západní mocnosti projevovaly nezájem nad osudem země, Polsko i Maďarsko byly nepřátelsky naladěné a především ve vleku Německa, a tak jediná možná cesta mohla vést do Berlína. Hitler byl již rozhodnut okupovat české země a návštěva nejvyššího českého činitele mu přišla vhod, neboť tím mohl posílit „legitimitu“ své pacifikační akce.

²⁹⁶ TOMÁŠEK, Dušan. Deník druhé republiky. 1. vyd. Praha: Český svaz protifašistických bojovníků; Naše vojsko, 1988., s. 224

²⁹⁷ Čekalo se zřejmě na výsledek hlasování slovenského sněmu E. Hácha a jeho dcera M. Rádlová, F. Chvalkovský, J. Kliment

²⁹⁸ Vyskytla se kritika toho, proč jel do Berlína právě stařec Hácha s Chvalkovským, místo např. Berana. Beran však nebyl hlavou státu, a byl na nižší diplomatické úrovni než Hitler. Navíc Beran hovořil velmi špatně německy.

²⁹⁹ Hacha in Berlín. NS-Archiv: Dokumente zum Nationalsozialismus [online]. [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://www.ns-archiv.de/krieg/1938/tschechoslowakei/hacha-hitler-14-03-1939.php>

³⁰⁰ Chvalkovský dal Beranovi základní pokyny ohledně podmínek kapitulace. Zajímavé je, že v hovoru měl uvést, že obsazení bude jen dočasné. Měl ostatně pravdu. PASÁK, Tomáš. Emil Hácha: (1938-1945). 1. Praha: Rybka Publishers, 2007. str. 70. ISBN 978-80-87067-04-8

skládá osud českého národa do rukou vůdce Německé říše, což vůdce přijal a vyjádřil své rozhodnutí převzít českého národa pod ochranu Německé říše a zaručit mu autonomní rozvoj národního života. Jediným ústupkem, který si Hácha vymohl, bylo vyškrtnutí zmínky, že tak činí z pověření vlády.

Jde o politickou deklaraci, paakt, jenž nemůže mít žádné právní účinky. Navzdory neformálnosti zdrojů mezinárodních smluv³⁰¹ se z několika důvodů se nemůže jednat o mezinárodní smlouvu, jež má povahu ujednání, tj. vstřícných, shodných projevů vůle subjektů mezinárodního práva. Zde nejde o projev svobodné vůle, nýbrž o hrozbu silou. Navíc k přijetí takového závazku nebyl Hácha zmocněn československými orgány v souladu s ústavní listinou.³⁰²

V Berlíně podepsali Hácha a Chvalkovský ještě kapitulací protokol, v němž se zavázali, že armáda a policie zůstanou v kasárnách a složí zbraně; protiletectká technika bude odklizená do kasáren; na letištích se nebudou provádět žádné změny, nenastane přerušování veřejného života; bude zajištěna práce úřadů, zejména železnic a pošt; nenastane narušení hospodářského života a ve veřejných projevech bude zachována plná zdrženlivost. Oddíly stávající se na odpor měly být napadeny a zničeny, vojenská letadla ve vzduchu ihned napadena a sestřelena a letiště činící opatření k odporu napadena bombami.³⁰³

Vláda zasedla v 3:15 hodin, schválila kapitulaci, ministr národní obrany Syrový a ministr vnitra Fischer vydali zákaz klást odpor, resp. zajistit pořádek. V 4:30 začal pražský rozhlas vysílat Syrového rozkaz, zprávu o vstupu německých vojsk a příkaz k zachování pořádku. V 6 ráno překročila německá vojska hranici a před polednem byla Praha obsazena.³⁰⁴ Na okupaci se podílelo 22 divizí o celkem 350 tisíci mužích. Odpor kladl jen III. prapor 8 pěšího pluku v Místku.³⁰⁵

³⁰¹ Např. rozsudek MSD ve věci Pevninské mělčiny v Egejském moři, podle něhož může mít účinky mezinárodní smlouvy i společné komuniké předané tisku: AEGEAN SEA CONTINENTAL SHELF CASE (JURISDICTION OF THE COURT): Judgment of 19 December 1978. In: International Court of Justice [online]. [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=327&code=gt&p1=3&p2=3&case=62&k=81&p3=5>

³⁰² § 64 odst. 1 bod 1 ústavní listiny, čl. I zmocňovacího zákona. Prezident sice sjednával mezinárodní smlouvy, ale musel by její text předložit vládě a ta ji jednohlasně schválit a Hácha následně vydat formou dekretu. Ustanovení čl. I o Slovensku a Podkarpatské Rusi přitom byla obsolentní.

³⁰³ PASÁK, Tomáš. Emil Hácha: (1938-1945). 1. Praha: Rybka Publishers, 2007. str. 70. ISBN 978-80-87067-04-8.

³⁰⁴ TOMÁŠEK, Dušan. Deník druhé republiky. 1. vyd. Praha: Český svaz protifašistických bojovníků; Naše vojsko, 1988., s. 227-228

³⁰⁵ GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. Druhá republika, 1938-1939: svár demokracie a totality politickém, společenském a kulturním životě. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004, str. 39

Status českých zemí byl právně určen až 16.3., kdy byl vydán Výnos Vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava.³⁰⁶ Výnos byl základním zákonem protektorátu: začínal demagogickou preambulí vyhovující nacistickému výkladu dějin, která označila české země za součást Velkoněmecké říše³⁰⁷ a autonomní území, vykonávající svá výsostná práva ve shodě s potřebami Říše. Hlava autonomní správy³⁰⁸ požívala všech výsad hlavy státu, potřebovala však důvěru Vůdce. Jmenovala i vládu, ta ale potřebovala potvrzení říšského protektora, zastávce říšských zájmů, dbajícího nad dodržováním politických směrnic Vůdce. Protektorát přišel o zahraniční politiku (zbyl mu „vyslanec“ u říšské vlády³⁰⁹) a armádu (pouze vládní vojsko), neboť ochranu poskytovala Říše a v Protektorátu měla své jednotky.

Autonomie se ve Výnosu realizovala jen velmi omezeně, neboť protektor měl právo veta ve věcech zákonodárných, exekutivních i soudních (čl. 5 odst. 5), vydával vlastní nařízení (čl. 5 odst. 4) a Říše měla široké pravomoci ve vydávání právních předpisů, exekutivy i organizace správy (čl. 11).

6.3. Okupace Karpatské Ukrajiny

Nejvýchodnější část Č-SR se v druhé republice stala ještě větší zátěží než předtím. Znepokojení v Praze působil dominantní velkookrajinský proud, podporovaný paramilitárními jednotkami Karpatská Sič, sestávajícími z radikálních ukrajinských a rusínských nacionalistů, kteří usilovali o odtržení Karpatské Ukrajiny a vyhlášení státu pod ochranou Německa. Pro uklidnění situace a nastolení pořádku byl 16.1.1939 jmenován gen. Prchala ministrem autonomní vlády, což však situaci jen zhoršilo a posílilo odpor vůči Č-SR. Na různých ustláno neměla ani zbytek Vološinovy vlády, považované za příliš pročesko-slovenskou.³¹⁰ Vztahy zhoršovalo i otálení se svoláním sněmu.³¹¹ Za této situace se objevovaly v ústřední vládě i myšlenky na odstoupení Karpatské Ukrajiny Maďarsku za finanční kompenzaci nebo její výměnu, např. za Košice, což by se zlepšilo vzájemné vztahy mezi oběma státy.

³⁰⁶ č. 75/1939 Sb., resp. č. 47 z roku 1939 části I Říšského zákoníku: Německá říše. Reichsgesetzblatt: Erstes Halbjahr. In: Teil I. Berlin, 1939, roč. 1939, č. 47., str. 485-489 Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=dra&datum=1939&size=45&page=716>

³⁰⁷ Označení „Velkoněmecká říše“ vedlo říšské právníky zprvu k úvahám, že Velkoněmecká říše je subjektem odlišným od Německé říše, jakýmsi souhrnem Německé říše a připojených území. Tento výklad se však nehodil, a brzy od něho bylo upuštěno.

³⁰⁸ Výnos ještě nepoužíval pozdější pojem „státní prezident.“

³⁰⁹ Jediným vyslancem byl F. Chvalkovský. Po jeho smrti dne 25.2.1945 již nebyl úřad obsazen.

³¹⁰ POP, Ivan. Dějiny Podkarpatské Rusi v datech. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, s. 377-393. ISBN 80-7277-237-6.

³¹¹ Zvolený 12.2.1939, viz výše.

Maďarsko usilovalo o Karpatskou Ukrajinu dlouhodobě, bylo však závislé na Německu. Říše měla své plány se Slovenskem, ovšem území Karpatské Ukrajiny pro ni zajímavé nebylo a v tomto ohledu neměla důvod Maďarsku bránit. Na straně Maďarska stálo Polsko, které toužilo po společné hranici, jejíž absence byla problémem při Beckových velmocenských plánech budování vojenského bloku.

Rozbití Č-SR bylo koordinováno i ve vztahu ke Karpatské Ukrajině. Již od 11.3. dávalo Německo najevo Maďarsku, že má volné ruce pro příp. vojenskou akci a již 13.3. předal maďarský ministr zahraničí Csáky čs. vyslanci Kobrovi ultimátum, aby čs. jednotky do 24 hodin opustily území Karpatské Ukrajiny.

Situace se ještě zhoršila následující den, kdy Slovensko o poledni vyhlásilo samostatnost, a Karpatská Ukrajina zůstala odříznuta. Od páté hodiny ranní již zároveň postupovaly maďarské jednotky po celé délce demarkační linie. Vološin vyhlásil samostatnost Karpatské Ukrajiny a vytvořil novou, šestičlennou vládu, pokoušeje se marně získat podporu Německa.

Téhož dne reagovala čs. vláda na maďarské ultimátum, jež přijala za podmínky provedena evakuace čs. občanů a movitého státního majetku. Tato podmínka však nebyla reflektována, a tak se čs. armáda, rozdělená na dvě až tři části, evakovala za postupujícího maďarského útoku. Poté, co se gen. Prchala dozvěděl, že okupace se děje se souhlasem Německa, nařídil urychlený ústup svých jednotek. Střední a západní skupina čs. vojsk se stáhla na Slovensko, východní skupina ustupovala pod silným tlakem do Rumunska. Evakuace byla dokončena 16.3. večer.

Dne 15.3., kdy již značná část Karpatské Ukrajiny byla obsazena, svolal Vološin sněm Karpatské Ukrajiny do budovy chustského gymnázia, kde byl vyhlášen samostatný stát Karpatská Ukrajina a jeho prezidentem zvolen A. Vološin. Tento krok však měl jen symbolický význam. Po zasedání sněmu se vláda ještě marně pokusila kontaktovat Rumunsko s žádostí o pomoc. Maďarsko obsadilo celé území Karpatské Ukrajiny 18.3., kdy se jí podařilo přemoci poslední oddíly Karpatské Siče.

Karpatská Ukrajina dostala v Maďarsku označení „Karpátálja“ (Karpatsko) a byla řízena centrálně z Budapešti, jejímž zástupcem byl místní komisař. Navzdory úsilím premiéra Telekiho³¹² se autonomie nikdy nerealizovala. Karpatsko mělo obdržet autonomní správu v čele s guvernérem. Mělo mít 40členný sněm a na jeho území měla být rusínština rovnocenná s maďarštinou. Návrh zákona o autonomii se v létě 1940

³¹² Jakožto geografa a dobrého znalce menšinové a církevní problematiky ve starém Uhersku.

dostal do maďarského parlamentu, ale vzhledem k anexi východní části Polska SSSR, čímž Karpatsko získalo přímou hranici se Sovětským svazem, a vypuknutí války nikdy nebyl přijat.³¹³

6.4. Reakce zahraničí

Proti okupaci českých zemí oficiálně, leč jen formálně protestovaly Velká Británie a Francie a odvolaly své velvyslance. Francie ji označila za „*flagrantní porušení mnichovské dohody*“ a odmítla ji uznat. Britský premiér zprvu razil myšlenku, že došlo k vnitřnímu zhroucení ČSR, nakonec ale ve svém projevu ze dne 17.3. v Birminghamu zaútočil na Hitlera a okupaci odsoudil a o den později byla předána britským velvyslancem v Berlíně protestní nota. Oba státy však v květnu 1939 de facto uznaly Slovensko navázáním diplomatických styků a Británie dokonce plánovala uzavření čs. velvyslanectví.

USA prohlásily 17.3. okupaci za „*činy zpupného bezpráví a svévolného násilí ohrožující světový mír a samu strukturu moderní civilizace.*“³¹⁴ a 20.3. oficiálně protestovaly proti zřízení Protektorátu.

Taktéž SSSR okupaci odsoudil a 18.3. formuloval své odmítavé právní stanovisko v notě předané německému velvyslanci von Schuldenburgovi, odmítl uznat zničení ČSR a uznával čs. vyslance v Moskvě až 1.1.1940, kdy přijel do Moskvy slovenský vyslanec.³¹⁵

Benešův protest u Společnosti národů zprvu nebyl předložen k diskusi v Radě, neboť ji předložila „soukromá osoba.“ Poté, co protest zaštitil SSSR, však měl být předložen Radě a Shromáždění v září 1939, k čemuž vzhledem k začátku války nikdy nedošlo.

Zřízení Protektorátu naopak uznaly Itálie a Maďarsko, které patřily mezi první státy, jež uznaly i Slovenský stát. Slovenský stát byl de iure uznán i Japonskem, Španělskem a dalšími (celkem 26 státy).

³¹³ MAGOCSI, Paul R. The shaping of a national identity: Subcarpathian Rus', 1848-1948. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1978, s. 105-129. ISBN 0-674-80579-8.

³¹⁴ BENEŠ, Edvard. Paměti, Část II., svazek I.: Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství. 1. vyd. Praha XII: Orbis, 1947;

³¹⁵ V důsledku paktu Ribbentrop-Molotov SSSR 16.9.1939 uznalo Slovenský stát.

7. Závěr

Je zřejmé, že první republika od svého obsahovala v sobě určité strukturální vady spočívající v národnostní rozmanitosti jejích obyvatel. Přes svůj demokratický charakter se jí však nepodařilo přemoci vypjatý nacionalismus té doby. Čechům, dominantnímu národu v ČSR, se zčásti zcela nepodařilo získat si nadhled a vybudovat stát, jenž by si získal sympatie všech, byť menšinová práva byla podstatně lepší než jinde, a z velké části hrály roli i faktory zvnějška (hospodářská krize, vzestup Hitlera, appeasement). Zdá se, že v určitém období stačilo jen dosti málo k otupení hran a získání loajality menšin. Prosazení těchto bodů se však tehdy muselo jevit jako nebezpečné, protičeské a pro mnoho politiků, byť demokratů, zcela nepřijatelné. Viny jsou ale i menšiny, které si neuvědomily, že národní sebeurčení je bez politické svobody zcela bezcenné, o čemž se sudetští Němci mohli později přesvědčit v Říšské župě Sudety. Mnichovská dohoda pak byla jen vyústěním těchto problémů, společně s vývojem v Německu, a obav západních velmocí z nové války a hrozby sociální revoluce, jež spolu se Sovětským svazem obcházela Evropu.

Druhá republika je dnes buď tabuizována, anebo je na ni nahlíženo spíše negativně, např. Rataj je velmi kritický vůči tehdejšími krajně pravicovým proudům, které získaly na síle. Částečně právem, ostatně došlo k likvidaci demokracie, objevuje se právní marasmus, kdy právní předpisy jsou bezostyšně porušovány či překrucovány, republika ustupuje před nacisty a dochází k popření kladných stránek první republiky. Na druhé straně však je nutné vzít v úvahu dané okolnosti. Stát byl rozerván na kusy, záměrně připraven o politickou i hospodářskou nezávislost a ponechán napospas agresivnímu sousedovi, který stupňoval své požadavky. Druhorepublikoví politici se snažili o zachránění nezachranitelného. Za těchto mimořádných poměrů lze i částečně souhlasit s tím, že parlamentní demokracie skutečně byla přílišný luxus. Nelze nevidět ani to, že vláda přijímala kontroverzní rozhodnutí a předpisy (protižidovské předpisy, likvidace stranictví, zmocňovací zákon) spíše pod tlakem než z vlastní vůle a že až do března neměli fašisté a podobné proudy významný vliv na vládnutí. Některá opatření byla navíc přijímána s ohledy na dotčené, např. nařízení o emigrantech, rozpuštění KSČ (po předchozí dohodě s jejími představiteli) nebo numerus clausus pro advokáty, a nadto např. s otázkou uprchlíků se vypořádala zcela se ctí. Přesto lze souhlasit s tím, že německá okupace byla svým způsobem vysvobozením, neboť od té doby bylo zcela zjevným, kdo nelidský režim nastoluje a kdo je za něj primárně odpovědný.

Shrnutí

Tato práce se zabývá právními aspekty změn v ČSR v letech 1938 až 1939. Dává nejprve stručný přehled historického pozadí a vztahů, jež se utvářely po dobu existence první republiky. Dále se zabývá zejména ústavním vývojem v průběhu tzv. mnichovské krize, tj. popisuje uvažované plány na přebudování Československa, jakož i přijatá opatření a samu mnichovskou dohodu, jež vedla k okleštění státu a likvidaci jeho politické i hospodářské nezávislosti. Kromě toho se práce zabývá vývojem pomnichovské druhé republiky, a to z hlediska vnitřního i mezinárodního. V oblasti vnitřních změn poukazuje na vznik autonomních celků, volbu prezidenta Háchy, přijetí zmocňovacího zákona a voleb do sněmů. Pro dokreslení situace jsou vybrány rovněž některé otázky upravené na zákonné úrovni, jež prokazují odklon od humanistických principů a demokracie. Část mezinárodní popisuje územní ztráty ve prospěch sousedních zemí, snahu o získání garancí hranic a uvádí hlavní formy nucené spolupráce s Německem. Závěr práce je věnován rozpadu státu, tj. vyhlášení samostatnosti Slovenska a invaze do českých zemí a na Karpatskou Ukrajinu.

Abstract

This work deals with legal aspects of changes in Czechoslovakia in 1938-1939. Firstly, it outlines the historical background and relationships that were being formed during the First Republic. It further deals, in particular, with the constitutional development in course of so-called Munich crisis, i.e. describes plans for rebuilding of Czechoslovakia, as well as adopted measures and the Munich agreement itself that led to reduction of the territory of the state and liquidation of its political and economic independence. It also deals with development of the Second, post-Munich Republic from both internal and international perspective. Regarding internal changes, it points out to creation of autonomous lands, election of president Hácha, adoption of Enabling Act and elections to autonomous assemblies. To make the picture complete, several issues regulated on level of ordinary acts are chosen that demonstrate a shift from principles of humanism and democracy. A part devoted to the international development depicts territorial losses in favor of neighboring countries, effort to obtain guarantees of borders, as well as it mentions forms of forced cooperation with Germany. The end of the work deals with disintegration of the state, i.e. declaration of Slovak independence and invasion in the Czech lands and in Carpatho-Ukraine.

Краткое изложение

В данной работе рассматриваются юридические аспекты политических изменений в Чехословакии в период с 1938 по 1939 год. Во-первых, подробно описываются исторические предпосылки и взаимоотношения, которые были сформированы во времена Первой Республики. Далее рассказывается, в частности, о развитии и изменениях в конституции в течение так называемого Мюнхенского кризиса, в том числе, подробно описывается план перестройки Чехословакии, так же, как и принятые меры и само Мюнхенское соглашение, приведшее к уменьшению территории страны и фактической ликвидации её политической и экономической независимости. Кроме того, описывается формирование Второй, после-мюнхенской Республики как с перспективы внутренних дел, так и иностранных. Касательно внутренних изменений, показано создание автономных областей, выборы президента Гахи, принятие Закона о предоставлении чрезвычайных полномочий и выборы в собрания автономных областей. Чтобы сделать картину более ясной, выбраны и подробно рассмотрены примеры, демонстрирующие уход от принципов гуманизма и демократии. В части международных отношений рассматриваются территориальные потери в пользу соседних государств, попытки получить гарантию на защиту и сохранение границ, а также затрагиваются случаи вынужденной кооперации с Германией. Конец работы посвящен распаду государства, то есть, провозглашению независимости Словакии и вторжению в чешские земли и на территории Карпатской Украины.

Zusammenfassung

Diese Diplomarbeit befasst sich mit rechtlichen Aspekten der Veränderungen in der Tschechoslowakei zwischen 1938-1939. Zuerst gibt es ein Überblick über den historischen Hintergrund und Beziehungen, die sich während der Existenz der ersten Republik gebildet haben. Weiter befasst sie sich insbesondere mit der verfassungsrechtlichen Entwicklung in dem Laufe der Münchner Krise, d. H. sie beschreibt Plänen auf die Umbau der Tschechoslowakei, sowie die angenommene Maßnahmen und das Münchner Abkommen selbst, die zur Verringerung des Staatsgebiet und Zerstörung der politische und wirtschaftliche Unabhängigkeit fuhr. Außerdem beschäftigt sich die Arbeit mit der inneren und internationalen Entwicklung

der Zweite Republik nach München. Im Gebiet der inneren Veränderungen weist auf die Entstehung der autonomen Gebietskörperschaften, den Wahl des Staatspräsidenten Hácha, Verabschiedung des Ermächtigungsgesetzes und die Wahlen in die Versammlungen der autonomen Länder hin. Zur Illustration der Situation wurden auch einige auf dem gesetzlichen Niveau geregelten Angelegenheiten ausgewählt, die eine Rückkehr von den humanistischen und demokratischen Prinzipien beweisen. Der völkerrechtliche Teil beschreibt die territorialen Verlusten zugunsten der Nachbarländer, Bemühung um Sicherstellung der Garantien der Grenzen und nennt die wichtigsten Arten der zwingenden Zusammenarbeit mit dem Deutschen Reich. Das Ende der Arbeit wird dem Staatszerfall, d. h. die Unabhängigkeitserklärung der Slowakei, dem Einfall in den tschechischen Ländern und in die Karpatenukraine gewidmet.

Seznam zkratek

- BdL – Bund der Landwirte (Svaz zemědělců)
ČSDSD – Československá sociálně demokratická strana dělnická
ČSNV – Československý národní výbor
ČSL – Česká strana lidová
ČSNS – Česká strana národně sociální
ČSR – Československá republika
ČS-R – Česko-Slovenská republika
CSV – Christlich-soziale Volkspartei (Křesťanskosociální strana lidová)
DNP – Deutsche Nationalpartei (Německá nacionální strana)
DNSAP – Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei (Německá národně socialistická strana dělnická)
DSAP – Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei (Německá sociálnědemokratická strana dělnická)
HSL'S – Hlinkova slovenská ľudová strana
HSL'S-SSJN – Hlinkova slovenská ľudová strana-Strana slovenskej národnej jednoty
NDR – Německá demokratická republika
NSDAP - Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Národně socialistická německá dělnická strana)
NSP – Národní strana práce
KSČ – Komunistická strana Československa
SdP – Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana)
SN – Společnost národů
SNJ – Strana národní jednoty
SNS – Slovenská národná strana
SRN – Spolková republika Německo
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
USA – Spojené státy americké
ÚVV ČSDSD – Ústřední výkonný výbor Československé sociálně demokratické strany dělnické

Použitá literatura

Monografie

- BENEŠ, Edvard. Paměti, Část II., svazek I.: Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství. 1. vyd. Praha XII: Orbis, 1947;
- BENEŠ, Edvard a Milan HAUNER. Paměti. Praha: Academia, 2008. ISBN 80-200-1529-9.
- BRÜGEL, Johann Wolfgang. Češi a Němci 1918-1938. Vyd. 1. Překlad Petr Dvořáček. Praha: Academia, 2006, 846 s. Historie (Academia). ISBN 80-200-1440-3.
- ČELOVSKÝ, Bořivoj. Mnichovská dohoda, 1938. Vyd. 1. V Šenově u Ostravy: Tilia, 1999, 471 s. ISBN 80-861-0119-3
- DEÁK, Ladislav. Slovensko v politike Maďarska v rokoch 1938-1939. 1. vyd. Bratislava: Veda, 1990, s. ISBN 80-224-0169-2
- DEÁK, Ladislav. Hra o Slovensko: Slovensko v politike Maďarska a Poľska v rokoch 1933-1939. 1. vyd. Bratislava: Veda, 1991, 240 s. ISBN 80-224-0370-9.
- FEIERABEND, Ladislav Karel. Ve vládách druhé republiky. New York: Universum Press Co., 1961, 207 s., Library of Congress Catalog Card No. 61-10579
- GEBEL, Ralf. "Heim ins Reich!": Konrad Henlein und der Reichsgau Sudetenland (1938-1945). München: R. Oldenbourg Verlag, 1999, Veröffentlichungen des Collegium Carolinum, Bd. 83. ISBN 3-486-56391-2.
- GEBHART, Jan a KUKLÍK, Jan. Druhá republika, 1938-1939: svár demokracie a totality politickém, společenském a kulturním životě. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004,
- GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. Velké dějiny zemí Koruny české: svazek XV.a (1938-1945). 1. vyd. Litomyšl: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-582-0
- HOFFMANN, Camill. Politický deník 1932-1939. Vyd. 1. Praha: Pražská edice, 2006, 239 s. ISBN 80-862-3910-1.
- JAKSCH, Wenzel. Cesta Evropy do Postupimi: vina a osud v podunajském prostoru. Vyd. 1. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 2000, s. 128. ISBN 80-85846-14-4.
- JANDA, Tomáš a Václav LÍDL. ŘSD. Německá průchozí dálnice: I. díl – Severní úsek [online]. 2008 [cit. 2012-03-11]. Dostupné z: <http://www.rsd.cz/doc/Silnicni-a-dalnicni-sit/Historie/nemecka-pruchozi-dalnice>
- KLIMEK, Antonín. Velké dějiny zemí koruny české: svazek XVI. (1929-1938). Praha: Paseka, 1999-2008. ISBN 9788071858355 (V. 15, PT. 2 : HBK.).
- KUBÍK, Lubomír. Těšínský konflikt. Olomouc: Votobia, 2001, s. 11-12. ISBN 80-7198-458-2
- KUKLÍK, Jan, Jan NĚMEČEK a Jaroslav ŠEBEK. Dlouhé stíny Mnichova. 1. Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-18-6
- KVAČEK, Robert. Československý rok 1938. 2., rozš. a aktualiz. vyd., V nakl. Polart 1. Praha [i.e. Česká Kamenice]: Polák Jaroslav - POLART, 2011, 197 s. ISBN 978-80-87286-11-1 (Brož.).
- MALENOVSKÝ, Jiří. Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému. 4. opr. a dopl. vyd. Brno:

Masarykova univerzita, 2004, 467 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 339. ISBN 80-723-9160-7.

- MALÝ, Karel. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 4. přeprac. vyd. Praha: Leges, 2010, 640 s. Student (Leges). ISBN 978-808-7212-394.
- MAGOCSI, Paul R. The shaping of a national identity: Subcarpathian Rus', 1848-1948. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1978, s. 105-129. ISBN 0-674-80579-8
- OLIVOVÁ, Věra. Zápas o Československo: říjen 1937-září 1938. Vyd. 1. Praha: H, 1992, 78 s. ISBN 80-854-6774-7.
- PASÁK, Tomáš. Emil Hácha (1938-1945). Vyd. 1. Praha: Rybka Publishers, 2007, 445 s. ISBN 80-870-6704-5
- PAVLÍČEK, Václav. Ústavní právo a státověda. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, s. 56-57. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-90-5 (Váz.)
- PETRÁŠ, René. Menšiny v meziválečném Československu: právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009, s. 294-295. ISBN 978-80-246-1639-1
- POP, Ivan. Podkarpatská Rus. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, 190 s. Stručná historie států, sv. č. 29. ISBN 80-727-7261-9.
- RATAJ, Jan. O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1997, 251 s. ISBN 80-718-4516-7.
- RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století. Praha: Ústav T.G. Masaryka. 1997. ISBN 80888801061.
- SETTON, Guy. The "Weekend Crisis" of May 1938: analyzing an unsolved mystery in Czechoslovakia-Nazi Germany relations. London: iUniverse, Inc., 2005, 41 s. ISBN 05-953-4617-0.
- TOMÁŠEK, Dušan a Robert KVAČEK. Causa Emil Hácha. Vyd. 1. Praha: Themis, 1995, 221 s. ISBN 80-858-2130-3.
- TOMÁŠEK, Dušan. Deník druhé republiky. 1. vyd. Praha: Český svaz protifašistických bojovníků; Naše vojsko, 1988., 248 s.
- VANĚČEK, Václav. Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945: do roku 1945. 1. vyd. Praha: Orbis, 1964, 616 s.
- VYŠNÝ, Paul. The Runciman mission to Czechoslovakia, 1938: prelude to Munich. New York: Palgrave Macmillan, 2003, 376 s. ISBN 03-337-3136-0.
- ZIMMERMANN, Volker a Petr DVOŘÁČEK. Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945). V českém jazyce vyd. 1. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7260-055-9.

Příspěvky ve sbornících

- PAVLÍČEK, Václav. O dekretch prezidenta republiky. In: MATĚJKA, Dobroslav. Právní aspekty odsunu sudetských Němců: sborník. Vyd. 1. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1995. ISBN: 80-85864-13-4.
- MRÁZEK, Josef. Mnichov a jeho důsledky z pohledu mezinárodního práva. In: Mnichovská dohoda: cesta k destrukci demokracie v Evropě. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004, s. 350-362. ISBN 80-246-0923-1.
- LACKO, Martin. Příhovor. In: Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov. Trnava, 2002. ISBN 80-89034-38-1

- ARPAŠ, Róbert. Od autonómie k samostatnosti. In: Slovenská republika 1939 - 1945. 2005, s. 8-19. ISBN 80-8083-147-5
- NIŽŇANSKÝ, E.: Voľby do Snemu Slovenskej krajiny v roku 1938. In: Studia historica nitriensia VII. Nitra: Univerzita Konštantina Filozofa v Nitre, Fakulta humanitných vied, Katedra histórie a Katedra archeológie, 1998. ISBN 978-808-0502-270.
- FRANKL, Michal. Druhá republika a židovští uprchlíci. In: Židovská menšina za druhé republiky. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 45-56. ISBN 978-80-86889-52-8.
- SOUKUPOVÁ, Blanka. Češi židé mezi Mnichovem a 15. březnem 1939. In: Židovská menšina za druhé republiky. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 94. ISBN 978-80-86889-52-8.
- ŠIMSA, Jan. Židé v druhé republice a evangelíci. In: Židovská menšina za druhé republiky. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 108-177. ISBN 978-80-86889-52-8.
- SALNER, Peter. Židia v období autonómie (6.10.1938 – 14.3.1939). In: Židovská menšina za druhé republiky. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 132-145. ISBN 978-80-86889-52-8.

Právní předpisy

- zákon č. 15/1914 r.z, ze dne 25. ledna 1914, o služebním poměru státních úředníků a státních sluhů (služební pragmatika)
- zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky
- zákon č. 122/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, podle § 129 ústavní listiny, jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé
- nařízení vlády č. 592/1920 Sb. z. a n., ze dne 20. října 1920, jímž se provádí zákon o sčítání lidu ze dne 8. dubna 1920, č. 256 Sb. z. a n
- zákon č. 126/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, o organizaci politické správy
- zákon č. 162/1920 Sb. z. a n., ze dne 9. března 1920, o ústavním soudě.
- zákon č. 193/1920 Sb. z. a n., ze dne 19. března 1920, Branný zákon republiky Československé
- zákon č. 325/1920 Sb. z. a n. ze dne 15. dubna 1920, o jednacím řádu poslanecké sněmovny Národního shromáždění
- mírová smlouva č. 217/1921 Sb. z. a n. mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokol, podepsané ve Versailles dne 28. června 1919
- zákon č. 330/1921 Sb. z. a n., ze dne 12. srpna 1921, o závodních výborech.
- mírová smlouva č. 507/1921 Sb. z. a n. mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Rakouskem, podepsaná v Saint-Germain-en-Leye dne 10. září 1919.
- smlouva č. 508/1921 Sb. z. a n., mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem, podepsaná v Saint-Germain-en-Laye dne 10. září 1919.
- č. 359/1922, Hospodářská dohoda mezi vládami československou a německou.
- zákon č. 50/1923 ze dne 19. března 1923, na ochranu republiky

- vládní vyhláška č. 20/1925 Sb. z. a n. ze dne 18. prosince 1925, o rozhodnutí konference velvyslanců ze dne 28. července 1920 o Těšínsku, Oravě a Spiši.
- zákon č. 125/1927 Sb. z. a n. ze dne 14. července 1927, o organisaci politické správy
- zákon č. 95/1933 Sb. z. a n. ze dne 9. června 1933, o mimořádné moci nařizovací
- zákon č. 109/1934 Sb. z. a n. ze dne 21. června 1934, kterým se mění zákony o mimořádné moci nařizovací ze dne 9. června 1933, č. 95 Sb. z. a n., a ze dne 15. listopadu 1933, č. 206 Sb. z. a n.
- zákon č. 201/1933 Sb. z. a n. ze dne 25. října 1933, o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran.
- zákon č. 52/1935 Sb. z. a n. ze dne 28. března 1935, o pobytu cizinců
- vyhláška ministra vnitra č. 98/1935 Sb. z. a n. ze dne 2. května 1935, kterou se upravuje a vyhláší úplné znění zákona, kterým se vydává řád volení do poslanecké sněmovny
- zákon č. 131/1935 Sb. z. a n. ze dne 26. června 1935, kterým se prodlužuje a doplňuje zmocnění podle čl. I zákona ze dne 21. června 1934, č. 109 Sb. z. a n., o mimořádné moci nařizovací
- smlouva č. 195/1935 Sb. z. a n., o vzájemné pomoci mezi republikou Československou a Svazem sovětských socialistických republik
- zákon č. 131/1936 Sb. z. a n. ze dne 13. května 1936, o obraně státu
- zákon č. 132/1936 Sb. z. a n. ze dne 13. května 1936, jímž se obnovuje zmocnění vlády rozpouštění politické strany a strany náhradní
- zákon č. 163/1936 Sb. z. a n., ze dne 17. června 1936, kterým se prodlužuje zmocnění podle čl. I zákona ze dne 21. června 1934, č. 109 Sb. z. a n., o mimořádné moci nařizovací, ve znění čl. I zákona ze dne 26. června 1935, č. 131 Sb. z. a n.
- zákon č. 172/1937 Sb. z. a n. ze dne 26. června 1937, o prozatímní úpravě právního postavení guvernéra Podkarpatské Rusi a o souvisejících opatřeních organizačních.
- vládní vyhláška č. 183/1938 Sb. z. a n. ze dne 23. září 1938, o vstupu státu do branné pohotovosti
- vl. nař. č. 248/1938 Sb. z. a n. ze dne 25. října 1938, o celních úlevách při dovozu zboží z vyklizeného území.
- opatření Stálého výboru č. 253/1938 Sb. z. a n. ze dne 27. října 1938, o zániku mandátů některých členů Národního shromáždění
- vládní nařízení č. 269/1938 Sb. z. a n. ze dne 4. listopadu 1938, o organisaci některých ministerstev
- opatření Stálého výboru č. 284/1938 Sb. z. a n. ze dne 16. listopadu 1938 o úpravě některých otázek týkajících se advokacie
- vládní nařízení č. 292/1938 Sb. z. a n. ze dne 11. listopadu 1938, jímž se zřizuje Ústav pro péči o uprchlíky
- ústavní zákon č. 299/1938 Sb. z. a n. ze dne 22. novembra 1938, o autonomii Slovenskej krajiny
- smlouva č. 300/1938 Sb. z. a n., mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce
- vládní nařízení č. 301/1938 Sb. z. a n. ze dne 25. listopadu 1938, kterým se provádí smlouva ze dne 20. listopadu 1938 mezi Československou republikou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce

- vládní nařízení č. 309/1938 Sb. z. a n. ze dne 29. listopadu 1938, o některých opatřeních souvisejících se zřízením průběžné automobilové silnice Vratislav - Brno - Vídeň. ústavní zákon č. 328/1938 Sb. z. a n. ze dne 22. listopadu 1938, o autonomii Podkarpatské Rusi
- vládní vyhláška č. 329/1938 Sb. z. a n. ze dne 12. prosince 1938, o úplném znění předpisů o autonomii Podkarpatské Rusi
- ústavní zákon č. 330/1938 Sb. z. a n. ze dne 15. decembra 1938, o zmocnění ku zmenám ústavnej listiny a ústavných zákonov republiky Česko-Slovenskej a o mimoriadnej moci nariadení
- vládní nařízení č. 355/1938 Sb. z. a n. ze dne 23. prosince 1938, o politických stranách
- vládní nařízení č. 367/1938 Sb. ze dne 22. prosince 1938, o osvobození některých osob, od kolků, poplatků a dávek za úřední úkony ve věcech správních
- vládní nařízení č. 370/1938 Sb. z. a n. ze dne 21. prosince 1938, jímž se zřizuje "Základ národní pomoci"
- vládní nařízení č. 384/1938 Sb. z. a n. ze dne 23. prosince 1938, o zřízení Státní hospodářské rady
- vládní nařízení č. 392/1938 Sb. z. a n. ze dne 30. prosince 1938, o Sbírce zákonů a nařízení republiky Česko-Slovenské
- vládní nařízení č. 2/1939 Sb. II ze dne 20. ledna 1939, o úpravě působnosti ministerstva dopravy a o organizaci státního dopravního podniku
- vládní nařízení č. 4/1939 Sb. I. ze dne 13. ledna 1939, kterým se mění a doplňuje vládní nařízení ze dne 23. prosince 1938, č. 355 Sb. z. a n., o politických stranách
- vládní nařízení č. 8/1939 Sb. I. ze dne 25. ledna 1939, kterým se částečně mění vládní nařízení ze dne 23. prosince 1938, č. 384 Sb. z. a n., o zřízení Státní hospodářské rady
- vládní nařízení č. 14/1939 Sb. II ze dne 27. ledna 1939, o domovní evidenci obyvatelstva a některých opatřeních obmezujících jeho pohyb
- vládní nařízení č. 15/1939 Sb. I. ze dne 27. ledna 1939, o přezkoumání česko-slovenského státního občanství některých osob vládní nařízení č. 18/1939 Sb. I. ze dne 27. ledna 1939, o odprodeji postradatelného vojenského materiálu
- vládní nařízení č. 16/1939 Sb. I. ze dne 27. ledna 1939, kterým se mění označení měnové jednotky ve zkratce a některá ustanovení o Národní bance Česko-Slovenské.
- vládní vyhláška č. 28/1939 Sb. I ze dne 3. února 1939, o ukončení stavu branné pohotovosti státu
- dohoda č. 31/1939 Sb. I mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší o převedení soudnictví
- vládní nařízení č. 32/1939 Sb. I ze dne 10. února 1939, jímž se propůjčuje vnitrostátní účinnost Dohodě mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší ze dne 19. prosince 1938 o převedení soudnictví
- vládní nařízení č. 34/1939 Sb. I ze dne 10. února 1939, kterým se stanoví některé podrobnosti k vládnímu nařízení ze dne 27. ledna 1939, č. 15 Sb. I, o přezkoumání česko-slovenského státního občanství některých osob
- vládní nařízení č. 40/1939 Sb. I. ze dne 24. února 1939, o celních úlevách při dovozu zboží z území připojeného k říši Německé

- výnos Vůdce a říšského kancléře č. 75/1939 Sb. ze dne 16. března 1939, o Protektorátu Čechy a Morava.
- vládní vyhláška č. 82/1939 Sb. I. ze dne 24. února 1939, kterou se uvádí v prozatímní platnost šestá dodatková úmluva k československo-německé hospodářské dohodě ze dne 29. června 1920 (č. 350/1921 Sb. z. a n.), podepsaná v Berlíně dne 15. prosince 1938
- Německá říše. Erlaß des Führers und Reichskanzlers über das Protektorat Böhmen und Mähren. In: Reichsgesetzblatt, Erstes Halbjahr. Berlin: Reichsministerium des Innern, 1939, roč. 1939, č. 47, Teil I. Dostupné z: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=dra&datum=1939&size=45&page=716>
- zákon č. 1/1939 Sl. z. zo dňa 14. marca 1939, o samostatnom Slovenskom štáte
- ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z. zo dňa 21. júla 1939, o ústave Slovenskej republiky

Periodika

- Národní listy 1938-1939
- Národní noviny 1938-1939
- Večer 1938
- Wiener Zeitung. Wien: Die österreichische Landesregierung, 1938

Internetové stránky

- alex.onb.ac.at
- www.czso.cz
- www.fronta.cz
- www.historicaltextarchive.com
- www.icj-cij.org
- www.mzv.cz
- www.ns-archiv.de
- www.psp.cz
- www.sudeten.de
- www.ustrcr.cz
- www.valka.cz

Akademické práce

- JAŠŠ, Richard. Pokus o geografické vymezení německé iredenty v českých zemích na podzim roku 1918: (s důrazem na oblast Moravy, Slezska a východních Čech). Brno, 2007. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/63542/prif_d_b1/. Disertační práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta. Vedoucí práce Doc. RNDr. Václav Toušek, CSc.

Články

- RATAJ, Jan. Návrat a nástup. Český systémový koncept krajně pravicového řádu za druhé republiky. Politologická revue 2006, č. 1, s. 54-80. ISSN 1211-0353

- LUKEŠ, Igor. The Czechoslovak Partial Mobilization in May 1938: A Mystery (almost) Solved. *Journal of Contemporary History*. 1996-01-01, roč. 31, č. 4, s. 699-720. ISSN 0022-0094. DOI: 10.1177/002200949603100405. Dostupné z: <http://jch.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/002200949603100405>
- KUKLÍK, Jan a Jan NĚMEČEK. Hans Kelsen a 15. březen 1939. *Právněhistorické studie*. roč. 2003, č. 36, s. 151-159. ISBN 80-246-0579-1.
- HAVELKA, Jiří. Účast právnických expertů při jednání se sudetoněmeckou stranou v červnu 1938. *Právník: Časopis věnovaný vědě právní i státní*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 1939, LXXIVVV, s. 461-494. ISSN 0231-6625.
- KARLICKÝ, Vladimír. Prodej československých děl Německu v únoru 1939. *Armádní technický magazín*. roč. 1993, č. 8. ISSN 1210-2849.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Mapa historického Těšínska s vyznačením hranic. Zdroj: KUBÍK, Lubomír. Těšínský konflikt. Olomouc: Votobia, 2001. str. 130. ISBN 80-7198-458-2.

Příloha č. 2: Mapa národnostních poměrů v první československé republice. Zdroj: VOJENSKÝ ZEMĚPISNÝ ÚSTAV V PRAZE. Republika Československá. Poměry národnostní. 1:3 000 000. 1934. Dostupné z:

<http://www.fronta.cz/mapy/ceskoslovensko-do-roku-1939>

Příloha č. 3: Mapa přiložená ke godesberskému memorandu. Zdroj: ČELOVSKÝ, Bořivoj. Mnichovská dohoda, 1938. Vyd. 1. V Šenově u Ostravy: Tilia, 1999, str. 390. ISBN 80-861-0119-3.

Příloha č. 4: Mapa historických zemí přiložená k Mnichovské dohodě s vyznačením prvních čtyř pásem. Zdroj: ČELOVSKÝ, Bořivoj. Mnichovská dohoda, 1938. Vyd. 1. V Šenově u Ostravy: Tilia, 1999, str. 392. ISBN 80-861-0119-3.

Příloha č. 5: Mapa o konečném stanovení hranic historických zemí po mnichovské dohodě. Zdroj: ČELOVSKÝ, Bořivoj. Mnichovská dohoda, 1938. Vyd. 1. V Šenově u Ostravy: Tilia, 1999, str. 394. ISBN 80-861-0119-3.

Příloha č. 6: Mapa Československa s vyznačením hlavních železničních uzlů a hranic první a druhé republiky. Zdroj: FEIERABEND, Ladislav Karel. Ve vládách druhé republiky. New York: Universum Press Co., 1961, str. 198., Library of Congress Catalog Card No. 61-10579.

Příloha č. 7: Etnografická mapa Uherska podle sčítání lidu z roku 1910. Zdroj:

<http://www.historicaltextarchive.com/hungary/shields.html>

Státoprávní změny v Československu v letech 1938-1939

Constitutional changes in Czechoslovakia in 1938-1939

Klíčová slova: státoprávní změny; Československo; Mnichovská dohoda; Vídeňská dohoda; autonomie; Slovenská krajina; zmocňovací zákon; okupace

Keywords: constitutional changes; Czechoslovakia; Munich agreement; Vienna arbitration; autonomy; Slovak land; Empowering Act; occupation